

Eindrapport
BESLISSYSTEMEN, BELONINGEN EN ORGAANDONATIE

Monique Taels, BSc, en
Prof. Dr. W. Fred van Raaij,

Economische Psychologie
Universiteit van Tilburg

In opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
maart 2008

Inhoud

1. Inleiding	3
1.1 Aanleiding van het onderzoek	3
1.2 Achtergrond van het onderzoek	3
1.3 Onderzoeksdoelstellingen	4
2. Verschillende beslissystemen en beloningen	6
2.1 Invloed van beslissystemen	6
2.1.1 Maatschappelijk draagvlak	7
2.1.2 Default optie	7
2.1.3 Keuzemogelijkheden die vastgelegd kunnen worden	7
2.1.4 Overige effecten	8
2.2 Beslissystemen in dit onderzoek	8
2.3 Invloed van beloningen	12
2.4 Beloningen in dit onderzoek	12
2.5 Niet-geregistreerden	13
2.6 Regulatory focus en framing	15
3. Methode	18
3.1 Vragenlijst	18
3.2 Respondenten	19
3.3 Analyses	20
4. Resultaten achtergrondvariabelen	22
4.1 Huidige registratie	22
4.2 Redenen voor de keuze	23
4.3 Emoties bij de keuze	26
4.4 Attitude, affect, kennis, en betrokkenheid	29
4.4.1 Algemene attitude	29
4.4.2 Algemene en specifieke emotie	29
4.4.3 Betrokkenheid en bewustzijn	31
4.4.4 Kennis en verantwoordelijkheid	32
4.5 Bekendheid met keuze van naasten	33
4.6 Framing en regulatory focus	35
5. Resultaten beslissystemen en beloningen	37
5.1 Aanvaardbaarheid van de beloningen	37
5.2 Registratie keuze onder de beloningen	39
5.2.1 Invloed van de beloningen	39
5.2.2 Invloed van de beloningen op registratiekeuze	40
5.3 Aanvaardbaarheid van de beslissystemen	41

5.4 Gevoel bij de systemen	42
5.5 Registratie keuze onder de beslissystemen	43
5.6 Reactie van niet-geregistreerden op de systemen	47
5.7 Extrapolatie van de onderzoeksgegevens naar de Nederlandse bevolking	51
5.8 Reactie van nabestaanden op een donatievraag onder de verschillende systemen	54
5.9 Combinatie van nabestaandentoeestemmingen en registratiekeuze uit de extrapolatie	58
5.10 Reactie van nabestaanden op een donatievraag onder de verschillende beloningen	59
6. Discussie en conclusies	61
6.1 Wat is het maatschappelijk draagvlak, dat wil zeggen steun van de bevolking, voor de verschillende beslissystemen?	61
6.2 Wat is het maatschappelijk draagvlak voor de invoering van verschillende beloningen?	62
6.3 Wat zijn de consequenties van de verschillende beslissystemen voor het registratiegedrag in het algemeen?	62
6.4 Wat zijn de consequenties van de verschillende beslissystemen voor het registratiegedrag van niet-geregistreerde Nederlanders?	64
6.5 Welke invloed hebben de verschillende beloningen op het registratiegedrag in het algemeen?	65
6.6 Welke invloed hebben de verschillende beloningen op het registratiegedrag van niet-geregistreerde Nederlanders?	
6.7 Hoe zullen nabestaanden reageren op een donatieverzoek onder de condities van de verschillende beslissystemen?	66
6.8 Combinatie van nabestaandentoeestemming en registratiekeuze	66
6.9 Hoe zullen nabestaanden reageren op een donatieverzoek onder de condities van de verschillende beloningen?	68
6.10 Zijn er andere factoren die een belangrijke invloed op de uitkomst zouden kunnen uitoefenen? Zo ja, welke zijn dat en hoe groot is die invloed?	68
6.11 Hoe kunnen de resultaten van dit onderzoek ingepast worden in de kennis die al bestaat over de mogelijke effecten van invoering van alternatieve beslissystemen in Nederland?	69
6.12 Conclusies	69
Literatuur	71
Bijlage 1	74
Bijlage 2	76
Bijlage 3	111

1. INLEIDING

Dit is het verslag van een onderzoek naar de waardering van Nederlandse burgers van verschillende beslissystemen en beloningen/prikkels op het gebied van orgaandonatie. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. De onderzoeksvraagstelling is opgesteld door een werkgroep van de Coördinatiegroep Orgaandonatie. De vragenlijst voor dit onderzoek is ontworpen door de onderzoekers in samenwerking met bovenstaande werkgroep.

1.1. Aanleiding van het onderzoek

Uit cijfers van de Nederlandse Transplantatie Stichting blijkt dat op dit moment (februari 2008) in Nederland 1271 mensen op een orgaan wachten, van wie de meeste nierpatiënt zijn (De Nederlandse Transplantatie Stichting [NTS], februari 2008). De wachttijd bedraagt meer dan vier jaar en velen sterven voordat ze een nieuw orgaan krijgen. De Nederlandse overheid heeft beleid ontwikkeld om te zorgen dat niet onnodig potentiële orgaandonoren verloren gaan (Wet op de Orgaandonatie [WOD], 1998). Ondanks de vaak succesvolle inspanningen is de vraag naar organen nog steeds substantieel groter dan het aanbod en blijft dit verschil groeien. Verschillende oorzaken zijn hiervoor aan te wijzen, zoals het lage voor orgaandonatie relevante sterftecijfer (verkeersslachtoffers en CVA), het zorgsysteem, en de demografische samenstelling van de Nederlandse bevolking (Friele et al., 2004). Aspecten van het zorgsysteem zijn de procedures voor de contacten en overleg met nabestaanden, en de verwerking (uitneming en transplantatie) van donororganen. Verbeteringen zijn vooral mogelijk door optimaal gebruik te maken van het donorpotentieel.

Om dit probleem aan te pakken heeft de Coördinatiegroep Orgaandonatie besloten een Masterplan Orgaandonatie op te stellen. In dit plan staat het geheel aan activiteiten dat door alle partijen wordt ondernomen om een substantiële bijdrage te leveren aan het terugdringen van het tekort aan donororganen. Deze activiteiten spelen zich af op de volgende domeinen: voorlichting aan potentiële donoren, organisatie in de ziekenhuizen, donatie bij leven en de Wet op de Orgaandonatie. Naar aanleiding van het domein Wet op de Orgaandonatie wil de werkgroep onderzoeken of een verandering van beslissysteem in Nederland een (positief) effect zal hebben op het aantal mensen dat instemt met orgaandonatie. Bovendien wil de werkgroep onderzoeken of het instellen van een beloningssysteem een (positief) effect zal hebben op het aantal toestemmingen. De uitkomsten van dit onderzoek zullen worden gebruikt om een beslissing te nemen over het meest wenselijke beslissysteem in Nederland qua effectiviteit (opbrengst van organen) en draagvlak in de samenleving.

Dit onderzoek hoopt een bijdrage te leveren aan de keuze van een beslissysteem en een (mogelijke) beloning en hiermee aan het terugdringen van het tekort aan donororganen.

1.2. Achtergrond onderzoek

De laatste tijd gaat veel aandacht uit naar manieren om de bereidheid van mensen tot orgaandonatie te vergroten. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat, hoewel het overgrote deel van de Nederlandse bevolking orgaandonatie een goede zaak vindt, een veel kleiner deel daadwerkelijk besluit tot het afstaan van zijn of haar organen na de dood. (Cosse & Weisenberger, 2000; Friele, Blok, Gevers, Coppen, & Smit, 2006). De meerderheid van de Nederlanders staat niet geregistreerd in het donorregister en in de gevallen waarin geen bezwaar of toestemming is geregistreerd, ligt het weigeringpercentage onder nabestaanden tussen 56% en 63% (NTS, 2007). Welke factoren kunnen invloed uitoefenen op de

donatiebeslissing die mensen nemen? Hoe kunnen mensen ertoe gebracht worden om hun positieve houding om te zetten in positief gedrag?

Volgens klassieke economische theorieën hebben mensen stabiele voorkeuren, die ze zelf ook kennen. De vorm waarin een vraag gesteld wordt, heeft volgens standaard economische theorie geen invloed op de keuzes die mensen maken. Onderzoek heeft echter aangetoond dat dit vaak wel het geval is. Voorkeuren worden pas geconstrueerd op het moment dat er naar gevraagd wordt en worden vaak beïnvloed door factoren die geen invloed zouden mogen hebben op de keuze, zelfs als het een belangrijke keuze is (Kahneman & Tversky, 2000). Ook in het debat over orgaandonatie wordt vaak aangenomen dat mensen al een mening hebben over de kosten en baten van donatie en dat ze al een keuze hebben gemaakt: namelijk niet doneren.

Dit onderzoek buigt zich over de vraag of mensen die niet geregistreerd staan, inderdaad een (negatieve) beslissing hebben genomen ten aanzien van orgaandonatie, of dat er een andere reden is voor ontbreken van een registratie van zoveel Nederlanders. Als er inderdaad andere factoren meespelen bij het zich (niet) laten registreren, is er een mogelijkheid om de donatiebeslissing van mensen op een maatschappelijk positieve manier te beïnvloeden, zonder dat men toort aan het recht om over het eigen lichaam te beschikken, of geen respect toont voor een al genomen beslissing. De optie om geen orgaandonor te worden blijft in alle beslissystemen bestaan.

Eén van de zaken die ter discussie staan is het Nederlandse beslissysteem. Er wordt geopperd dat ons huidige systeem (een toestemmings- of opt-in systeem) waarbij men geen donor is, tenzij men expliciet aangeeft dat te willen zijn, niet effectief genoeg is. Dit onderzoek wil antwoord geven op de vraag of het beslissysteem een factor is die een invloed uitoefent op de keuzes die mensen maken omtrent orgaandonatie. We willen weten of een wijziging van het beslissysteem voor orgaandonatie een (positief) effect kan hebben op het te verwachten aantal donoren per jaar.

Een andere oplossing voor het donatievraagstuk wordt gezocht op het gebied van beloning en financiële stimulering. Het uitgangspunt in het huidige, Nederlandse systeem is dat een donororgaan "een schenking is waar niets tegenover mag staan en al helemaal geen geld" (Van Dijk & Hilhorst, 2007, p. 12). Toch blijken bepaalde vormen van beloning meer te rechtvaardigen en zijn financiële impulsen voor postmortale donatie ethisch gezien te overwegen (Van Dijk & Hilhorst, 2007). De vraag is echter of het ook een effectief middel is om het aantal beschikbare organen te vergroten. Zal een beloning leiden tot meer toestemmingen voor orgaandonatie?

1.3. Onderzoeksdoelstellingen

Bij de opdrachtverlening voor dit onderzoek zijn door de werkgroep drie doelstellingen geformuleerd:

- het verkrijgen van inzicht in de effectiviteit, dat wil zeggen het te verwachten aantal donoren per jaar, van (alternatieve) beslissystemen en beloningen (prikkel), zowel op korte als op lange termijn.
- het verkrijgen van inzicht in het maatschappelijk draagvlak voor de betreffende beslissystemen en beloningen.
- het verkrijgen van inzicht in andere factoren die een belangrijke invloed op de uitkomst zouden kunnen uitoefenen.

Hiertoe zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd. De eerste twee onderzoeksvragen hebben betrekking op het maatschappelijk draagvlak.

1. Wat is het maatschappelijk draagvlak, dat wil zeggen steun van de bevolking, voor de invoering van verschillende systemen?
2. Wat is het maatschappelijk draagvlak, dat wil zeggen steun van de bevolking, voor de invoering van verschillende beloningen?

Naast een aantal factoren die bepalen of orgaandonatie mogelijk is (leeftijd van de potentiële donor, wijze van overlijden, plaats van overlijden, werkwijze van de arts) is orgaandonatie pas toegestaan als er toestemming wordt gegeven door de potentiële donor zelf en de nabestaanden. Het te verwachten aantal donoren wordt bepaald door twee effecten:

- a) het aantal ontbrekende registraties en geregistreerde weigeringen en toestemmingen
- b) de beslissing die nabestaanden nemen als ze worden benaderd met een verzoek tot orgaandonatie.

De volgende onderzoeksvragen hebben betrekking op de registratie van toestemming en bezwaar.

3. Wat zijn de consequenties van de verschillende beslissystemen voor het registratiegedrag in het algemeen?
4. Wat zijn de consequenties van de verschillende beslissystemen voor het registratiegedrag van niet-geregistreerde Nederlanders?
5. Welke invloed hebben de verschillende beloningen op het registratiegedrag in het algemeen?
6. Welke invloed hebben de verschillende beloningen op het registratiegedrag van niet-geregistreerde Nederlanders?

De volgende serie onderzoeksvragen heeft betrekking op de veronderstelde reactie van nabestaanden.

7. Hoe zullen nabestaanden reageren op een donatieverzoek onder de condities van de verschillende beslissystemen?
8. Hoe zullen nabestaanden reageren op een donatieverzoek onder de condities van de verschillende beloningen?

Daarnaast zijn er nog twee explorerende deelvragen, die beantwoord dienen te worden.

9. Zijn er andere factoren die een belangrijke invloed op de uitkomst zouden kunnen uitoefenen? Zo ja, welke zijn dat en hoe groot is die invloed?
10. Hoe kunnen de resultaten van dit onderzoek ingepast worden in de kennis die al bestaat over de mogelijke effecten van invoering van verschillende beslissystemen in Nederland?

2. VERSCHILLENDE BESLISSYSTEMEN EN BELONINGEN

Sinds de invoering van de WOD schommelt het aantal orgaandonaties rond de 200 per jaar, met een lichte daling sinds 2005 (Friele & de Jong, 2007) en weer een hoog aantal donaties (257) in 2007 (NTS). Of een overledene geschikt is als donor hangt af van verschillende factoren zoals de leeftijd van de donor, plaats van overlijden, werkwijze en effectiviteit in ziekenhuizen. Als een overledene herkend wordt als potentiële donor, wordt in het donorregister nagegaan of de persoon een wens heeft geregistreerd. Deze wens vormt het uitgangspunt bij het verder handelen (zie onder)..Als er geen geregistreerde wens wordt gevonden, wordt aan de nabestaanden toestemming gevraagd voor orgaandonatie.

In de meeste landen ligt de uiteindelijke beslissing over verwijdering van organen na overlijden bij de nabestaanden (Siminoff, Burant, & Youngner, 2004). Zo ook in Nederland. De beslissing van nabestaanden wordt door verschillende factoren bepaald. Voorbeelden van deze factoren zijn de persoonlijke houding ten opzichte van orgaandonatie, kennis over de procedure rond orgaandonatie, culturele of religieuze overwegingen, en de wijze waarop het verzoek tot donatie wordt gesteld door artsen (Friele et al., 2006).

Een sterke invloed op de beslissing van nabestaanden gaat uit van de beslissing die de overledene zelf heeft genomen. Wanneer de wens van de overledene expliciet bekend is (door gesprekken of door registratie), zullen in de meeste gevallen nabestaanden deze wens respecteren en volgen (Siminoff et al., 2002; Radecki & Jaccard, 1999). Als iemand geregistreerd staat als donor, wordt in 90-95% van de gevallen overgegaan tot donatie. Als een persoon geen bezwaar of toestemming geregistreerd heeft, en er geen beslissing van de overledene bekend is, zal slechts 30% van de nabestaanden toestemming geven tot uitname van organen (Friele et al., 2004). Dit betekent dat registraties, via nabestaandenbeslissingen, een sterke invloed hebben op het aantal feitelijke donaties.

2.1 Invloed van beslissystemen

Voorkeuren worden veelal pas gevormd op het moment dat er naar gevraagd wordt en worden vaak beïnvloed door factoren die geen invloed zouden mogen hebben op de keuze (Kahneman & Tversky, 2000). Het *beslissysteem*, waarbinnen deze beslissing wordt genomen is één van de factoren die kunnen meespelen bij enerzijds de keuze die mensen maken omtrent orgaandonatie en anderzijds de invloed die deze registratie heeft op de uiteindelijke beslissing van nabestaanden. Het beslissysteem bepaalt wie wanneer en op welke wijze de beslissing mag nemen over het verwijderen van organen (Istamto, 2007). Het idee bestaat dat de *vorm* van het beslissysteem, en dus ook de *vorm* van de donatievraag, invloed kan uitoefenen op de beslissingen die mensen nemen met betrekking tot orgaandonatie.

Onderzocht wordt of het beslissysteem een directe (via de manier waarop nabestaanden reageren op een donatieverzoek) en een indirecte (via de registraties die effect hebben op de nabestaanden) invloed heeft op het feitelijke aantal donoren. Beslissystemen kunnen een effect hebben op beslissingen die mensen nemen, door

1. het maatschappelijk draagvlak voor een systeem
2. het bestaan van een standaard (default) optie
3. de keuzemogelijkheden/wensen die vastgelegd kunnen worden
4. overige effecten.

2.1.1 Maatschappelijk draagvlak

Een andere manier waarop het beslissysteem invloed kan uitoefenen op het registratiegedrag *en* op hoe nabestaanden reageren op een donatieverzoek, is de mate waarin een systeem door de bevolking aanvaard wordt. De mate waarin men het systeem en de manier waarop een beslissing genomen moet of mag worden, aanvaardt en accepteert, heeft invloed op de registratiekeuzes die mensen maken. Acceptatie en waardering van het systeem bepaalt mede het beeld van orgaandonatie in het algemeen en de mate waarin mensen zich gerespecteerd voelen in hun keuze en het gevoel hebben eerlijk behandeld te worden. De vrijblijvendheid van de beslissing bijvoorbeeld (*moet* of *mag* men zich registreren), maar ook de manier waarop registratie is geregeld (via de overheid of via een andere instantie).

2.1.2 Default optie

Een manier waarop het beslissysteem invloed kan uitoefenen op het registratiegedrag van mensen is de presentatie van een 'default' optie. De default optie is de standaardoptie, de huidige staat en/of wat er gebeurt als mensen geen actie ondernemen.

Mensen hebben vaak een overdreven neiging om een optie te kiezen die geen actie vereist (omissie bias; Baron & Ritov, 1994) en/of die de huidige staat niet verandert (status quo bias; Samuelson & Zeckhauser, 1988) of een keuze uit te stellen. In een keuzesituatie is er vaak een basis-, of standaard-optie aanwezig die men de default noemt. In meerdere onderzoeksgebieden (pensioenen, verzekeringen) is aangetoond dat de meeste mensen de default optie kiezen, zelfs als die willekeurig aangewezen wordt en dus niet de beste keuze is.

In het huidige Nederlandse toestemmingssysteem (opt-in) is de default het overlaten van de beslissing aan nabestaanden. Men is geen donor, tenzij men expliciet aangeeft dat wel te willen zijn. Als men niets registreert, beslissen de nabestaanden. In andere systemen, zoals in bijvoorbeeld België of Spanje (bezwaarsystemen of opt-out systemen), is de default wél donor zijn. In deze systemen is men wél donor, tenzij men expliciet bezwaar aantekent.

Er wordt geopperd dat onder het huidige toestemmingssysteem veel mensen geneigd zijn om de default, 'de beslissing over te laten aan nabestaanden' te kiezen, waardoor het systeem niet effectief genoeg is. Vaak wordt gedacht dat een bezwaarsysteem succesvoller zou zijn in het vergroten van het aantal donoren. Mensen zouden onder dit bezwaarsysteem meer geneigd zijn door niets te doen zich 'by default' als donor te laten registreren.

2.1.3 Keuzemogelijkheden die vastgelegd kunnen worden

Systemen kunnen variëren in het aantal en de inhoud van de keuzes die vastgelegd kunnen worden. Dit loopt van het alleen kunnen registreren van een bezwaar tegen orgaandonatie tot het kunnen vastleggen van meerdere keuzes, zoals 'donor zijn', 'geen donor zijn' en 'ik laat de beslissing aan mijn nabestaanden over'. De effecten van het aantal keuzemogelijkheden zijn complex. Enerzijds kan een systeem minder aanvaardbaar gevonden worden als een beslissingsoptie niet bestaat. Anderzijds kunnen mensen die anders een vermijdende optie hadden gekozen (ik laat de beslissing over aan mijn nabestaanden bijvoorbeeld), aangemoedigd worden om een (positieve) beslissing te nemen.

2.1.4 Overige effecten

Nog andere invloeden kunnen optreden op de keuzes die mensen maken. Bijvoorbeeld een grotere onduidelijkheid over een bepaald orgaandonatiesysteem bij Nederlanders, maar ook bij de instanties die zich bezighouden met orgaandonatie, met als gevolg een grotere behoefte aan communicatie activiteiten. Ook kan er gedacht worden aan hogere kosten voor een bepaald systeem, dus een lage kosteneffectiviteit. Sociodemografische achtergrondkenmerken van Nederlanders die zich wel of niet hebben laten registreren, kunnen helpen de campagnes effectiever te maken doordat de doelgroepen beter bekend en bereikbaar worden. Als er meer kennis is over het mediagebruik van doelgroepen, kunnen deze doelgroepen door een effectievere mediaplanning beter, efficiënter en kosteneffectiever bereikt worden. Ook zijn sociodemografische kenmerken zoals leeftijd en levenswijze belangrijk om de “kwaliteit” van de donororganen te kunnen inschatten.

Omdat er zoveel factoren meespelen bij de verschillen in donatieratio tussen de Europese landen (relevante mortaliteit, de organisatie van het donatieproces, de benadering van nabestaanden, sociodemografische kenmerken van de bevolking, communicatie activiteiten, levende (nier) donoren), is het moeilijk om te beoordelen wat de invloed is van de vorm van het beslissysteem op het aantal donaties. Hoewel sommige onderzoeken aantonen dat een beslissysteem geen invloed heeft op donatie ratio (gecorrigeerd voor relevante mortaliteit) (Friele et al., 2004; Abadie & Gay, 2006; Coppen, Friele, Marquet, & Gevers, 2005), laten andere onderzoeken zien dat er wel verschil is in het aantal mensen dat toestemming geeft tot orgaandonatie (Johnson & Goldstein, 2002, 2003, 2004). In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de andere Nederlandse survey onderzoeken naar beslissystemen en beloningen. In paragraaf 6.10 wordt ingegaan op het onderzoek van Maarse en Istamto (februari 2008), die concluderen dat we geen al te hoog gespannen verwachtingen moeten koesteren van de effecten van de overgang van een toestemming- naar een bezwaarsysteem alleen.

2.2 Beslissystemen in dit onderzoek

Samen met het huidige beslissysteem (het toestemmingssysteem) worden een aantal verschillende systemen met elkaar vergeleken op maatschappelijk draagvlak en effectiviteit (registratiegedrag en nabestaandengedrag bij een donatieverzoek). Naast het huidige toestemmingssysteem en het in andere landen gebruikt bezwaarsysteem, zijn nog twee alternatieve systemen denkbaar: het verplichte keuzesysteem (waarin iedere Nederlander verplicht is om zijn of haar wil kenbaar te maken door middel van een registratie) en het actieve donorregistratie (ADR) systeem, dat in 2004 door het NIGZ is ontwikkeld om de vrijblijvendheid van het huidige systeem te ondervangen (Friele & Kerssens, 2004). Het is een soort bezwaarsysteem, maar kenmerkt zich door grote zorgvuldigheid omdat mensen uitgebreid benaderd worden om registratie van bezwaren mogelijk te maken. Deze zorgvuldigheid zou moeten resulteren in een grotere geneigdheid van nabestaanden om in te stemmen met orgaandonatie bij een donatieverzoek, in de gevallen waarin mensen niet hebben gereageerd of geen toestemming hebben laten registreren.

De verschillen in presentatie tussen deze vier ‘hoofd’ beslissystemen liggen op de volgende punten:

- Is het registreren van de eigen keuze in het Donorregister iets wat mág (maar niet verplicht is) of is het iets waartoe men verplicht wordt?
- Welke keuzes kunnen vastgelegd worden? Dit varieert van het alleen kunnen registreren van een bezwaar tegen orgaandonatie tot het kunnen vastleggen van meerdere keuzes, zoals ‘donor zijn’, ‘geen donor zijn’, ‘ik laat de beslissing aan mijn nabestaanden over’ en ‘ik laat de beslissing over aan een specifiek persoon’.

- Wat gebeurt er als er geen mening geregistreerd is? In sommige systemen wordt de beslissing dan aan nabestaanden overgelaten, in andere wordt dan aangenomen dat de betreffende persoon wil doneren en in weer andere wordt er dan namens de persoon een registratie ingevuld.

Doordat zowel het verplichte keuze systeem als het Actieve Donorregistratie (ADR) systeem nog niet in de praktijk worden gebruikt, bestaat er nog een aantal vragen over de aanpak van deze systemen. Belangrijk bij het verplichte keuzesysteem bijvoorbeeld, is het gevolg dat wordt gesteld aan het niet nakomen van de verplichting en de manier waarop dat gevolg gecommuniceerd wordt. Een ander belangrijk punt voor dit systeem is welke keuzes vastgelegd kunnen worden in het donorregister. Daarom worden in dit onderzoek vier varianten van het verplichte keuzesysteem onderzocht.

Voor het actieve donorregistratie systeem is van belang wat er gebeurt als men geen actie onderneemt. Daarom worden in dit onderzoek twee varianten van het actieve donorregistratiesysteem vergeleken, die variëren in de registratie die volgt als personen geen actie ondernemen.

In de tabel 2.1 t/m 2.8 worden de omschrijvingen gegeven van de beslissystemen die in dit onderzoek met elkaar vergeleken worden. Het is onder alle systemen altijd mogelijk om een keuze te wijzigen.

Tabel 2.1 Beschrijving van het toestemmingssysteem

Toestemmingssysteem.

In dit systeem kan een keuze omtrent orgaandonatie altijd geregistreerd worden in het Donorregister, maar dat is niet verplicht.

Er zijn vier keuzemogelijkheden bij het registreren met verschillende gevolgen:

Keuzemogelijkheden

1. Donor zijn
2. Geen donor zijn
3. De beslissing aan nabestaanden overlaten
4. De beslissing aan een specifiek persoon overlaten

Gevolgen

- Er zal worden overgegaan tot donatie tenzij nabestaanden ernstig bezwaar maken
 Er zal geen donatie plaatsvinden
 De nabestaanden beslissen
 De specifieke persoon beslist

Als er geen registratie in het donorregister staat, beslissen de nabestaanden.

Tabel 2.2 Beschrijving van het verplichte keuze systeem, versie 1

Verplichte Keuze systeem versie 1 (2 keuzemogelijkheden, korte periode van communicatie)

In dit systeem is de registratie van een keuze in het Donorregister verplicht voor iedereen van 18 jaar en ouder. Dat kan gebeuren door de registratie te koppelen aan de aanvraag van een paspoort (of een andere aanvraag bij de overheid). Als iemand nog geen keuze heeft geregistreerd op het moment dat hij/zij het paspoort aanvraagt, krijgt hij/zij dan te horen dat het paspoort pas meegegeven wordt, nadat een keuze geregistreerd is.

Er zijn twee keuzemogelijkheden bij het registreren met verschillende gevolgen:

Keuzemogelijkheden

1. Donor zijn
2. Geen donor zijn

Gevolgen

- Er zal worden overgegaan tot donatie tenzij nabestaanden ernstig bezwaar maken
 Er zal geen donatie plaatsvinden
-

Tabel 2.3 Beschrijving van het verplichte keuze systeem, versie 2

Verplichte Keuze systeem versie 2 (2 keuzemogelijkheden, lange periode van communicatie)

In dit systeem is de registratie van een keuze in het Donorregister verplicht voor iedereen van 18 jaar en ouder. Dat kan gebeuren door het te koppelen aan de aanvraag van een paspoort. Als iemand nog geen keuze heeft geregistreerd, krijgt die persoon 3 maanden voor het paspoort verloopt een brief van de overheid met een donorformulier, waarin wordt uitgelegd dat het nieuwe paspoort pas gegeven wordt als een keuze wordt geregistreerd. Als de persoon zijn/haar keuze niet geregistreerd heeft op het moment dat hij/zij het paspoort aanvraagt, krijgt hij/zij dan te horen dat het paspoort pas meegegeven wordt nadat een keuze geregistreerd is.

Er zijn twee keuzemogelijkheden bij het registreren met verschillende gevolgen:

Keuzemogelijkheden

1. Donor zijn
2. Geen donor zijn

Gevolgen

Er zal worden overgegaan tot donatie tenzij nabestaanden ernstig bezwaar maken
Er zal geen donatie plaatsvinden

Tabel 2.4 Beschrijving van het verplichte keuze systeem, versie 3

Verplichte Keuze systeem versie 3 (4 keuzemogelijkheden, korte periode van communicatie)

In dit systeem is de registratie van een keuze in het Donorregister verplicht voor iedereen van 18 jaar en ouder. Dat kan gebeuren door de registratie te koppelen aan de aanvraag van een paspoort. Als iemand nog geen keuze heeft geregistreerd op het moment dat hij/zij het paspoort aanvraagt, krijgt hij/zij dan te horen dat het paspoort pas meegegeven wordt nadat een keuze geregistreerd is.

Er zijn vier keuzemogelijkheden bij het registreren met verschillende gevolgen:

Keuzemogelijkheden

1. Donor zijn
2. Geen donor zijn
3. De beslissing aan nabestaanden overlaten
4. De beslissing aan een specifiek persoon overlaten

Gevolgen

Er zal worden overgegaan tot donatie tenzij nabestaanden ernstig bezwaar maken
Er zal geen donatie plaatsvinden
De nabestaanden beslissen
De specifieke persoon beslist

Tabel 2.5 Beschrijving van het verplichte keuze systeem, versie 4

Verplichte Keuze systeem versie 4 (4 keuzemogelijkheden, lange periode van communicatie)

In dit systeem is de registratie van een keuze in het Donorregister verplicht voor iedereen van 18 jaar en ouder. Dat kan gebeuren door het te koppelen aan de aanvraag van een paspoort. Als iemand nog geen keuze heeft geregistreerd, krijgt die persoon 3 maanden voor het paspoort verloopt een brief van de overheid met een donorformulier, waarin wordt uitgelegd dat het nieuwe paspoort pas gegeven wordt als een keuze wordt geregistreerd. Als de persoon zijn/haar keuze niet geregistreerd heeft op het moment dat hij/zij het paspoort aanvraagt, krijgt hij/zij dan te horen dat het paspoort pas meegegeven wordt nadat een keuze geregistreerd is.

Er zijn vier keuzemogelijkheden bij het registreren met verschillende gevolgen:

Keuzemogelijkheden

1. Donor zijn
2. Geen donor zijn
3. De beslissing aan nabestaanden overlaten
4. De beslissing aan een specifiek persoon overlaten

Gevolgen

Er zal worden overgegaan tot donatie tenzij nabestaanden ernstig bezwaar maken
Er zal geen donatie plaatsvinden
De nabestaanden beslissen
De specifieke persoon beslist

Tabel 2.6 Beschrijving van het actieve donorregistratie systeem, versie 1

Actieve Donorregistratiesysteem ADR versie 1 (niet reageren is registratie van toestemming)

In dit systeem ontvangt iedereen van 18 jaar en ouder die nog niet geregistreerd is, een brief van de overheid met een donorformulier en het verzoek om de eigen keuze te registreren. In de brief wordt ook uitgelegd dat niet reageren betekent dat namens de persoon een registratie in het Donorregister zal worden vastgelegd, namelijk 'donor zijn' (keuze 1).

Er zijn vier keuzemogelijkheden bij het registreren met verschillende gevolgen:

Keuzemogelijkheden

1. Donor zijn
2. Geen donor zijn
3. De beslissing aan nabestaanden overlaten
4. De beslissing aan een specifiek persoon overlaten

Gevolgen

- Er zal worden overgegaan tot donatie tenzij nabestaanden ernstig bezwaar maken
Er zal geen donatie plaatsvinden
De nabestaanden beslissen
De specifieke persoon beslist
-

Tabel 2.7 Beschrijving van het actieve donorregistratie systeem, versie 2

Actieve Donorregistratiesysteem ADR versie 2 (niet reageren is registratie dat de beslissing overgelaten wordt aan nabestaanden)

In dit systeem ontvangt iedereen van 18 jaar en ouder die nog niet geregistreerd is, een brief van de overheid met een donorformulier en het verzoek om de eigen keuze te registreren. In de brief wordt ook uitgelegd dat niet reageren betekent dat namens de persoon een registratie in het Donorregister zal worden vastgelegd, namelijk 'ik laat het aan mijn nabestaanden over' (keuze 3).

Er zijn vier keuzemogelijkheden bij het registreren met verschillende gevolgen:

Keuzemogelijkheden

1. Donor zijn
2. Geen donor zijn
3. De beslissing aan nabestaanden overlaten
4. De beslissing aan een specifiek persoon overlaten

Gevolgen

- Er zal worden overgegaan tot donatie tenzij nabestaanden ernstig bezwaar maken
Er zal geen donatie plaatsvinden
De nabestaanden beslissen
De specifieke persoon beslist
-

Tabel 2.8 Beschrijving van het bezwaarsysteem

Bezwaar systeem.

In dit systeem krijgt iedereen een brief van de overheid met een bezwaarformulier. Met dit formulier kan bezwaar aangetekend worden tegen orgaandonatie. Deze bezwaren worden opgenomen in het Donorregister. In de brief zal ook worden uitgelegd dat het niet registreren van een bezwaar betekent dat de persoon volgens de wet instemt met orgaandonatie.

Er zijn twee keuzemogelijkheden met verschillende gevolgen:

Keuzemogelijkheden

1. Registreren dat u 'geen donor' wil zijn
2. Niets registreren

Gevolgen

- Er zal geen donatie plaatsvinden
Er zal worden overgegaan tot donatie tenzij nabestaanden ernstig bezwaar maken
-

2.3 Invloed van beloningen

In de zoektocht naar manieren om het tekort aan organen terug te dringen en dan met name om de bereidheid tot orgaandonatie te vergroten, ziet men eveneens mogelijkheden op gebied van beloningen en financiële stimulering. Het uitgangspunt in het huidige, Nederlandse systeem is dat een donororgaan “een schenking is waar niets tegenover mag staan en al helemaal geen geld” (Van Dijk & Hilhorst, 2007, p. 12). Betaling van organen kan in eerste instantie afkeer oproepen. Tegenstanders zeggen dat beloningen het altruïsme, de belangrijkste motivatie om organen te doneren, in gevaar brengt, terwijl voorstanders menen dat beloningen het aantal donaties kunnen vergroten op een kosteneffectieve manier (Cornell, Howard, & Rodrigue, 2006, in Istanto, 2007). Bepaalde vormen van beloning blijken moreel te rechtvaardigen en financiële impulsen voor postmortale donatie zijn ethisch gezien te overwegen (Van Dijk & Hilhorst, 2007). De vraag is echter of het ook een effectief middel is om het aantal beschikbare organen te vergroten. Een doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de manier waarop mensen reageren op beloningen. Zal een beloning leiden tot meer toestemmingen voor orgaandonatie?

In de economische psychologie is veel onderzoek gedaan naar motivatie en beloningen. Over het algemeen wijzen onderzoeken uit dat een monetaire beloning intrinsieke motivatie verdringt, ten gunste van een extrinsieke beloning zoals geld. Intrinsieke motivatie is de bereidheid van mensen om een taak te doen voor de inherente kwaliteiten van de taak (een morele plicht of intern ervaren aandrang). De econoom Frey (1993, 1994) noemt dit fenomeen het “crowding out effect”. De verwachting is dat het altruïstische systeem zal instorten als geld een rol gaat spelen.

De crowding-out hypothese geeft aan dat er wel een *positief* effect verwacht kan worden bij niet-financiële beloningen. De beloning wordt dan gezien als een *signaal* dat het gebaar gewaardeerd wordt. Een signaal is iets anders dan een betaling. Een signaal communiceert waardering, terwijl een betaling van de registratie of orgaandonatie een economische transactie maakt. Met een dergelijke beloning drukt de overheid uit dat het belangrijk is om het tekort aan donororganen terug te dringen, dat de donatie maatschappelijk op prijs gesteld wordt, en dat de overheid bereid is daar kosten voor te maken (Van Dijk & Hilhorst, 2007).

Een andere onderzoeklijn gaat in op het gebied van normatieve ideeën die mensen hebben over gedrag. Een normatief idee, het beeld dat mensen hebben over hoe beslissingen genomen moeten worden en hoe de meeste mensen beslissingen nemen, is onder andere dat mensen rationele beslissers zijn die een afweging maken tussen de verschillende opties, op basis van (monetaire) opbrengsten. Deze norm noemen Ratner en Miller (2001; Kahneman & Miller, 1986) de “norm of self-interest”. Mensen denken dat iedereen zich laat beïnvloeden door economische belangen, maar dat is niet zo. Dit blijkt ook uit een onderzoek van Arnold et al. (2005): De meeste personen geloofden dat financiële beloningen een positief effect zouden hebben op het algemene donatieratio, maar ze geloofden dat hun eigen beslissingen ten aanzien van orgaandonatie niet beïnvloed zouden worden door de aanwezigheid van beloningen. Mensen zien zichzelf blijkbaar als een uitzondering op een algemene regel.

2.4 Beloningen in dit onderzoek

In dit onderzoek worden een aantal beloningen of prikkels met elkaar vergeleken op maatschappelijk draagvlak en effectiviteit (registratiegedrag en nabestaandengedrag bij een donatieverzoek). In tabel 2.9 worden de verschillende beloningen toegelicht.

Tabel 2.9 Beschrijving van de verschillende beloningen

a. Waardering voor registratie	Als iemand zich laat registreren als donor, krijgt die persoon als blijk van waardering een klein geldbedrag, bijvoorbeeld € 25.
b. Waardering voor nabestaanden	Als nabestaanden instemmen met orgaandonatie, ontvangen zij een bijdrage in de uitvaartkosten van € 2500.
c1. Een verkortings van de wachttijd voor transplantatie	Iemand die zich laat registreren als donor, krijgt voorrang boven niet-geregistreerden op de wachtlijst voor transplantatie als de persoon zelf een transplantatie nodig heeft.
c2. Een langere wachttijd voor transplantatie	Iemand die een bezwaar laat registreren, krijgt een lagere plaats op de wachtlijst voor transplantatie dan donoren als die persoon zelf een transplantatie nodig heeft.
d. Eenmalige korting op de premie van de zorgverzekering	Als iemand zich laat registreren als donor, krijgt die persoon als blijk van waardering een eenmalige korting op de zorgverzekeringspremie van 10%.
e1. Vergoeding van transplantatiekosten	Een persoon die in het register heeft aangegeven donor te willen zijn, krijgt de transplantatiekosten vergoed als die persoon zelf een transplantatie nodig heeft. Een persoon die heeft aangegeven bezwaar te hebben tegen donatie, krijgt de transplantatiekosten niet vergoed als het nodig mocht zijn.
e2. Zelf betalen van transplantatiekosten	Een persoon die in het register heeft aangegeven bezwaar te hebben tegen donatie, krijgt de transplantatiekosten niet vergoed als die persoon zelf een transplantatie nodig heeft. Een persoon die in het register heeft aangegeven donor te willen zijn, krijgt de transplantatiekosten vergoed als het nodig mocht zijn.

Beloning of prikkel c1 en c2, en beloning e1 en e2 zijn varianten van twee dezelfde beloningen. Ze variëren in de richting (negatief/positief) van de beloning. Het verschil wordt gemaakt doordat ofwel iemand die geen donor wil zijn benadeeld wordt, ofwel juist iemand die wel donor wil zijn bevoordeeld wordt. Ofwel wordt de prikkel gepresenteerd als 'beloning' voor de donor, ofwel wordt de prikkel gepresenteerd als een 'straf' voor iemand die geen donor wil zijn. Hoewel feitelijk de gevolgen hetzelfde zijn, is de verwachting van dit onderzoek dat er verschillen zullen optreden in de waardering en aanvaarding van deze beloningen, gepresenteerd als 'beloning' of als 'straf'.

Bovendien variëren de beloningen op hun financiële/niet-financiële aard. Onderzocht wordt of mensen deze beloningen verschillend beoordelen op aanvaardbaarheid en of er een (positief) effect uitgaat van één of meer beloningen.

2.5 Niet-geregistreerden

De meeste onderzoeken in de donatieliteratuur focussen zich op de voor- en tegenstanders van orgaandonatie. De aanname hierbij is dat mensen vastomlijnde en stabiele attitudes en voorkeuren hebben ten opzichte van donatie. Dit onderzoek benadrukt juist dat de

voorkeuren van mensen niet vastliggen en dat veel mensen juist (nog) geen mening hebben gevormd. De vraag bestaat dan: waarom heeft deze groep nog geen keuze gemaakt? En kan deze groep ertoe gebracht worden wel een beslissing te nemen over orgaandonatie?

Voor dit onderzoek is deze groep niet-geregistreerden vooral interessant omdat er gekeken wordt of de invoering van een alternatief beslissysteem of beloning een (positieve) invloed zal hebben op de mensen die nu nog niet geregistreerd staan. In de praktijk zullen, bij wijziging van het systeem of invoering van een beloning, de huidige registraties in het Donorregister blijven staan en aangevuld worden door nieuwe registraties onder het gewijzigde systeem of beloning. Uitzonderingen hierop zijn het bezwaarsysteem en de eerste twee versies van het verplichte keuze systeem: in het bezwaarsysteem bestaat alleen de mogelijkheid om bezwaar te registreren en dus zouden alle andere huidige registraties verwijderd moeten worden. In de eerste twee versies van het verplichte keuze systeem bestaat de registratiemogelijkheid niet dat de beslissing aan nabestaanden overgelaten wordt en dus zouden deze registraties verwijderd worden. Bovendien is ook te verwachten dat campagnes van de overheid om orgaandonatie te bevorderen meer invloed uitoefenen op de attitudes en het gedrag van deze niet-geregistreerden dan op de attitudes en het gedrag van de tegenstanders en voorstanders die vermoedelijk welomlijnd en stabiel zijn.

Uit onderzoek naar de voor- en tegenstanders ten aanzien van orgaandonatie blijkt dat het hebben van een positieve attitude niet voldoende is voor registratie (Radecki & Jaccard, 1999; Cosse & Weisenberger, 2000) of voor instemming met donatie van organen van nabestaanden, wanneer dit wordt gevraagd (Friele et al., 2006). Er is dus sprake van een inconsequente relatie tussen intentie en feitelijk gedrag, zoals die vaker wordt gevonden (Radecki & Jaccard, 1999). Uit onderzoek blijkt eerder dat het hebben van een positieve attitude wel een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde is voor instemming met orgaandonatie. Het hebben van een negatieve houding ten aanzien van orgaandonatie daarentegen, blijkt daarentegen wel een redelijke voorspeller te zijn voor het niet instemmen met orgaandonatie (Siminoff, Gordon, Hewlett, & Arnold, 2001).

Eén van de deelvragen van dit onderzoek is de vraag wat de kenmerken zijn van de mensen die nog zich nog niet hebben geregistreerd. Is het zo dat ze hebben besloten niet te doneren, of is er een andere verklaring mogelijk? Ook is het relevant de socio-demografische kenmerken (geslacht, leeftijd, opleiding, enz.) van deze groep te onderzoeken.

Het is mogelijk dat iemand een rationele en bewuste beslissing heeft genomen over het niet-registreren. Als iemand orgaandonatie onbelangrijk vindt, is de kans groter dat iemand geen energie stopt in het nadenken over zijn eigen beslissing omtrent orgaandonatie en bovendien is het waarschijnlijk dat die persoon geen moeite doet om een eventuele keuze te laten registreren in het donorregister. Het invullen van een donorformulier of het registreren in een register brengen namelijk gedragskosten (tijd en moeite) met zich mee (Van Raaij & Verhallen, 1985). Als iemand orgaandonatie onbelangrijk vindt, zijn de transactiekosten hoger dan het nut dat iemand haalt uit (niet) tekenen voor orgaandonatie. Bovendien zal dan de standaardoptie (default optie, zie voorgaande) aantrekkelijker zijn (Samuelson & Zeckhauser, 1988).

Een ander mogelijk kenmerk van niet-geregistreerden is het ervaren van negatieve emoties. Personen kunnen orgaandonatie wel belangrijk vinden, maar niet in staat zijn om een beslissing te nemen door de negatieve emoties die ze ervaren enerzijds bij het denken aan orgaandonatie en de dood en anderzijds door een conflict dat bestaat tussen aspecten van de beslissing (Loewenstein, 2000). Vermijdingsgedrag manifesteert zichzelf als een neiging om een keuze te vermijden door die uit te stellen of een makkelijke uitweg te zoeken die geen actie of verandering teweeg brengt (Anderson, 2003; Loomes & Sugden, 1982). Op het gebied van orgaandonatie hebben mensen drie manieren om de beslissing te vermijden: 1) het uitstellen van de keuze (door geen keuze vast te laten leggen of door de beslissing over

te laten aan nabestaanden. 2) het kiezen voor de optie die geen verandering teweeg brengt, de status quo, of 3) kiezen voor de optie die geen actie vereist, een omissie of default. De laatste twee: status quo en omissie, vallen in de praktijk vaak samen.

Luce (1998) heeft aangetoond dat de keuze van een vermijdende optie (uitstellen, omissie of status quo) deze negatieve emoties vermindert. Omdat vermijdende opties, zoals de default optie, gezien kunnen worden als minder bedreigend, kan een dergelijke keuze negatieve emoties verminderen. Negatieve emoties, geanticiperde spijt en de ervaren keuzemoeilijkheid kunnen vermijdingsgedrag veroorzaken, maar zijn niet noodzakelijk.

Jakubowska-Winecka, Rowinski, Wlodarczyk, en Wójtowicz (2006) vonden dat de redenen van voorstanders vooral cognitief van aard zijn, zoals altruïsme en de donatiebeslissing van de gestorvenen zelf, terwijl de attitudes van tegenstanders gedomineerd worden door negatieve emoties zoals angst voor de dood en fysieke beschadigingen. Wat kan er dan gezegd worden over de attitudes van de twijfelende middengroep? Zij ervaren waarschijnlijk een conflict tussen de positieve, cognitieve argumenten voor orgaandonatie en de negatieve, emotionele argumenten tegen orgaandonatie. Aan de ene kant helpen ze andere mensen, een ziek persoon wiens leven gered kan worden; aan de andere kant kunnen er angsten zijn zoals een lichaam dat in een slechte staat achterblijft, geen mogelijkheid tot bestaan na de dood, of dat de vrees dat medische diensten minder moeite zullen doen om iemands leven te redden (Friele et al., 2006).

Welke afwegingen mensen ook maken, de verwachting is dat ze het moeilijk vinden om een keuze te maken, met als gevolg dat een grote groep probeert de beslissing te vermijden. In het geval van orgaandonatie is dat een slechte zaak, aangezien het gaat om leven en dood van mensen die een orgaan nodig hebben (NTS, 2007).

2.7 Regulatory focus en framing

Een promotiecampagne kan bepalend zijn voor het succes van een interventie. Voor een succesvolle promotiecampagne is kennis over de doelgroep cruciaal. Naast sociodemografische kenmerken is ook de regulatory focus (promotie- of preventiefocus) van de doelgroep van belang. Ook de vorm van de boodschap, de manier waarop de boodschap wordt gecommuniceerd en gepresenteerd (framing) is van belang voor een effectieve promotie campagne. In deze paragraaf komen achtereenvolgens framing en regulatory focus aan de orde.

Framing

Frames kunnen gedefinieerd worden als "regels die gecreëerd zijn om boodschappen te creëren en deze boodschappen te begrijpen" (Maher, 2001), en framing is het proces waarbij bepaalde aspecten van de realiteit beter zichtbaar gemaakt worden (in een boodschap), om enkele aspecten van een probleem of manier van handelen aan te raden (Hertog & McLeod, 2001).

Kahneman en Tversky (1984) beredeneerden dat de manier waarop een situatie *gepresenteerd* wordt (als mogelijke winst of als mogelijk verlies) een belangrijke rol speelt in keuzegedrag. Uit hun onderzoeken blijkt dat mensen winsten en verliezen niet op een gelijke manier waarderen (Kahneman, Knetsch & Thaler, 1991). Het verliezen van een object voelt vervelender dan het krijgen van datzelfde object prettig voelt (*loss aversion*; Kahneman & Tversky, 1984). Omdat mensen geneigd zijn verliezen te mijden, nemen ze sneller risico's in een situatie waarin zij nog een kans hebben dat verlies te voorkómen. Zij vertonen dus meer risicovol gedrag in een verlies situatie (Kahneman, Knetsch & Thaler, 1991).

In dit onderzoek zijn twee vormen van frames gemanipuleerd: (1) de vorm waarin een prikkel/beloning wordt gepresenteerd, in straf of in beloning, en (2) de vorm waarin een communicatieboodschap wordt gepresenteerd (in termen van verlies als een actie niet wordt ondernomen, of in termen van winst als een actie wel wordt ondernomen).

(1) presentatievorm van een prikkel: straf bij bezwaar of beloning bij toestemming

Zowel “een verkorting van de wachttijd voor transplantatie (c1; voor iemand die zich laat registreren als donor)”/ “een langere wachttijd voor transplantatie (c2; voor iemand die een bezwaar laat registreren)” als “een vergoeding van transplantatiekosten (e1; voor iemand die zich laat registreren als donor)”/ “zelf betalen van transplantatiekosten (e2; voor iemand die een bezwaar laat registreren)” zijn varianten van twee dezelfde prikkels/beloningen. (zie tabel 2.9 voor verdere toelichting). De varianten variëren in de richting (negatief/positief) van de beloning. Het verschil wordt bepaald doordat ofwel iemand die geen donor wil zijn benadeeld wordt, ofwel juist iemand die wel donor wil zijn bevoordeeld wordt. Ofwel wordt de prikkel gepresenteerd als ‘beloning’ voor de donor, ofwel wordt de prikkel gepresenteerd als een ‘straf’ voor iemand die geen donor wil zijn. Hoewel feitelijk de gevolgen hetzelfde zijn, is de verwachting van dit onderzoek dat er verschillen zullen optreden in de waardering en aanvaarding van deze beloningen, gepresenteerd als ‘beloning’ of als ‘straf. In dit onderzoek werd één van beide vormen aan de respondenten getoond, waarmee het verschil tussen de twee beloningen onderzocht kon worden.

(2) de vorm waarin een communicatieboodschap wordt gepresenteerd

Ook een communicatie uiting kan in een negatieve ofwel positieve vorm gepresenteerd worden. In de vragenlijst die aan de respondenten werd voorgelegd, werd een stukje tekst gepresenteerd, ofwel in een *verlies frame* (het niet uitvoeren van een actie levert verlies op), ofwel in een *winst frame* (het uitvoeren van een actie levert winst op).

In de vragenlijst luidde de verlies frame: “Op dit moment is er een groot tekort aan organen. Er sterven onnodig veel mensen die wachten op een orgaan. Ongeveer 50% van de Nederlanders heeft het donorformulier niet teruggestuurd. Hierdoor gaan levens verloren, die misschien gered hadden kunnen worden.”

De winst frame luidde: “Op dit moment is er een groot tekort aan organen. Van de groep mensen, die wachten op een orgaan, kunnen maar weinig personen op tijd geholpen worden. Ongeveer 50% van de Nederlanders heeft het donorformulier teruggestuurd. Hierdoor worden levens gered, die anders misschien verloren waren gegaan.” Dit zijn twee varianten van dezelfde betekenisstructuur, in de verlies frame gepresenteerd als levens die verloren gaan bij het uitblijven van een actie, in de winst frame gepresenteerd als levens die gered worden bij het uitvoeren van een actie. Hoewel feitelijk de gevolgen hetzelfde zijn, is de verwachting van dit onderzoek dat er verschillen zullen optreden in de gevoelens, betrokkenheid en cognitieve variabelen als ingeschatte kennis, verantwoordelijkheidsgevoel, en risico inschatting van de respondenten. In dit onderzoek werd één van beide vormen aan de respondenten getoond, waarmee het verschil tussen de twee frames onderzocht kon worden.

Regulatory Focus

Framing heeft een belangrijke invloed op de het keuzeproces van mensen. Maar niet alle mensen laten zich op dezelfde manier en in dezelfde mate door een frame leiden. Eén persoonlijkheidstrek is hierbij belangrijk. Higgins (1997) heeft een (motivatie) theorie over zelfregulering geformuleerd, waarin hij probeerde te verduidelijken hoe mensen hun gedrag

in overeenstemming proberen te brengen met hun normen, waarden en doelen. Ook zijn er verschillende manieren waarop deze eindsituaties kunnen worden bereikt. Mensen met een *promotie focus* leggen een natuurlijke nadruk op het bereiken van positieve uitkomsten (wensen, ambities, idealen, het ideale zelfbeeld). Mensen met een *preventie focus* leggen de nadruk op het vermijden van negatieve uitkomsten (mislukkingen vermijden, veiligheid, plichten, en verantwoordelijkheden vervullen, wat men denkt dat er verwacht wordt). Ook vraagstukken, taken en bezigheden kunnen deze indeling volgen.

In dit onderzoek wordt gekeken of regulatory focus een invloed uitoefent op de keuzes die mensen maken en het gedrag dat mensen vertonen op het gebied van orgaandonatie, en of er een verband is tussen regulatory focus en framing effecten.

3. METHODE

Dit onderzoek is kwantitatief-empirisch, namelijk een vragenlijstonderzoek (survey) onder de leden van het panel van CentERdata (Universiteit van Tilburg). Daarnaast worden scenario's doorgerekend. Deze scenario's geven de mogelijke opbrengsten van veranderingen in beslissysteem en beloningen weer. Ook worden de resultaten geplaatst in de context van eerder gedaan Nederlands onderzoek naar beslissystemen en orgaandonatie.

2.1. Vragenlijst

De vragenlijst, die aan de respondenten is voorgelegd, bestond uit drie delen. Het eerste gedeelte omvat een aantal algemene vragen naar attitude ten opzichte van orgaandonatie, huidige registratie, norm, motivaties om wel/niet te doneren, kennis, bekendheid met de keuze van naasten, betrokkenheid en emoties. De meeste vragen werden beantwoord op een vijf-punts Likert schaal, lopend van 'geheel oneens' tot 'geheel eens'.

In het tweede gedeelte zijn de verschillende beslissystemen in combinatie met één van de beloningen aan de respondenten voorgelegd, met vragen naar de aanvaardbaarheid, de invloed van de systemen en beloningen op emoties, registratiegedrag ("hoe zou u reageren?"), en gedrag als nabestaande bij een donatieverzoek. Gedrag als nabestaanden is bevraagd (onder de systemen waar de betreffende registratie mogelijk was) op drie manieren: "Hoe zou u reageren op een donatieverzoek als de overledene - geregistreerd is als donor? / - niets heeft laten registreren? / - heeft laten registreren dat de beslissing overgelaten wordt aan de nabestaanden?"

De vier systemen zijn niet met naam genoemd, maar hebben een lettercode gekregen om te voorkómen dat respondenten zich zouden laten beïnvloeden door de naam van het systeem of door het feit dat een systeem wel of niet ingevoerd is.

Iedere respondent mocht de vier 'hoofd' systemen beoordelen (toestemmingsstelsel, verplichte keuze, actieve donorregistratie (ADR) en bezwaarsysteem), maar de versies van het ADR systeem en het verplichte keuze systeem werden gerouleerd/geroteerd onder de respondenten, bijvoorbeeld de helft van de respondenten kreeg versie 1 van het ADR te zien, de andere helft kreeg versie 2 van het ADR te zien. Er is voor deze opzet gekozen om de vragenlijst niet te lang, te vermoeiend en te ingewikkeld te maken.

Ook de beloningen/prikkels zijn volgens een willekeurige verdeling gekoppeld aan een systeem (beloningen zullen altijd bestaan in combinatie met een beslissysteem). Hierdoor kunnen ook de interactie effecten van de beslissystemen en beloningen gemeten worden. Eén beloning is toegevoegd aan het onderzoeksdesign: namelijk 'geen beloning', waarmee het gedrag van mensen werd bevraagd onder de systemen in hun 'pure' vorm, zodat de invloed van systemen zonder beloning onderzocht kan worden. Aan ieder beslissysteem is steeds een derde kans toebedeeld om met 'geen beloning' gecombineerd te worden. Dit had tot gevolg dat steeds in een derde van de gevallen de systemen 'puur' beoordeeld werden.

De overige beloningen hadden steeds circa 14% kans om gekoppeld te worden aan een systeem. De beloningen die varianten zijn van twee dezelfde beloningen (verkortings/langere wachttijd voor transplantatie en vergoeding/zelf betalen van transplantatiekosten) zijn behandeld als één beloning. Dit betekent dat iedere variant 7% kans had om gekoppeld te worden aan een systeem.

Het laatste gedeelte bestond uit een communicatievraag (heeft 'framing' een invloed op gevoel, attitude en kennis) en een meting van de regulatory focus (motivatie focus) van respondenten.

Om regulatory focus te meten, werd een gedeelte van de persoonlijkheidsvragenlijst van Lockwood et al. (2002) voorgelegd. Er is besloten om van de 14 items van de oorspronkelijke vragenlijst 9 items te gebruiken. De items werden beantwoord aan de hand van een 5-punts Likert-schaal met 1 = "helemaal niet kenmerkend voor mij" tot 5 = "helemaal kenmerkend voor mij". De vragenlijst bestaat uit twee subschalen (promotie en preventie) die volgens Lockwood et al. (2002) een interne consistentie hebben met Cronbach alpha coëfficiënten van .81 (promotie) en .75 (preventie). In dit onderzoek hebben beide subschalen ook een hoge betrouwbaarheid (promotiefocus $\alpha = .76$, preventiefocus $\alpha = .66$).

Op de scores van de respondenten op de promotie- en preventie-variabelen werd de mediaansplit uitgevoerd, waarmee onderscheid werd gemaakt tussen respondenten die laag scoorden en respondenten die hoog scoorden op promotiefocus. Hetzelfde werd gedaan voor preventiefocus.

2.2. Respondenten

Dit onderzoek is uitgevoerd onder de leden van het panel CentERdata. Het veldwerk liep van 4 t/m 9 januari 2008. Met behulp van hun pc vulden de personen de aan hen elektronisch toegestuurde vragenlijsten in. De vragenlijsten konden worden ingevuld van vrijdag tot en met woensdag. Op maandag hebben de personen die nog niet gereageerd hadden een reminder gekregen.

De vragenlijst werd naar 2.099 mensen gestuurd. 1547 (74%) personen hebben de vragenlijst volledig ingevuld. 552 personen hebben de vragenlijst niet ingevuld (26% non-respons).

In tabel 3.1 staan enkele achtergrondkenmerken van de respondenten weergegeven in de kolom 'enquête ongewogen'. De gewogen respons (naar geslacht, leeftijd en registratie) is weergegeven in de kolom 'enquête gewogen'. De berekening van de weegfactoren staat in bijlage 1 weergegeven.

Tabel 3.1 Kenmerken van respondenten in vergelijking met de Nederlandse bevolking vanaf 18 jaar (%)

	Enquête ongewogen (N = 1547)	Enquête gewogen (N = 1547)	Nederlandse bevolking vanaf 18 jaar (N = 13 mln)*
Geslacht			
- man	54.4	47,2	49
- vrouw	45.6	52,8	51
Leeftijd			
- tot 35 jaar	18,2	26,6	26,7
- 35 - 44 jaar	16,5	19,2	20.4
- 45 - 54 jaar	20,6	18,1	18.5
- 55 - 64 jaar	22,9	16,4	15.9
- 65 jaar en ouder	21,8	19,8	18.5
Registratiegraad			
- niet geregistreerd	37.3	58,1	59.4
- wel geregistreerd	62.7	41,9	40,6

* bron: CBS, 11 februari 2008

2.3. Analyses

Uit tabel 3.1 blijkt dat mannen oververtegenwoordigd zijn in dit onderzoek. Hetzelfde geldt voor het percentage respondenten dat geregistreerd staat in het Donorregister. Dit wordt vaker gevonden in vragenlijst-onderzoeken op het gebied van orgaandonatie (Verzijden & Schothorst, 2003; Friele & Kerssens, 2004; Friele et al, 2004; Friele & de Jong, 2007). Net als in deze onderzoeken is ervoor gekozen om de respons te wegen naar geslacht en het wel of niet geregistreerd zijn in het Donorregister. Ook wordt gewogen voor de leeftijdsverdeling. De gegevens van de Nederlandse bevolking boven 18 jaar staan ook in de tabel weergegeven. Na deze twee wegingen vormt het panel een goede afspiegeling van de Nederlandse bevolking. De berekening van de weegfactoren staat in bijlage 1 weergegeven. De effecten van de wegingen zijn weergegeven in tabel 3.1. Voor de gegevens die betrekking hebben op alleen die respondenten die niet of juist wel in het Donorregister zijn opgenomen, wordt alleen gebruik gemaakt van de weging op leeftijd en niet van de weging op registratiegraad. Bij andere variabelen wordt gebruik gemaakt van beide wegingsfactoren.

Belangrijk is om te benadrukken dat een belangrijke tekortkoming van dit soort (vragenlijst) onderzoek is dat de externe validiteit vrij laag kan zijn. Dit betekent dat de antwoorden die respondenten geven, mogelijk geen goede weergave van de werkelijkheid zijn. Er zijn drie factoren die hierin een rol spelen:

1. Inconsequentie van intentie en gedrag. Mensen kunnen zich vaak een slecht beeld vormen van hun eigen gedrag in de toekomst. Het is moeilijk om in gedachten rekening te houden met het grote aantal factoren dat invloed uitoefent op hun eigen gedrag in de toekomst. Hoe sterk iemand zich ook voorneemt een bepaald gedrag te vertonen, toch gebeurt het vaak dat een plan vergeten wordt, minder belangrijk wordt gevonden, of door andere factoren (tijd, mogelijkheid etc.) niet uitgevoerd wordt.
2. Bij intenties spelen vooral cognitieve factoren (lange termijn), terwijl bij gedrag ook emotionele factoren meespelen (korte termijn).
3. Sociale wenselijkheid. Mensen hebben vaak de (onbewuste) neiging om zich 'goed' te willen presenteren. Vooral als het om moeilijke onderwerpen gaat, zoals orgaandonatie, treedt er een effect op dat mensen een 'verbeterd' beeld van zichzelf geven. Hierdoor zijn gevonden resultaten vaak rooskleuriger dan in werkelijkheid verwacht mag worden. Dit geldt één richting op, namelijk alleen voor de sociaal wenselijke antwoorden. Voor sociaal onwenselijke antwoorden (geen donor willen zijn) geldt dit niet.
4. Zelfselectie. Personen die moeite hebben met het onderwerp, negatieve emoties ervaren bij het nadenken over orgaandonatie, of de keuze heel moeilijk vinden, zullen minder geneigd zijn om ervoor te kiezen de vragenlijst in te vullen dan personen die welomlijnde meningen hebben en minder negatieve emoties ervaren bij dit onderwerp.

Deze effecten blijken vermoedelijk ook uit de oververtegenwoordiging van geregistreerden in het Donorregister. Hiervoor wordt gecontroleerd door weging van registratiegraad en geslacht, maar door weging worden de gegevens minder betrouwbaar. Ook worden eventuele vermoeidheidseffecten meegenomen in het onderzoek door waar nodig te corrigeren voor volgorde-effecten (door roulatie/rotatie).

Doordat het een subjectief bevolkingsonderzoek betreft zit er een behoorlijke marge van onzekerheid in dit onderzoek (betrouwbaarheidsmarge of betrouwbaarheidsinterval) Het is het dan ook niet mogelijk om precieze uitspraken te doen over de effecten van een systeemwijziging. Er moet voorzichtig worden omgegaan met de absolute getallen uit dit onderzoek. De relatieve antwoorden *binnen* dit onderzoek geven een goed beeld van de verschillen in waardering tussen de verschillende systemen en beloningen.

Naast de resultaten voor het gehele panel (met behulp van de gewogen gegevens) is er specifiek gekeken of er significante verschillen bestaan tussen de groep geregistreerden versus niet-geregistreerden. Hierbij is ervoor gekozen om de ongewogen gegevens te gebruiken, omdat weging de betrouwbaarheid van de vergelijking verstoort. Ook voor de vergelijkingen binnen de niet-geregistreerden is er voor gekozen om de weging op registratiegraad achterwege te laten.

Omdat de respondenten maar één van de versies van het verplichte keuze systeem en het Actieve Donorregistratie systeem te zien kregen én omdat respondenten steeds een andere beloning in combinatie met een beslissysteem moesten beoordelen, was er geen sprake van 'herhaalde metingen' ('within-subjects' design), maar van metingen die tussen de respondenten verschillend waren ('between subjects design'). Daarom werden deze vragen ook 'between subjects' vergeleken. Hierdoor zijn de N-waarden die worden weergegeven niet het aantal respondenten, maar het aantal waarnemingen.

De verschillen zijn getoetst met behulp van de F-toets, t-toets, Mann-Whitney toets en de Chi-kwadraattoets, alle met een significantieniveau van 5%.

3. RESULTATEN ACHTERGRONDVARIABLEN

In dit hoofdstuk wordt gebruikt gemaakt van de resultaten van het surveyonderzoek. In dit hoofdstuk worden de resultaten van de achtergrondvariabelen besproken. Deze resultaten worden geplaatst in de context van eerder uitgevoerd Nederlands onderzoek naar orgaandonatie. Alleen de variabelen die eerder gemeten werden kunnen vergeleken worden.

De achtergrondvariabelen kunnen worden opgesplitst in de onderwerpen:

- Huidige registratie
- Redenen voor de keuze
- Emoties bij de keuze
- Attitude ten opzichte van en kennis over orgaandonatie
- Bekendheid met de keuze van nabestaanden
- Framing en regulatory focus

Elk van deze onderwerpen wordt in een aparte paragraaf besproken.

4.1 Huidige registratie

Het donorformulier

Van de ondervraagden geeft 62,7% aan dat zij het donorformulier hebben ingevuld en opgestuurd. In vergelijking met de vorige onderzoeken is dit percentage met ongeveer 10% gestegen. (Ipso facto, 2000; Zijdenbos et al., 1998, geciteerd in Brouwer & Friele, 2004, p. 78; Brouwer & Friele, 2004; Verzijden & Schothorst, 2003). In werkelijkheid heeft 40,6% van de volwassen Nederlanders het formulier teruggestuurd (zie tabel 3.1). De mogelijke redenen voor deze afwijking zijn beschreven in paragraaf 3.3.

Keuze geregistreerden

De keuze van de geregistreerden staat in tabel 4.1. Net zoals in eerdere onderzoeken is het percentage respondenten dat organen en weefsels beschikbaar stelt na overlijden hoger dan de cijfers uit het Donorregister (Ipso facto, 2000; Zijdenbos et al., 1998, geciteerd in Brouwer & Friele, 2004, p. 78; Verzijden & Schothorst, 2003) Het percentage van dit onderzoek (77,5%) ligt hoger dan eerdere onderzoeken en komt dichterbij de buurt van het onderzoek van Brouwer & Friele (2004) dat een percentage van 74 vond.

In dit onderzoek werd ook gevraagd hoe zeker respondenten zijn over hun keuzes. Van de mensen die instemden met orgaandonatie is 95% (heel) zeker van zijn/haar keuze en 2,5% (heel) onzeker. Van de mensen die organen en weefsels niet beschikbaar stellen is 81,7% (heel) zeker van zijn/haar keuze en 5,1% (heel) onzeker. 65,4% van de mensen die de beslissing overlaten aan nabestaanden of een specifiek persoon was (heel) zeker en 17,8% was (heel) onzeker. Dit betekent dat zekerheid het laagst is, als men de keuze aan anderen overlaat. Ook is men minder zeker van niet-donatie dan van wel-donatie.

Tabel 4.1 Keuze geregistreerden (%)

	N = 970
Keuze 1: ik stel organen en weefsels na overlijden beschikbaar	77,5
Keuze 2: ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	11,5
Keuze 3: ik laat de beslissing over aan nabestaanden	9,5
Keuze 4: ik laat de beslissing over aan een specifiek persoon	1,5

Keuze niet-geregistreerden ten opzichte van geregistreerden

Aan de niet-geregistreerden (N = 577) is gevraagd wat ze zouden willen dat er gebeurt met hun organen na hun dood. 34,1% zou zijn organen (gedeeltelijk) willen doneren: 24,2% zou niet willen doneren en 41,7% twijfelt nog. Geregistreerden geven significant vaker aan hun organen ter beschikking te willen stellen dan niet-geregistreerden. Niet-geregistreerden geven significant vaker aan hun organen *niet* ter beschikking te willen stellen.

Het blijkt dat veel niet-geregistreerden voor zichzelf al wél een keuze hebben gemaakt, maar deze niet hebben laten registreren. Het percentage 'donors' is hoger dan in eerdere onderzoeken, waar respectievelijk 26,5% en 22,4% hun organen ter beschikking zou willen stellen. (Ipso Facto, 2000, pp 11 en 151; Brouwer & Friele, 2004) Een mogelijke verklaring voor deze verschillen is het feit dat in het huidige onderzoek de optie 'aan mijn nabestaanden overlaten' niet bijgevoegd is. Maar toch blijkt dat 71,0% van de 'donors' onder de niet-geregistreerden (heel) zeker is van zijn keuze, en 7,4% is (heel) onzeker van deze keuze. Van de 'niet-donors' is 74% (heel) zeker van zijn keuze en 7,4% (heel) onzeker. Twijfelaars zijn onzekerder dan mensen die hun organen (niet) zouden willen doneren.

De grootste groep van de niet-geregistreerden blijkt nog te twifelen over de beslissing (41,7%). Dit wordt ook gevonden in eerder onderzoek (Verzijden & Schothorst, 2003, p. 12; Brouwer & Friele, 2004, pp. 83 en 84). Mogelijke redenen hiervoor komen in de volgende paragraaf aan de orde.

4.2 Redenen voor de keuze

Aan alle respondenten is gevraagd welke redenen van toepassing waren bij hun keuze. Zij konden op een 5-punts Likertschaal aangeven hoe sterk de redenen van toepassing zijn bij hun keuze. 1 = helemaal niet van toepassing tot 5 = sterk van toepassing. In tabel 4.2 staat per reden het percentage van de geregistreerden weergegeven dat de reden (sterk) van toepassing vond voor de keuze, opgesplitst per keuze die zij aangegeven hebben.

Er zijn voor elke reden significante verschillen tussen respondenten die zich geregistreerd hebben als 'donor', als 'niet-donor', en 'aan nabestaanden overlaten'. In bijlage 2 staan de ongewogen gemiddelden weergegeven waarmee deze rangorde berekend is.

Tabel 4.2 Geregistreerden: redenen voor keuze (% (sterk) van toepassing), gewogen voor leeftijd

	Ik stel weefsels en organen beschikbaar (N = 747)	Ik stel weefsels en organen niet beschikbaar (N = 114)	Ik laat de beslissing over aan nabestaanden/ specifiek persoon (N = 109)	Alle geregistreerden (N = 989)
1. Na mijn dood kunnen met mijn organen andere mensen geholpen worden	97,1	17,5	75,2	85,5
2. Ik maak de beslissing gemakkelijker voor mijn nabestaanden	75,1	61,8	37,0	69,4
3. Mijn nabestaanden zullen me respecteren als ik toestemming geef voor orgaandonatie	66,0	24,5	59,7	59,9
4. Ik heb zelf niets meer aan	91,8	14,9	60,3	79,3

mijn lichaam als ik dood ben, dus waarom zou ik geen donor zijn				
5. Ik ben tegen orgaandonatie vanwege mijn geloof of levensovertuiging	1,1	24,6	5,5	4,2
6. Het idee dat er in mijn lichaam wordt gesneden na mijn dood vind ik een vervelende gedachte	10,2	58,5	22,6	17,1
7. Ik ben bang dat mijn lichaam na orgaandonatie niet meer toonbaar is	4,5	20,3	8,0	6,7
8. Ik ben bang dat ik dood word verklaard, terwijl ik nog leef	5,9	39,0	26,3	12,0
9. Ik laat me niet dwingen door de overheid	26,2	55,7	31,5	30,2
10. Ik vind het een naar onderwerp, ik wil er niet over nadenken	3,1	19,6	12,2	6,0
11. Als ik straks sterf is een beslissing die ik nu neem achterhaald	3,2	14,4	15,2	5,8

Door de geregistreerden wordt een altruïstische motivatie (“Na mijn dood kunnen met mijn organen andere mensen geholpen worden”) het meest sterk van toepassing voor de keuze gevonden (gemiddelde = 4,33, zie bijlage 2). Er zijn voor elke reden significante verschillen tussen respondenten die zich geregistreerd hebben als ‘donor’, als ‘niet-donor’, en ‘aan nabestaanden overlaten’. Donoren vinden de eerste vier redenen het meest van toepassing, niet-donoren de redenen 5 t/m 9.

Redenen niet-geregistreerden

In tabel 4.3 staat per reden het percentage van de niet-geregistreerden (opgesplitst per keuze die zij aangegeven hebben) weergegeven dat de reden (sterk) van toepassing vond voor de keuze.

Tabel 4.3 Niet-geregistreerden: redenen voor keuze (% (sterk) van toepassing, gewogen voor leeftijd)

	Ik zou mijn organen (gedeeltelijk) willen doneren (N = 191)	Ik zou mijn organen niet willen doneren (N = 135)	Ik twijfel (N = 233)	Alle niet-geregistreerden (N = 559)
1. Na mijn dood kunnen met mijn organen andere mensen geholpen worden	83,6	17,7	49,7	53,5
2. Ik maak de beslissing gemakkelijker voor mijn nabestaanden	63,5	44,5	32,8	46,1
3. Mijn nabestaanden zullen me respecteren als ik toestemming geef voor orgaandonatie	58,6	24,6	43,3	44,0
4. Ik heb zelf niets meer aan mijn lichaam als ik dood ben, dus waarom zou ik geen donor	80,3	8,6	30,3	42,1

zijn				
5. Ik ben tegen orgaandonatie vanwege mijn geloof of levensovertuiging	8,7	18,3	3,7	6,4
6. Het idee dat er in mijn lichaam wordt gesneden na mijn dood vind ik een vervelende gedachte	18,8	52,1	47,0	38,6
7. Ik ben bang dat mijn lichaam na orgaandonatie niet meer toonbaar is	8,7	21,7	15,8	14,8
8. Ik ben bang dat ik dood word verklaard, terwijl ik nog leef	22,8	29,2	32,8	28,5
9. Ik laat me niet dwingen door de overheid	36,1	62,7	54,6	50,3
10. Ik vind het een naar onderwerp, ik wil er niet over nadenken	10,4	26,2	21,6	18,9
11. Als ik straks sterf is een beslissing die ik nu neem achterhaald	7,4	14,3	20,3	14,4

Door de niet-geregistreerde respondenten worden twee redenen, namelijk ook de altruïstische motivatie (“Na mijn dood kunnen met mijn organen andere mensen geholpen worden”) samen met “ik maak de beslissing gemakkelijker voor mijn nabestaanden” het meest sterk van toepassing voor de keuze gevonden (gemiddelde = 3,42 resp. 3,29 zie bijlage 2). Er zijn significante verschillen tussen respondenten die geneigd zijn donor te willen zijn, geen donor willen zijn en respondenten die nog twifelen. Donoren vinden de eerste vier redenen het meest van toepassing, niet-donoren vinden reden vijf (‘ik ben tegen orgaandonatie vanwege mijn geloof of levensovertuiging’) het meest van toepassing en niet-donoren en twijfelaars vinden samen (niet-verschillend van elkaar) de laatste zes redenen het meest van toepassing.

Redenen: geregistreerden versus niet-geregistreerden

Geregistreerden en niet-geregistreerden verschillen op alle redenen voor hun keuzes significant (zie toetsen in bijlage 2, tabel II.c). Geregistreerden hebben zich bij het maken van hun keuze meer laten leiden door cognitieve redenen (reden 1 t/m 4) dan niet-geregistreerden, zoals door ‘het helpen van mensen’ (4,37 vs. 3,46), ‘het gemak van de nabestaanden’ (3,61 vs. 3,21), en ‘ik heb toch niets meer aan mijn lichaam, dus waarom niet doneren’ (4,20 vs. 3,20). De gemiddelden en standaarddeviaties staan weergegeven in tabel 4.4.

Emoties (reden 7, 8 en 10) speelden minder mee bij geregistreerden dan bij niet-geregistreerden, zoals de vervelende gedachte dat er in mijn lichaam wordt gesneden (1,94 vs. 2,87), de angst voor mindere toonbaarheid van het lichaam (1,54 vs. 2,21), en de angst dat men dood kan worden verklaard, terwijl men leeft (1,80 vs. 2,67). Dit wordt ook gevonden in de internationale literatuur (Jakubowska-Winecka et al., 2006).

Een belangrijk significant verschil is ook dat geregistreerden zich minder dan niet-geregistreerden laten leiden door het feit dat “ze het een naar onderwerp vinden, waar ze niet over willen nadenken” (1,53 vs. 2,46).

Tabel 4.4 Redenen. geregistreerden versus niet-geregistreerden (Gewogen voor leeftijd)
In hoeverre is de reden op u van toepassing?

	Geregistreerden (N = 989)		Niet-geregistreerden (N = 559)	
	Gemidd.	S. D.	Gemidd.	S. D.
1. Na mijn dood kunnen met mijn organen andere mensen geholpen worden	4,37	1,07	3,46	1,24
2. Ik maak de beslissing gemakkelijker voor mijn nabestaanden	3,88	1,29	3,30	1,24
3. Mijn nabestaanden zullen me respecteren als ik toestemming geef voor orgaandonatie	3,61	1,42	3,21	1,23
4. Ik heb zelf niets meer aan mijn lichaam als ik dood ben, dus waarom zou ik geen donor zijn	4,20	1,24	3,20	1,31
5. Ik ben tegen orgaandonatie vanwege mijn geloof of levensovertuiging	1,27	0,81	1,64	1,04
6. Het idee dat er in mijn lichaam wordt gesneden na mijn dood vind ik een vervelende gedachte	1,94	1,32	2,87	1,43
7. Ik ben bang dat mijn lichaam na orgaandonatie niet meer toonbaar is	1,54	0,97	2,21	1,20
8. Ik ben bang dat ik dood word verklaard, terwijl ik nog leef	1,80	1,18	2,67	1,38
9. Ik laat me niet dwingen door de overheid	2,42	1,65	3,38	1,43
10. Ik vind het een naar onderwerp, ik wil er niet over nadenken	1,53	0,97	2,46	1,21
11. Als ik straks sterf is een beslissing die ik nu neem achterhaald	1,65	1,04	2,48	1,14

4.3 Emoties bij de keuze

Aan alle respondenten werden vijf stellingen voorgelegd met betrekking tot emoties zoals een goed gevoel, spijt en schuld over de eigen keuze. De stellingen waren: "Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaandonatie" (1 = helemaal geen goed gevoel, 5 = heel goed gevoel), "ik zal spijt krijgen als ik me *niet* registreer als donor", "ik zal spijt krijgen

als ik me wel registreer als donor” (1 = helemaal geen spijt, 5 = heel veel spijt), “ik voel me schuldig als ik me niet registreer als donor” (1 = helemaal niet schuldig, 5 = heel schuldig), “ik voel me schuldig als ik me wel registreer als donor” (1 = helemaal niet schuldig, 5 = heel schuldig).

Het blijkt dat de items significant met elkaar correleren. ‘Goed gevoel’ correleert positief met spijt voor ‘niet-registratie’ en schuld voor niet-registratie, en correleert negatief met spijt en schuld voor ‘wel-registratie’. Spijt en schuld (voor dezelfde actie) zijn ook positief samenhangend. Spijt en schuld voor verschillende acties (wel-registratie vs. niet-registratie) hangen (op een zwakke manier) negatief met elkaar samen (zie tabel II.d in bijlage II)

In tabel 4.5 staat per stelling het gemiddelde en de standaarddeviatie weergegeven van de scores van de geregistreerden, uitgesplitst per keuze.

Tabel 4.5 Geregistreerden: emoties bij keuze, beschrijvingsmaten (gewogen voor leeftijd)

Stellingen	Ik stel weefsels en organen beschikbaar (N = 767)		Ik stel weefsels en organen niet beschikbaar (N = 114)		Ik laat de beslissing over aan nabestaanden/specifiek persoon (N = 109)	
	Gemidd.	S.D.	Gemidd.	S.D.	Gemidd.	S.D.
Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaandonatie.	4,58	0,65	1,97	1,10	3,63	1,06
Ik zal spijt krijgen als ik me <u>niet</u> registreer als donor.	3,90	1,22	1,96	1,31	2,91	1,28
Ik zal spijt krijgen als ik me <u>wel</u> registreer als donor.	1,43	0,82	2,86	1,49	2,13	1,10
Ik voel me schuldig als ik me <u>niet</u> registreer als donor.	3,29	1,38	1,88	1,24	2,84	1,38
Ik voel me schuldig als ik me <u>wel</u> registreer als donor.	1,43	0,79	2,21	1,43	1,83	1,03

De verschillen tussen respondenten die zich geregistreerd hebben als ‘donor’, als ‘niet-donor’, en ‘aan nabestaanden overlaten’ zijn significant. Donoren voelen zich het beste bij de beslissing te doneren, voelen de meeste spijt bij het niet registreren als donor, het minste spijt als ze zich wel registreren als donor, het meest schuldig als ze zich niet registreren als donor en het minste schuldig bij het wel registreren als donor. Zie tabel 4.6

Tabel 4.6 Niet-geregistreerden: gevoel bij keuze, beschrijvingsmaten (gewogen voor leeftijd)

Stellingen	Ik zou mijn organen (gedeeltelijk) willen doneren (N = 191)		Ik zou mijn organen niet willen doneren (N = 135)		Ik twijfel (N = 233)	
	Gemidd.	S.D.	Gemidd.	S.D.	Gemidd.	S.D.

Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaandonatie.	3,83	0,89	1,87	0,98	2,80	0,90
Ik zal spijt krijgen als ik me <u>niet</u> registreer als donor.	2,85	1,14	1,68	0,86	2,43	0,87
Ik zal spijt krijgen als ik me <u>wel</u> registreer als donor.	2,16	0,94	3,03	1,39	2,66	0,88
Ik voel me schuldig als ik me <u>niet</u> registreer als donor.	2,66	1,23	1,70	0,95	2,44	1,04
Ik voel me schuldig als ik me <u>wel</u> registreer als donor.	1,89	0,92	2,45	1,32	2,80	0,90

Ook tussen de respondenten die zich niet in het Donorregister hebben laten registreren, is een significant effect zichtbaar van keuze (donor willen zijn, geen donor willen zijn, en nog twijfelen) op gevoelens zoals goed gevoel, spijt en schuld (zie bijlage 2). Deze verschillen zijn vergelijkbaar met de geregistreerden: donoren voelen zich het beste bij de beslissing te doneren, voelen de meeste spijt bij het niet registreren als donor, het minste spijt als ze zich wel registreren als donor, het meest schuldig als ze zich niet registreren als donor en het minst schuldig bij het wel registreren als donor.

Emoties bij keuze: Geregistreerden versus niet-geregistreerden

Geregistreerden en niet-geregistreerden verschillen op alle emoties significant (zie bijlage 2) Geregistreerden hebben een beter gevoel bij toestemming geven voor orgaandonatie (4,18 vs. 2,92), voelen de meeste spijt bij het niet registreren als donor (3,56 vs. 2,39), het minste spijt als ze zich wel registreren als donor (1,67 vs. 2,58), het meest schuldig als ze zich niet registreren als donor (3,08 vs. 2,33) en het minst schuldig bij het wel registreren als donor (1,57 vs. 2,19).

Tabel 4.7 Emoties. gewogen voor leeftijd geregistreerden versus niet-geregistreerden

	Geregistreerden (N = 989)		Niet-geregistreerden (N = 559)	
	Gemidd.	S. D.	Gemidd.	S. D.
Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaandonatie. (1 = helemaal geen goed gevoel, 5 = heel goed gevoel)	4,18	1,14	2,92	1,18
Ik zal spijt krijgen als ik me <u>niet</u> registreer als donor. (1 = helemaal geen spijt, 5 = heel veel spijt)	3,56	1,40	2,39	1,06
Ik zal spijt krijgen als ik me <u>wel</u> registreer als donor. (1 = helemaal geen spijt, 5 = heel veel spijt)	1,67	1,07	2,58	1,09

Ik voel me schuldig als ik me <u>niet</u> registreer als donor. (1 = helemaal niet schuldig, 5 = heel schuldig)	3,08	1,44	2,33	1,15
Ik voel me schuldig als ik me <u>wel</u> registreer als donor. (1 = helemaal niet schuldig, 5 = heel schuldig)	1,57	0,95	2,19	1,05

4.4 Attitude, affect, kennis en betrokkenheid

Aan het begin van de vragenlijst kregen de respondenten een aantal vragen en stellingen voorgelegd die de bedoeling hadden om algemene attitude, kennis, betrokkenheid, gevoel bij orgaandonatie in het algemeen en verantwoordelijkheidsgevoel, te meten. In de volgende paragrafen worden de resultaten van deze metingen besproken. Achtereenvolgens wordt gekeken of een andere keuze (om donor te zijn, om geen donor te zijn, om de beslissing aan nabestaanden over te laten of twijfel) bijdraagt tot verschillen in de variabelen, zowel in de groep geregistreerden als in de groep niet-geregistreerden. Vervolgens wordt er gekeken of er verschillen zijn tussen de geregistreerden en de niet-geregistreerden.

De stellingen zijn beantwoord op een 5-punts Likert schaal, met 1 = helemaal niet mee eens/negatief, tot 5 = helemaal mee eens/positief, tenzij anders vermeld. De resultaten van de toetsen, in combinatie met de ongewogen gemiddelden staan in bijlage 2.

4.4.1 Algemene attitude

In het algemeen vinden respondenten orgaandonatie een goede zaak (gemiddelde = 4,28). 81,5% is het hier (helemaal) mee eens. Dit percentage is vergelijkbaar met resultaten van eerdere onderzoeken (Radecki & Jaccard, 1999; Cosse & Weisenberger, 2000; Verzijden & Schothorst, 2003; Lems, 2005; Friele et al., 2006).

Van de geregistreerde respondenten hebben donoren significant positievere attitudes dan respondenten die de beslissing aan (specifieke) nabestaanden willen overlaten (4,86 vs. 4,59) en dan niet-donoren (3,50). Ook bij de niet-geregistreerde respondenten vertoont deze verhouding zich (willen doneren: 4,55 vs. twijfel: 3,99 vs. niet willen doneren: 3,29).

Zoals verwacht hebben geregistreerden een significant positievere algemene attitude dan niet-geregistreerden (4,67 vs. 4,01).

4.4.2 Algemene en specifieke emotie

Emoties zijn gemeten met een 5-puntsschaal; hoe hoger het gemiddelde, hoe sterker de emotie. In het algemeen voelen respondenten zich positief (gemidd. = 3,98), gerust (gemidd. = 3,64), gemakkelijk (gemidd. = 3,45), en vrolijk (gemidd. = 3,29) over orgaandonatie in het algemeen. Respondenten voelen zich significant geruster (gemidd. = 3,74), gemakkelijker (gemidd. = 3,56), en vrolijker (gemidd. = 3,39) over de eigen beslissing m.b.t. orgaandonatie. Er zijn geen significante verschillen tussen hoe positief respondenten zich voelen over orgaandonatie in het algemeen en over de eigen beslissing over orgaandonatie (gemidd. =

3,98) dan over de eigen beslissing m.b.t. orgaandonatie (gemidd. = 3,89). Dit wil zeggen dat respondenten zich even positief voelen over orgaandonatie in het algemeen als over hun eigen beslissing met betrekking tot orgaandonatie.

Binnen de groepen geregistreerde respondenten en niet-geregistreerde respondenten bestaan significante verschillen tussen de keuzes of voorkeuren voor registratie die respondenten hebben (bijv. donor willen zijn, geen donor willen zijn, aan nabestaanden overlaten of twijfelen). Geregistreerde donoren waren positiever (gemidd. = 4,75), geruster (gemidd. = 4,44), gemakkelijker (gemidd. = 4,34) en vrolijker (gemidd. = 3,81) dan niet-donoren (gemidd. = resp. 2,88, 2,79; 2,68; en 2,81).

De vergelijking tussen geregistreerden en niet-geregistreerden vertoont hetzelfde patroon (tabel 4.8): geregistreerden zijn in het algemeen, resp. voor de eigen beslissing specifiek positiever (4,48 resp. 4,57), geruster (4,17; 4,40), gemakkelijker (4,06; 4,26), en vrolijker (3,64; 3,04) dan niet-geregistreerden (3,63; resp. 3,39) (3,27;3,28) (3,04; 3,06), en (3,05; 3,04). Geregistreerden zijn positiever op alle variabelen.

Tabel 4.8 Vergelijking affect van geregistreerden versus niet-geregistreerden, beschrijvingsmaten (gewogen voor leeftijd)

	Geregistreerden (N = 989)		Niet-geregistreerden (N = 559)	
	Gemidd.	S. D.	Gemidd.	S. D.
Hoe voelt u zich bij orgaandonatie in het algemeen? 1 (= negatief) tot 5 (= positief)	4,48	0,91	3,63	1,07
Hoe voelt u zich bij orgaandonatie in het algemeen? 1 (= ongerust) tot 5 (= gerust)	4,17	1,05	3,27	1,08
Hoe voelt u zich bij orgaandonatie in het algemeen? 1 (= ongemakkelijk) tot 5 (= gemakkelijk)	4,06	1,07	3,04	1,10
Hoe voelt u zich bij orgaandonatie in het algemeen? 1 (= somber) tot 5 (= vrolijk)	3,64	1,04	3,05	0,89
Hoe voelt u zich bij uw eigen beslissing over orgaandonatie? 1 (= negatief) tot 5 (= positief)	4,57	0,84	3,39	1,09
Hoe voelt u zich bij uw eigen beslissing over orgaandonatie? 1 (= ongerust) tot 5 (= gerust)	4,40	0,93	3,28	1,09
Hoe voelt u zich bij uw eigen beslissing over orgaandonatie? 1 (= ongemakkelijk) tot 5 (= gemakkelijk)	4,26	1,02	3,06	1,15

Hoe voelt u zich bij uw eigen beslissing over orgaandonatie? 1 (= somber) tot 5 (= vrolijk)	3,88	1,04	3,04	0,94
--	------	------	------	------

4.4.3 Betrokkenheid en bewustzijn

In het algemeen zijn respondenten op een gemiddeld niveau betrokken bij orgaandonatie. (gemiddelde = 2,60 op een 5-puntsschaal): 32,3% is (heel) betrokken. 80,2% van alle respondenten vindt het tekort aan organen een (groot) probleem. Dit is vergelijkbaar met de bevindingen van Verzijden en Schothorst (2003). Opvallend is dat 22,5% vindt dat de overheid zich niet moet bezighouden met orgaandonatie, 63,8% van de respondenten vindt van wel. 33,5% vindt dat de overheid niet voldoende aandacht heeft voor orgaandonatie, terwijl 34,7% vindt dat de overheid er wel voldoende aandacht voor heeft.

Onder de geregistreerden verschillen de donoren significant met niet-donoren op al de betrokkenheids- en bewustzijnsvariabelen. Donoren zijn significant meer betrokken bij orgaandonatie dan niet-donoren en respondenten die de beslissing aan (specifieke) nabestaanden willen overlaten (gemiddelde = 3,44 vs. 2,24 en 2,81). Vooral donoren vinden het tekort aan organen een probleem (gemiddelde = 4,53), en vinden relatief het minst dat de overheid voldoende aandacht heeft voor het probleem (gemiddelde = 3,24).

Onder de niet-geregistreerden tekent zich ongeveer hetzelfde patroon af. Personen die nu donor zouden willen zijn scoren significant anders dan niet-donoren op alle betrokkenheids- en bewustzijnsvragen en scoren hoger dan de twijfelaars op betrokkenheid (2,54 vs. 2,06) en probleemerkenning (4,24 vs. 3,90). Donoren vinden meer dan de twijfelaars dat de overheid zich moet bezig houden met orgaandonatie (69% vs. 44,9%), maar vinden net als de twijfelaars dat de overheid genoeg aandacht heeft voor orgaandonatie (3,02 vs. 3,21).

Geregistreerden scoren op alle betrokkenheids- en bewustzijnsvariabelen significant hoger dan niet-geregistreerden, behalve op het gevoel dat de overheid voldoende aandacht heeft voor orgaandonatie, waar geregistreerden (2,91) significant minder mee eens zijn dan de niet-geregistreerden (3,20). Dit komt overeen met de resultaten van Verzijden en Schothorst (2003). In tabel 4.9a staan de gemiddelden en standaarddeviaties van de geregistreerden versus de niet-geregistreerden weergegeven, in tabel 4.9b de frequenties van de (dichotome) vraag of de overheid zich wel of niet bezig moeten houden met orgaandonatie.

Tabel 4.9a Vergelijking betrokkenheid en bewustzijn van geregistreerden versus niet-geregistreerden, beschrijvingsmaten (gewogen voor leeftijd)

	Geregistreerden (N = 989)		Niet-geregistreerden (N = 559)	
	Gemidd.	S. D.	Gemidd.	S. D.
Hoe betrokken bent u bij orgaandonatie?	3,23	1,19	2,12	1,02
In hoeverre vindt u een tekort aan organen wel of niet een probleem?	4,36	0,82	3,83	0,99

Hebt u het gevoel dat de overheid in Nederland voldoende aandacht heeft voor orgaandonatie?	2,91	1,14	3,20	1,09
---	------	------	------	------

Tabel 4.9b Vergelijking rol van de overheid van geregistreerden en niet-geregistreerden, percentages (gewogen voor leeftijd)

		Geregistreerden (N = 989)	Niet-geregistreerden (N = 559)
Vindt u dat de overheid zich bezig moet houden met orgaandonatie?	Ja	73,2%	47,4%
	nee	16,7%	32,7%
	weet niet	10,1%	19,9%

4.4.4 Kennis en verantwoordelijkheid

Respondenten denken een gemiddeld kennisniveau te hebben over orgaandonatie (39,7%). Zij zijn redelijk correct in hun schattingen naar het aantal Nederlanders dat het donorformulier heeft teruggestuurd. 53,8% schat dat 20 tot 40% van de Nederlanders een donorformulier heeft teruggestuurd. Dit is correct, aangezien +/- 40% het donorformulier heeft teruggestuurd. Maar 4,7% schat dat meer dan 60% zijn formulier heeft teruggestuurd, en 23,6% onderschat de Nederlanders door te denken dat 1 tot 20% het formulier heeft teruggestuurd. Deze onderschatting komt ook naar voren uit de resultaten van de schatting hoeveel van de geregistreerden zich heeft laten registreren als donor: 7,6% denkt dat dit 1 tot 40% is. (in werkelijkheid heeft 57,1% zich laten registreren als donor (met of zonder donatiebeperkingen).

Van de respondenten voelt 43% zich mede verantwoordelijk om het tekort aan organen te verminderen. 68,7% is het er mee eens dat zijn of haar organen zouden kunnen bijdragen om het tekort te verminderen en 15,1% van de personen denkt dat instemmen met orgaandonatie veel risico's met zich meebrengt. 59,8% is het hier (helemaal) niet mee eens. Eerdere onderzoeken hebben vooral gekeken naar kennis over orgaandonatie (Brouwer & Friele, 2004; Lems, 2005). De bevindingen van dit onderzoek komen overeen met deze onderzoeken.

De antwoorden op deze vragen vertonen hetzelfde patroon als de eerdere variabelen: zowel onder de geregistreerden als onder niet-geregistreerden zijn er significante verschillen tussen donoren, personen die de beslissing aan (specifieke) nabestaanden overlaten, twijfelaars en niet-donoren. Donoren denken meer te weten over orgaandonatie (gemiddelde = 2,82), voelen zich nuttiger (gemiddelde = 4,27) en meer verantwoordelijk voor orgaandonatie (gemiddelde = 3,63), en zien minder risico's verbonden aan instemmen met donatie (gemiddelde = 1,97) dan de overige personen. Personen die (geregistreerd hebben) niet (te) willen doneren scoren significant het laagst op deze variabelen (gemiddelde = 2,31; 2,41; 1,88), behalve op risico-inschatting, waar ze het hoogst scoren (gemiddelde = 3,17).

Geregistreerden en niet-geregistreerden verschillen op alle kennis- en verantwoordelijkheidsvariabelen significant. Geregistreerden scoren hoger dan niet-

geregistreerden, behalve op de inschatting van het risico bij instemming met orgaandonatie, waarbij geregistreerden (2,00) significant minder risico in zien dan de niet-geregistreerden (2,79). Geregistreerden zijn het er meer mee eens dat ze meer dan gemiddelde kennis hebben over orgaandonatie (25,2%) dan niet-geregistreerden (11,4%). Dit komt overeen met het onderzoek van Brouwer en Friele (2004). Geregistreerden schatten het percentage Nederlanders dat het donorformulier teruggestuurd heeft hoger (en correcter) in dan niet-geregistreerden. Beide groepen onderschatten het percentage Nederlanders dat zich als donor heeft laten registreren, waarbij geregistreerden het percentage *minder* onderschatten dan de niet-geregistreerden.

In tabel 4.10 staan de gemiddelden en standaarddeviaties van de geregistreerden versus de niet-geregistreerden weergegeven. Geregistreerden hebben hoger scores op kennis en verantwoordelijkheid, behalve op de vraag of instemmen met orgaandonatie risico's met zich meebrengt.

Tabel 4.10 Vergelijking kennis en verantwoordelijkheid van geregistreerden versus niet-geregistreerden, beschrijvingsmaten (gewogen voor leeftijd)

	Geregistreerden (N = 989)		Niet-geregistreerden (N = 559)	
	Gemidd.	S. D.	Gemidd.	S. D.
Ik denk dat ik meer dan gemiddeld weet over orgaandonatie.	2,90	1,03	2,36	1,00
Ook mijn organen zouden kunnen bijdragen om een tekort aan organen te verminderen.	4,23	1,07	3,22	1,24
Ik voel me medeverantwoordelijk om een tekort aan organen te verminderen.	3,57	1,33	2,59	1,07
Instemmen met orgaandonatie brengt veel risico's met zich mee.	1,98	1,08	2,78	1,15
Hoeveel procent van de volwassen Nederlanders heeft het donorformulier teruggestuurd, schat u?	2,13	0,71	1,91	0,75
Hoeveel procent van de mensen die het formulier hebben teruggestuurd, heeft zich laten registreren als donor, schat u?	2,12	0,99	1,98	0,93

4.5 Bekendheid met keuze van naasten

Van de respondenten zegt 63,2% het afgelopen jaar wel eens gesproken te hebben met anderen over orgaandonatie. Dit percentage ligt hoger dan in het onderzoek van Verzijden en Schothorst (2003), waar 53% zei met anderen over orgaandonatie gesproken te hebben. Van alle ondervraagden geeft 63,5% aan dat de naaste familie op de hoogte is van de keuze ten aanzien van orgaandonatie. Dit is significant minder dan in het onderzoek van Verzijden en Schothorst (2003, p.10), waarin 78% aangaf dat de familie op de hoogte is van de keuze.

Van degenen met een partner is 80% op de hoogte van de keuze van de partner. Dit komt wel overeen met eerdere onderzoeken (Verzijden & Schothorst, 2003; Brouwers & Friele, 2004). 89,9% vindt dat de nabestaanden de wil van de overledene moeten respecteren. 9,1% vindt dat dit niet altijd hoeft en slechts 1% vindt van niet.

Zowel onder de geregistreerden als onder niet-geregistreerden zijn significante verschillen tussen donoren, personen die de beslissing aan (specifieke) nabestaanden overlaten, twijfelaars en niet-donoren. Vooral donoren hebben gesproken over orgaandonatie (72,6%) tegenover 54,2% van de niet-donoren, 65,1% van de respondenten die de beslissing overlaten aan nabestaanden en 43,3% van de twijfelaars

82,2% van de donoren denkt dat de naaste familie op de hoogte is van zijn keuze, dit is niet significant verschillend van de personen die het aan de nabestaanden willen overlaten (74,3), significant meer dan de niet-donoren (61,3%) en meer dan de twijfelaars (37,9%).

De twijfelaars zijn significant minder op de hoogte van de keuze van de partner dan de overige respondenten (66,3% vs. niet-donoren, 84,1%; aan nabestaanden overlaten 88,2%; donoren 90%). Ondanks dat alle respondenten vinden dat nabestaanden de keuze van de overledene moeten respecteren, vinden donoren dat iets sterker (95,3% vs. 85,8% niet-donoren, 85,8%; aan nabestaanden overlaten 89,0%; twijfelaars 87,1%)

De frequenties van de niet-geregistreerden en de geregistreerden zijn weergegeven in tabel 4.11. Alle verschillen zijn significant. Ruim een derde van de niet-geregistreerden heeft zijn naasten niet op de hoogte gebracht van zijn of haar wens. Dit werd ook gevonden door Brouwers en Friele (2004, p. 90)

Tabel 4.11 Vergelijking bekendheid keuze naasten van geregistreerden versus niet-geregistreerden, percentages (gewogen voor leeftijd)

		Geregistreerden (N = 989)	Niet-geregistreerden (N = 559)
Hebt u in het afgelopen jaar wel eens met anderen gesproken over orgaandonatie?	Ja	71,1%	49,2%
	nee	25,3%	43,5%
	weet niet meer	3,6%	7,3%
Is uw naaste familie (bijvoorbeeld partner, kinderen, ouders) bekend met uw keuze ten aanzien van orgaandonatie?	Ja	87,1%	45,4%
	nee	7,0%	36,3%
	weet niet	6,0%	18,2%
Bent u op de hoogte van de keuze van uw partner?	Ja	73,4%	53,7%
	Nee	4,7%	23,4%
	Heb geen partner	21,9%	22,9%

Vindt u dat bij overlijden van deze persoon, de nabestaanden de wil van de overledene moeten respecteren?	Ja	94,4%	86,9%
	Nee	0,4%	1,4%
	Niet altijd	5,2%	11,6%

4.6 Framing en regulatory focus

In deze paragraaf worden de resultaten van de framing manipulaties en de regulatory questionnaire besproken.

Framing (1) presentatievorm van een prikkel: straf bij bezwaar of beloning bij toestemming

De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat op aanvaardbaarheid geen significante verschillen zijn tussen de negatief en positief geformuleerde beloningen (zie paragraaf 5.1 en tabel 5.1). Het verschil wordt gemaakt doordat ofwel iemand die geen donor wil zijn benadeeld wordt, ofwel juist iemand die wel donor wil zijn bevoordeeld wordt. Zowel tussen beloning c1 (een verkorting van de wachttijd voor transplantatie bij registratie als donor; 2,73) en c2 (een langere wachttijd voor transplantatie bij bezwaar; 2,60) ($p = .90$) als tussen beloning e1 (vergoeding van transplantatiekosten bij registratie als donor; 2,40) en e2 (zelf betalen van transplantatiekosten bij bezwaar; 2,50) ($p = .92$) is geen significant verschil gevonden op aanvaardbaarheid. De positieve of negatieve formulering heeft dus geen effect op de aanvaardbaarheid.

Ook heeft formulering geen effect op de invloed die respondenten toekennen aan de beloningen (zie tabel 5.2) (c1: 2,20, c2: 2,29; e1: 1,36, e2: 1,35) en heeft formulering geen effect op de registratiekeuzes die respondenten maken onder de verschillende beslissystemen (toetsen zijn weergegeven in bijlage II, tabel II.7).

Framing (2) de vorm waarin een communicatieboodschap wordt gepresenteerd

Er is geen hoofdeffect van de vorm van de boodschap op de gevoelens, attitude, en verantwoordelijkheid die respondenten voelen met betrekking tot orgaandonatie, behalve een marginaal effect van frame op self-efficacy: respondenten hadden meer het gevoel dat “ook mijn organen zouden kunnen bijdragen om een tekort aan organen te verminderen” onder het negatieve (verlies) frame dan onder het positieve (winst) frame.

Regulatory Focus

De negen items uit de vragenlijst (die komen van de Regulatory Focus Questionnaire (RFQ) schaal schaal) zijn onderworpen aan principale componenten analyse (PCA). PCA is een techniek om tussen variabelen de onderliggende (latente) factoren op te sporen, waardoor het aantal variabelen gereduceerd kan worden tot enkele basisfactoren of dimensies. In bijlage 3 wordt de PCA besproken. Uit de analyses blijkt dat de promotie- en de preventiefocus twee onafhankelijke factoren zijn. Dit is consistent met eerder onderzoek naar de RFQ schaal. Deze twee nieuwe variabelen worden gebruikt voor verdere analyses.

Er blijken significante verschillen te zijn tussen geregistreerde respondenten en niet-geregistreerde respondenten: geregistreerde respondenten hebben vaker dan niet-geregistreerde respondenten een promotiefocus en niet-geregistreerde respondenten hebben vaker dan geregistreerde respondenten een preventiefocus. Ook hebben personen die betrokken zijn bij orgaandonatie vaker een promotiefocus. Mensen die een positieve (algemene) attitude hebben t.a.v. orgaandonatie hebben zowel een hogere promotie- als een hogere preventiefocus. Ook blijkt dat respondenten met een gemiddelde preventiefocus meer risico's zien in het instemmen met orgaandonatie en respondenten met een hogere promotiefocus minder risico's inschatten.

Regulatory focus en framing

Hoewel er geen hoofdeffect is van framing op attitude, cognitie en gevoel, bleek er wel een interactie effect van framing * promotiefocus * preventiefocus op gevoel ("hoe voelt u zich bij uw eigen beslissing over orgaandonatie?" van 1 (negatief, ongerust, somber, ongemakkelijke tot 5 = positief, gerust, vrolijk, gemakkelijk), waarbij respondenten met een lage promotie focus zich beter voelden onder een verlies frame dan onder een winst frame. En mensen met een hoge én lage preventiefocus voelen zich beter onder een winst frame dan onder een verlies frame.

5. RESULTATEN BESLISSYSTEMEN EN BELONINGEN

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het vragenlijst onderzoek gepresenteerd betreffende beslissystemen en beloningen. Deze resultaten worden geplaatst in de context van eerder gedaan Nederlands survey onderzoek naar orgaandonatie. Alleen de variabelen die in eerder onderzoek gemeten zijn, kunnen vergeleken worden.

Benadrukt moet worden dat in de analyses geen externe effecten zijn betrokken. Er wordt in dit hoofdstuk geïsoleerd gekeken naar de mogelijke effecten van interventies (beloningen en beslissystemen).

De beschrijvingen van de systemen en beloningen die de respondenten kregen voorgelegd zijn weergegeven in hoofdstuk 2 (paragraaf 2.2 en 2.4). De vier systemen zijn niet met naam genoemd, maar kregen een lettercode mee, om te voorkómen dat respondenten zich zouden laten beïnvloeden door de naam van het systeem of door het feit dat een systeem wel of niet ingevoerd is.

In dit hoofdstuk komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- Aanvaardbaarheid van de beloningen
- Registratie keuze onder de beloningen
- Invloed van de beloningen
- Aanvaardbaarheid van de beslissystemen
- Gevoel bij de systemen
- Registratie keuze onder de beslissystemen
- Reactie van niet-geregistreerden op de systemen
- Extrapolatie van de onderzoeksgegevens naar de Nederlandse bevolking
- Reactie van nabestaanden op een donatievraag onder de verschillende omstandigheden

Elk van deze onderwerpen wordt in een aparte paragraaf besproken.

In dit hoofdstuk worden soms betrouwbaarheidsintervallen (B.I.) gegeven. Het 95% betrouwbaarheidsinterval geeft aan welke waarden met 95% zekerheid verwacht mogen worden als hetzelfde onderzoek onder een andere steekproef zou worden herhaald. Het geeft inzicht in de nauwkeurigheid van de schattingen. Het zegt niets over de externe validiteit. Bovendien kunnen er ook gegevens met elkaar vergeleken worden. Als de betrouwbaarheidsintervallen *niet* overlappen, is het waarschijnlijk (95% kans) dat er sprake is van een significant verschil. Dit is dezelfde kans als in de rest van het onderzoek gebruikt wordt ($p = .05$).

5.1 Aanvaardbaarheid van de beloningen

Er is weinig empirisch onderzoek bij ons bekend naar de aanvaardbaarheid van beloningen of de effecten van beloningen op registratiekeuze. In het onderzoek van Verzijden en Schothorst (2003) is er sprake van een 'voor-wat-hoort-wat-systeem' waarmee onderzocht werd wat de effecten zijn van de beloning 'voorrang op de wachtlijst bij registratie als donor'. Ook is er een enquête uitgevoerd onder het Eénvandaag opiniepanel (juni 2007), waar aan de niet-geregistreerden gevraagd werd wat hun mening en reactie is onder de beloningen "korting op ziektekostenpremie als iemand zich als donor registreert" en "voorrang op de wachtlijst bij registratie als donor".

In dit onderzoek zijn de beloningen (in hoofdstuk 2 worden ze besproken) voorgelegd aan de respondenten. Aan hen werd gevraagd om deze beloningen te beoordelen op aanvaardbaarheid met '1 = helemaal aanvaardbaar' t/m. '5 = helemaal niet aanvaardbaar'. De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat op aanvaardbaarheid geen significante verschillen zijn tussen de negatief en positief geformuleerde beloningen. Het verschil wordt gemaakt doordat ofwel iemand die geen donor wil zijn benadeeld wordt, ofwel juist iemand die wel donor wil zijn bevoordeeld wordt. Zowel tussen beloning c1 (gemidd. 2,73) en c2 (gemidd. 2,60) ($p = .90$) als tussen beloning e1 (gemidd. 2,40) en e2 (gemidd. 2,50) ($p = .92$) is geen significant verschil gevonden op aanvaardbaarheid. De positieve of negatieve formulering heeft dus geen effect op de aanvaardbaarheid.

Verder wordt aangetoond dat een verkorting van de wachttijd voor transplantatie (als donor) het meest aanvaardbaar, of beter gezegd het minst onaanvaardbaar, wordt gevonden. Verkorting van de wachttijd als donor (gemidd. 2,73) wordt meer aanvaardbaar gevonden dan de andere beloningen ($p < .005$), behalve als een langere wachttijd voor transplantatie (als niet-donor) en als de vergoeding voor transplantatiekosten ($p > .05$). In bijlage II (paragraaf II.6, Tabel II.k) worden de post-hoc vergelijkingen tussen de verschillende beloningen getoond. Hieruit volgt dat respondenten een niet-financiële beloning meer aanvaardbaar vinden dan een financiële beloning.

Waardering voor registratie wordt significant minder aanvaardbaar gevonden dan een langere wachttijd en een verkorting van de wachttijd ($p < .001$). Een verkorting van de wachttijd (als donor) wordt meer aanvaardbaar gevonden dan de andere beloningen, maar even aanvaardbaar als een langere wachttijd voor transplantatie (als niet-donor). Waardering voor registratie wordt significant minder aanvaardbaar gevonden dan een langere wachttijden een verkorting van de wachttijd. In tabel 5.1 staan de gemiddeldes en percentages van de beloningen vergeleken.

Tabel 5.1 Aanvaardbaarheid van de beloningen, gemiddelden en percentages (helemaal) aanvaardbaar en (helemaal) niet aanvaardbaar, gewogen voor geslacht, leeftijd en registratie.

beloning	N	Gemidd	Std. Deviation	% - (helemaal) aanv. - (helemaal) niet aanv.
a. Waardering voor registratie	793	2,12	1,23	- 16,5% - 63,7%
b. Waardering voor nabestaanden	818	2,27	1,38	- 22,4% - 59,6%
c1. Een verkorting van de wachttijd voor transplantatie	378	2,73	1,44	- 35,7% - 44,3%
c2. Een langere wachttijd voor transplantatie	424	2,60	1,38	- 28,0% - 48,9%
c. Totaal: een verkorting van / langere wachttijd voor transplantatie	802	2,65	1,41	- 31,6% - 46,7%
d. Eenmalige korting op de premie van de zorgverzekering	795	2,37	1,39	- 22,8% - 55,7%

e1. Vergoeding van transplantatiekosten	406	2,40	1,37	- 23,9% - 54,0%
e2. Zelf betalen van transplantatiekosten	390	2,25	1,39	- 20,8% - 58,9%
e. Totaal: zelf betalen / vergoeding van transplantatiekosten	796	2,33	1,38	- 22,5% - 56,4%

Opvallend is dat de aanvaardbaarheid van alle beloningen laag is. De meest aanvaardbare beloning (een verkorting van de wachttijd als donor) heeft een gemiddelde van 2,73 ("noch aanvaardbaar, noch onaanvaardbaar"), wordt door 35,7% van de respondenten (helemaal) aanvaardbaar gevonden en door 44,3% niet aanvaardbaar. Dit komt overeen met de resultaten uit het onderzoek van Verzijden en Schothorst (2003), waar 22% het 'voor-wat-hoort-wat-systeem' aanvaardbaar en 50% niet aanvaardbaar vindt. Ook in het Eénvandaag panel (2007) was 45% het niet eens met de voorrang voor een orgaandonor.

5.2 Registratie keuze onder de beloningen

In deze paragraaf wordt de invloed van beloningen besproken. Aan de respondenten werd op een directe manier gevraagd in hoeverre de beloning van invloed op hun keuze is. De resultaten van deze meting worden besproken. Vervolgens wordt gekeken of er een invloed van de beloningen blijkt op de registratiekeuzes onder de verschillende systemen.

5.2.1 Invloed van beloningen

In het algemeen kennen de respondenten weinig invloed toe aan de beloningen. In tabel 5.2 staan de gemiddeldes en percentages respondenten die de beloning (helemaal) niet van invloed vinden weergegeven. Toch zijn er verschillen in hoe weinig van invloed de beloningen worden geacht. De waardering voor registratie (1,59) wordt significant het minste van invloed geacht. De invloed is minder dan alle beloningen behalve de eenmalige korting op de premie van de zorgverzekering (1,80). De "meeste" invloed kennen respondenten toe aan een langere wachttijd voor transplantatie (2,29), het zelf betalen van transplantatiekosten (2,26) en vergoeding van de transplantatiekosten (2,24). Op het moment dat beloning c1 en c2, en e1 en e2 (beloningen die twee extremen zijn van dezelfde dimensie) samengevoegd worden, scoren zij significant het hoogst op (subjectieve) invloed: een verkorting van/langere wachttijd voor transplantatie en vergoeding/zelf betalen van transplantatiekosten scoren significant hoger dan de andere beloningen.

Er is geen verschil tussen niet-geregistreerden en geregistreerden wat betreft de invloed die beide groepen toekennen aan de verschillende beloningen

Tabel 5.2 Invloed die respondenten toekennen aan de verschillende beloningen, waar bij 1 = helemaal niet van invloed en 5 = heel erg van invloed, gewogen voor leeftijd, geslacht en registratie.

Beloning	N	Gemidd.	S. D.	% (helemaal) niet van
----------	---	---------	-------	-----------------------------

	invloed			
a. Waardering voor registratie	793	1,59	1,11	81,8%
b. Waardering voor nabestaanden	818	1,94	1,30	70,4%
c1. Een verkorting van de wachttijd voor transplantatie	378	2,20	1,31	61,8%
c2. Een langere wachttijd voor transplantatie	424	2,29	1,31	57,0%
c. Totaal: een verkorting van de/langere wachttijd voor transplantatie	802	2,25	1,31	59,3%
d. Eenmalige korting op de premie van de zorgverzekering	795	1,80	1,18	74,0%
e1. Vergoeding van transplantatiekosten	406	2,26	1,36	59,3%
e2. Zelf betalen van transplantatiekosten	390	2,20	1,35	57,5%
e. Totaal vergoeding/zelf betalen van transplantatiekosten	796	2,23	1,35	58,5%
Geen beloning	2156	missing		

5.2.2 Invloed van beloning op (registratie) keuze

Er zijn geen verschillen tussen keuzes die mensen maken wat betreft de beloningen die ze zouden krijgen. In bijlage 2 (paragraaf II.7) worden de toetsen weergegeven. Er is geen significant verschil tussen het krijgen van een beloning of geen beloning. Bovendien heeft een beloning geen effect op de (registratie) keuze van niet-geregistreerden alleen. Er bestaat dus geen verschil tussen het krijgen van wel of geen beloning.

In vergelijking met eerder onderzoek naar beloningen en keuzes, blijkt dat de hier gevonden percentages onder beloningen (44,2% wil donor zijn, 16,1% zou weigeren) overeen komt met het eerder gevonden percentage in Verzijden & Schothorst (2003; 49% wil donor zijn, 19% zou weigeren).

Geconcludeerd kan worden dat geen enkele beloning een invloed uitoefent op de (registratie) keuzes die mensen maken. In de rest van dit hoofdstuk worden de gegevens van de respondenten die beloningen hebben gekregen en die geen beloning hebben gekregen gecombineerd.

5.3 Aanvaardbaarheid van de beslissystemen

Aan de respondenten werd gevraagd hoe aanvaardbaar ze de systemen vonden, waarop ze konden antwoorden van '1 = helemaal niet aanvaardbaar' t/m '5 = helemaal aanvaardbaar'. In tabel 5.3 worden de systemen met elkaar vergeleken op aanvaardbaarheid. Het toestemmingssysteem en het Actief Donor Registratie systeem, versie 1 worden significant het meest aanvaardbaar gevonden. Zie ook Bijlage II.8. Dan volgen ADR versie 2 en het bezwaarsysteem (niet significant verschillend elkaar, wel van het toestemmingssysteem A), Versie 1 van het verplichte keuze systeem verschilt niet van het bezwaar systeem en niet van de versies 2, 3 en 4 van het verplichte keuze systeem. Deze drie versies van het verplichte keuze systeem worden significant minder aanvaardbaar gevonden dan de andere systemen.

Tabel 5.3 Aanvaardbaarheid van de beslissystemen, gewogen gemiddeldes en percentage (helemaal) aanvaardbaar en (helemaal) niet aanvaardbaar

Stelsel	Versie	N	Gemidd.	S.D.	% - (helem.) aanv. - (helem.) niet aanv.
Toestem- mings systeem		1538	3,44	1,30	- 52,9 - 21,5
Verplichte keuze	Versie 1: verplichte keuze, 2 mogelijkheden, zonder aankondiging van overheid	366	2,64	1,44	- 30,3 - 47,5
	Versie 2: verplichte keuze, 2 mogelijkheden, met aankondiging van overheid	381	2,50	1,42	- 27,8 - 51,3
	Versie 3: verplichte keuze, 4 mogelijkheden, zonder aankondiging van overheid	393	2,48	1,47	- 27,5 - 54,7
	Versie 4: verplichte keuze, 4 mogelijkheden, met aankondiging van overheid	406	2,50	1,48	- 28,1 - 51,2
	Totaal verplichte keuze:	1538	2,53	1,46	- 28,4 - 51,3
Actieve Donor Registratie (ADR)	Versie 1: niet reageren is registratie 'donor zijn'	774	3,08	1,45	- 42,0 - 34,3
	Versie 2: niet reageren is registratie 'aan nabestaanden overlaten'	763	3,03	1,33	- 39,3 - 33,5
	Totaal ADR	1538	3,05	1,39	- 40,7 - 33,9
Bezwaar Systeem		1538	2,86	1,43	- 35,6 - 41,3

De resultaten van dit onderzoek wijzen uit dat de beslissystemen significant minder aanvaardbaar worden gevonden dan in eerder onderzoek (Verzijden & Schothorst, 2003). Daar werd gevonden dat 54% van de mensen het ADR (versie 1) systeem (helemaal) aanvaardbaar vindt, en 27% vindt het (helemaal) onaanvaardbaar. Het bezwaar systeem werd het meest aanvaardbaar gevonden in het eerdere onderzoek (63% vond het (helemaal) aanvaardbaar en 15% vond het (helemaal) onaanvaardbaar. Dat is positiever dan in het huidige onderzoek, waar het bezwaar systeem door 35,6% aanvaardbaar en door 41,3% onaanvaardbaar wordt gevonden. Ook het verplichte keuze systeem (versie 1 en 2) wordt minder aanvaardbaar gevonden in dit onderzoek (circa 29% aanvaardbaar en 50% onaanvaardbaar) dan in het eerdere onderzoek, waar 44% aanvaardbaarheid en 32% onaanvaardbaarheid werd gevonden (Verzijden & Schothorst, 2003, p. 19, 20, 21, 27).

Het toestemmingssysteem en het Actief Donor Registratie systeem, versie 1 worden significant het meest aanvaardbaar gevonden. Dan volgen ADR versie 2 en het bezwaarsysteem (niet significant verschillend elkaar, wel verschillend van het toestemmingssysteem A), Versie 1 van het verplichte keuze systeem verschilt niet van het bezwaar systeem en niet van de versies 2, 3 en 4 van het verplichte keuze systeem. Deze drie versies van het verplichte keuze systeem worden significant minder aanvaardbaar gevonden dan de andere systemen. In bijlage II (paragraaf II.8, tabel II.m) worden de vergelijkingen tussen de systemen getoond.

De meerderheid van de respondenten vindt het toestemmingssysteem aanvaardbaar (52,9%) en er zijn hoge percentages voor de aanvaardbaarheid van de beide ADR systemen (42,0% en 39,3%). Meer respondenten vinden de versies van het verplichte keuzesysteem en het bezwaarsysteem niet aanvaardbaar dan wel aanvaardbaar.

5.4 Gevoel bij de systemen

Aan de respondenten werd gevraagd hoe zich zouden voelen als ze zouden instemmen met orgaandonatie *onder deze systemen*. Vijf vragen (goed gevoel, spijt als men zich niet registreert als donor, spijt als men zich wel registreert als donor, schuldgevoel als men zich niet registreert als donor, schuldgevoel als men zich wel registreert als donor) zijn onder ieder systeem en beloning gesteld. De systemen worden hier met elkaar vergeleken om te zien of een (versie van een) systeem invloed heeft op het spijt- en schuldgevoel dat mensen ervaren.

In het algemeen werd er een goed gevoel ervaren bij toestemming voor registratie (3,20), weinig spijt (2,69) en schuld (2,76) bij geen registratie als donor en nog minder spijt (2,43) en schuld (2,19) bij wel een registratie als donor.

Het blijkt dat de variabelen significant met elkaar correleren (zie tabel II.n in bijlage II, paragraaf II.9). 'Goed gevoel' correleert positief (maar redelijk laag) met spijt voor 'niet-registratie' en schuld voor niet-registratie, en hangt negatief (laag) samen met spijt en schuld voor 'wel-registratie'. Spijt en schuld (voor dezelfde actie) zijn ook (gemiddeld) positief samenhangend. Spijt voor verschillende acties (wel-registratie vs. niet-registratie) hangt (zwak) negatief met elkaar samen. Opvallend is dat de schuldgevoelens voor verschillende acties (wel-registratie vs. niet-registratie) hoewel zeer zwak, toch *positief* met elkaar samenhangen. Dit betekent dat men tegelijk schuld ervaart voor wel-registratie en niet-registratie. Bovendien hangt schuldgevoel voor niet-registratie *positief* samen met spijtgevoel voor wel-registratie. Schuldgevoel voor wel-registratie vertoont dus een onverwacht patroon. Verderop in deze paragraaf wordt geprobeerd dit fenomeen te isoleren.

In tabel II.p (bijlage II, paragraaf II.9) worden de verschillen tussen de systemen aangegeven. Onder het ADR systeem versie 1 en 2 (gemidd. = 3,47) voelden mensen zich het beste. Mensen voelden meer spijt onder ADR versie 2 (2,90) bij niet-registratie als donor. Onder het ADR systeem versie 1 (gemidd. = 3,08) en 2 (gemidd. = 3,03) werd significant meer spijt ervaren dan onder de andere systemen bij wel-registratie als donor. Onder het ADR systeem versie 1 (gemidd. = 3,24) en 2 (gemidd. = 3,26) werd significant meer schuldgevoel ervaren dan onder de andere systemen als iemand zich niet registreert als donor. Maar je wel registreren als donor blijkt ook meer schuldgevoel te veroorzaken onder het ADR systeem versie 1 (gemidd. = 2,73) en 2 (gemidd. = 2,73) dan onder de andere systemen.

Het blijkt dus dat er onder het ADR systeem versie 1 en 2 het beste gevoel wordt ervaren, en de meeste spijt- en schuldgevoelens bij niet-registratie als donor. Dit zou een 'positief' bij-effect zijn van het ADR systeem. Er blijken echter ook meer schuld- en spijtgevoelens bij wel-registratie als donor voor te doen onder het ADR systeem. Dit zou een 'negatief' bij-effect zijn van het ADR systeem. Dit betekent dus dat er zowel spijt en schuld bij niet-registratie als bij wel-registratie als donor wordt ervaren.

Geregistreerden versus niet-geregistreerden

Er is gekeken waar dit fenomeen (ook al geconstateerd bij analyse van de samenhang tussen de gevoelsvariabelen) door verklaard kan worden en het blijkt dat het zich alleen voordoet onder de geregistreerden: geregistreerden ervaren de positieve bij-effecten (goed gevoel en spijt bij niet-registratie) vooral onder het toestemmingssysteem. Zij ervaren de negatieve bij-effecten (spijt en schuld bij wel-registratie) vooral onder de beide versies van het ADR systeem.

Niet-geregistreerden daarentegen ervaren de positieve bij-effecten vooral onder het ADR systeem en ervaren geen verschil tussen de systemen wat betreft de negatieve bij-effecten.

Schuldgevoel bij wel registratie wordt bij beide groepen het meest ervaren onder het ADR systeem.

In de bijlage wordt figuur II.a weergegeven, die voor geregistreerden en niet-geregistreerden apart weergegeven hoe zij de systemen ervaren. Het blijkt dat geregistreerden vooral de positieve bij-effecten ervaren, en dat niet-geregistreerden vooral de negatieve bij-effecten ervaren.

5.5 Registratie keuze onder de beslissystemen

Respondenten gaven antwoord op de vraag hoe (en of) ze zich zouden registreren in de vier alternatieve 'hoofd' systemen, inclusief het huidige toestemmingssysteem. De reacties op de verschillende systemen worden hier besproken.

De beslissystemen werden voorgelegd met alleen een lettercode, zodat respondenten minimaal beïnvloed zouden worden door de naam van (en bijkomende attitudes over) het systeem. Allereerst wordt gekeken of *geregistreeerde* respondenten hun registratie aan zouden houden onder het 'nieuwe' toestemmingssysteem. Zie tabel 5.4

In de volgende paragraaf worden in een aantal gevallen betrouwbaarheidsintervallen (B.I.) gegeven. Het 95% betrouwbaarheidsinterval geeft aan welke waarden met 95% zekerheid verwacht mogen worden als hetzelfde onderzoek onder een andere steekproef zou worden herhaald. Het geeft inzicht in de nauwkeurigheid van de schattingen. Het zegt niets over de externe validiteit. Bovendien kunnen er ook gegevens met elkaar vergeleken worden. Als de betrouwbaarheidsintervallen *niet* overlappen, is het waarschijnlijk (95% kans) dat er sprake is van een significant verschil. Dit is dezelfde kans als in de rest van het onderzoek gebruikt wordt (alpha = .05).

Tabel 5.4 Percentage tabel (gewogen voor leeftijd) Huidige registratiestatus x keuze onder systeem A (toestemmingssysteem) N = 989,305^a.

		Stel dat u nu zou moeten kiezen, wat zou dan uw keuze zijn?				
		ik stel organen en weefsels na overlijden beschikbaar	ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	ik laat de beslissing over aan nabestaanden	ik laat de beslissing over aan een specifiek persoon	ik wil me niet registreren
Welke keuze hebt u op het donorformulier aangegeven?	ik stel organen en weefsels na overlijden beschikbaar voor transplantatie	97,5%	3,1%	13,3%	14,3%	31,0%
	ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	0,5%	96,9%	2,4%	19,0%	37,9%
	ik laat de beslissing over aan nabestaanden	1,6%	0,0%	83,1%	14,3%	31,0%
	ik laat de beslissing over aan een specifiek persoon	0,4%	0,0%	1,2%	52,4%	0,0%
Totaal van "Welke keuze hebt u op het donorformulier aangegeven?"		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
TOTAAL		76,8%	9,7%	8,4%	2,1%	2,9%

^a Het aantal valide waarnemingen verschilt van de totale optelsom in deze tabel, omdat de percentages in de cellen afgerond zijn.

Het grootste deel van de geregistreerde respondenten wil hetzelfde onder het hypothetische systeem A (toestemmingssysteem) als ze hebben laten registreren in het Donorregister onder het huidige (toestemmingssysteem). Wel zou 12,9% en 20% van de personen die nu geregistreerd staan met "ik laat de beslissing over aan nabestaanden /een specifiek persoon" zijn registratie willen veranderen in "donor zijn". Dit zijn interessante gevallen om over te halen om meer toestemmingsregistraties te krijgen.

Vervolgens werd onderzocht wat *alle* respondenten zouden doen onder de verschillende systemen. In tabel 5.5 staan de totale registratiekeuzes schematisch weergegeven.

Het ADR systeem kenmerkt zich door de grote zorgvuldigheid waardoor er extra mogelijkheden bestaan voor burgers om zich te registreren. Deze zorgvuldigheid komt onder andere tot uiting in de vragenlijst, door aan de respondenten, die ervoor kiezen niet te reageren op de brief, een extra vraag te stellen. Deze controlevraag is ook gesteld onder het bezwaarsysteem en beoogde te meten of de respondenten zich gerealiseerd hebben wat de gevolgen zijn van het niet terugsturen van de brief (de gevolgen zijn verschillend onder de verschillende systemen). Deze respondenten kregen de mogelijkheid om alsnog te 'reageren' op de brief. Omdat wij denken dat de uiteindelijke reacties van de respondenten na de controlevraag een betere weergave van de werkelijkheid zijn, is ervoor gekozen om deze keuzes van de respondenten mee te nemen in de analyse.

Tabel 5.5 Aantal en percentage van alle respondenten naar hun reactie (gehele registratiekeuze) op een de systemen. Gewogen voor leeftijd, geslacht en registratie

systeem		ik laat de			Geen registratie	Totaal
		ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	beslissing over aan nabestaanden/ een specifiek persoon	ik stel organen en weefsels na overlijden beschikbaar		
Toestemmings systeem	N	191	354	703	291	1539
	%	12,4% (10,8% - 14,1%)	23,0% (20,9% - 25,1%)	45,7% (43,2% - 48,2%)	18,9% (17,0% - 20,9)	100,0%
Verplicht keuze systeem versie 1, 2 opties, zonder periode	N	169		197		366
	%	46,2% (41,1% - 51,3%)		53,8% (48,7% - 58,9%)		100,0%
Verplicht keuzesysteem versie 2, 2 opties, met periode	N	196		186		382
	%	51,3% (46,3% - 56,3%)		48,7% (43,7% - 53,7%)		100,0%
<i>Verplicht keuzesysteem, versie 1 en 2 gemiddeld</i>	N	365		383		748
	%	48,8% (45,2% - 54,4%)		51,2% (47,6% - 54,8%)		100%
Verplicht keuzesysteem versie 3, 4 opties, zonder periode	N	110	113	170		393
	%	28,0% (23,6% - 32,4%)	28,8% (24,3% - 34,2%)	43,3% (38,4% - 48,2%)		100,0%
Verplicht keuzesysteem versie 4, 4 opties, met periode	N	134	112	160		406
	%	33,0% (28,4% - 37,6%)	27,6% (23,2% - 31,9%)	39,4% (34,7% - 44,2%)		100,0%
<i>Verplicht keuzesysteem, versie 3 en 4 gemiddeld</i>	N	244	225	330		799
	%	30,5% (27,4% - 33,7%)	28,2% (25,0% - 31,3%)	41,3% (37,9% - 44,7%)		100%
Actief Donorregistratie systeem versie 1, niet reageren = 'donor zijn' registratie	N	119	104	551		774
	%	15,4% (12,8% - 17,9%)	13,4% (11,0% - 15,8%)	71,2% (68,0% - 74,4%)		100,0%
Actief Donorregistratie	N	99	404	260		763
	%	13,0%	52,9%	34,1%		100,0%

stelsel versie 2, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	(10,6% - 15,4%)	(49,4% - 56,5%)	(30,7% - 37,4%)	
Bezwaar stelsel	N	690	848	1538
	%	44,9%	55,1%	100,0%
		(42,4% - 47,4%)	(52,7% - 57,6%)	

Opvallend is dat maar 18,9% van de respondenten zich niet zou registreren onder het hypothetische toestemmingssysteem. Op dit moment is 59,4% niet geregistreerd. Hieruit blijkt dat veel niet-geregistreerden wel geregistreerd zouden willen staan, maar zich nog niet hebben laten registreren. Verderop in dit hoofdstuk wordt hier dieper op ingegaan.

Ook valt op dat het verplichte keuze systeem versie 1 versus het verplichte keuze systeem versie 2 niet significant verschillen én verplichte keuze versie 3 versus verplichte keuze versie 4 niet significant van elkaar verschillen. In dit onderzoek blijkt dus de toegevoegde tekst over de '3 maanden van tevoren gestuurde brief bij aanvraag van het paspoort' geen effect te sorteren.

Onder de verschillende systemen registreren de respondenten zich anders. Significant de meeste donoren zijn er onder het ADR systeem versie 1 (niet reageren is een registratie als donor; 71,2%). Dit is een hoger percentage dan wat in het onderzoek van Verzijden & Schothorst (2003, 54%, p. 20) naar voren kwam. In dat onderzoek waren meerdere opties mogelijk. In het huidige onderzoek denkt 66,5% van de respondenten te reageren op de brief die de omstandigheden onder het ADR systeem versie 1 uitlegt. Dit is een hoog percentage, blijkt uit onderzoek (Delhij et al., 2001), hoewel lager dan uit de onderzoeken naar het ADR systeem (Friele & Kerssens, 2004; Friele & De Jong, 2007) naar voren kwam (75% en 85%). Mochten er minder mensen reageren op de brief, zullen er meer toestemmingsregistraties plaatsvinden, maar dat zou eventueel ten koste kunnen gaan van de geloofwaardigheid van de toestemmingen, waardoor nabestaandentoeestemmingen zouden kunnen dalen. Een andere verklaring van de hoge respons is het begrip dat mensen hebben over wat 'niet reageren' betekent: 57,3% (ADR versie 1) en 61,7% (ADR versie 2) van de respondenten die besloten de brief niet terug te sturen gaven aan dat ze zich niet gerealiseerd hadden wat dat inhoudt. Onder het bezwaarsysteem is dit percentage gedaald tot 33,1%.

Ook werd in het eerdere onderzoek gekeken naar een verplichte keuze systeem dat vergelijkbaar is met het verplichte keuze systeem versie 1 en 2 uit dit onderzoek. 53% zou zich laten registreren als donor, een percentage dat overeenkomt met dit onderzoek

Onder het ADR systeem versie 2 melden significant de minste donoren zich aan (34,1%). Ook zijn er onder dit systeem weinig weigeringen (13%).

Het aantal weigeringen komt overeen onder het toestemmingssysteem, het ADR systeem versie 1, en onder het ADR systeem versie 2 (circa 14 %). Dit komt overeen met de huidige situatie (12,4%). Eerder werd een weigeringpercentage van 30% (Friele & Kerssens, 2004; Friele & De Jong, 2007) gevonden. Onder de andere systemen (bezwaarsysteem en verplichte keuzesysteem) liggen deze percentages hoger.

Ook is er steeds gevraagd hoe zeker de respondenten zijn over hun (registratie) keuze. Er kon geantwoord worden op een schaal van 1 (heel onzeker) tot 5 (heel zeker). Er zijn geen verschillen tussen de systemen wat betreft (on)zekerheid bij de keuzes die de respondenten voelen. Wel zijn donoren over alle systemen heen het meest zeker van hun zaak (4,11).

Niet-donoren zijn iets minder zeker (3,81), maar zijn wel zekerder dan personen die de beslissing overlaten aan nabestaanden (3,35). Over alle systemen heen is 69,3% van de respondenten (heel) zeker van zijn of haar keuze.

5.6 Reactie van niet-geregistreerden op de systemen

Als op dit moment een systeemwijziging zou worden doorgevoerd in Nederland, zouden de bestaande registraties in het Donorregister worden aangehouden behalve (deels) obij het bezwaarsysteem en (deels) bij de eerste twee versies van het verplichte keuze systeem. Om een schatting te maken van wat er zou gebeuren als een systeemwijziging wordt doorgevoerd, worden in deze paragraaf de antwoorden van de respondenten geanalyseerd die aangaven zich *niet* geregistreerd te hebben in het donorregister. Deze antwoorden worden later gecombineerd met gegevens van het Donorregister.

Toestemmingssysteem

De niet-geregistreerde respondenten hebben aangegeven wat zij denken te doen onder een toestemmingssysteem. De resultaten hiervan zijn weergegeven in tabel 5.6.

Tabel 5.6 Aantal en percentage ongeregistreerde respondenten naar hun reactie op een toestemmingssysteem. Gewogen voor leeftijd.

	Toestemmingssysteem	
	N = 559	%
Keuze 1: ik stel organen en weefsels na overlijden beschikbaar	126	22,5 (19,8% - 26,0%)
Keuze 2: ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	83	14,9 (11,9% - 17,8%)
Keuze 3: ik laat de beslissing over aan nabestaanden	152	27,2 (23,5% - 30,9%)
Keuze 4: ik laat de beslissing over aan een specifiek persoon	28	5,1 (3,2% - 6,8%)
Ik wil me niet registreren	169	30,3 (26,4% - 34,0%)

30,3% van de ongeregistreerde respondenten geeft aan zich nog steeds niet te willen laten registreren. Opvallend is dat 22,5% zegt zich als donor te willen laten registreren als dit systeem (het huidige toestemmingssysteem) "ingevoerd" zou worden. Van deze groep had 84,9% al eerder in het onderzoek aangegeven donor te willen zijn toen gevraagd werd "wat komt het dichtst in de buurt bij wat u zou willen?". 15,1% gaf eerder aan te twijfelen.

Van de niet-geregistreerde respondenten zegt slechts 14,9% zich te willen registreren als niet-donor. 27,2% van de respondenten zou laten registreren dat 'de beslissing aan nabestaanden overgelaten moet worden'. Van deze groep gaf 34,9% eerder aan donor te willen zijn. 62,5% hiervan gaf eerder aan te twijfelen. Dit toont aan dat mensen die de optie kiezen "ik wil de beslissing aan mijn nabestaanden overlaten" vaak nog twijfelen over hun beslissing. In tabel II.r in bijlage 2 (paragraaf II.11) staat de percentage tabel van de verhouding tussen eerder aangegeven voorkeur en de keuze onder toestemmingssysteem weergegeven.

Geconcludeerd kan worden dat er nog winst te behalen valt binnen het toestemmingssysteem: 22,5% zegt zich te willen registreren als donor. De vraag is alleen *wat* er moet gebeuren en tegen *welke kosten* om deze groep zover te laten krijgen zich te laten registreren. Bovendien kan het zijn dat niet-geregistreerden die zich als donor zouden

willen laten registreren hun keuze hebben laten weten aan hun familie. In dit onderzoek heeft 48% van deze mensen, volgens eigen zeggen, familieleden op de hoogte gebracht van hun keuze.

Verplichte keuze systeem versie 1, en 2 (2 keuzemogelijkheden)

Tabel 5.7 Aantal en percentage ongeregistreerde respondenten naar hun reactie op een Verplicht keuze systeem, versie 1 en 2. Gewogen voor leeftijd.

	Versie 1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode		Versie 2 verplicht keuze systeem, 2 opties, met periode	
	N = 126	%	N = 129	%
Keuze 1: ik stel organen en weefsels na overlijden beschikbaar	48	38,3 (29,6% - 46,6%)	41	31,8 (23,7% - 39,8%)
Keuze 2: ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	78	61,7 (53,4% - 70,4%)	88	68,2 (60,2% - 76,3%)

In het verplichte keuze systeem versie 1 zou 38,3% van de niet-geregistreerde respondenten zich laten registreren als donor en in versie 2 zou 31,8% zich als donor laten registreren. Deze verschillen zijn niet significant. In tabel 5.7 staan de reacties van de niet-geregistreerde respondenten onder het verplichte keuze systeem versie 1 en 2 weergegeven.

Verplichte keuze systeem versie 3 en 4 (4 keuzemogelijkheden)

Tabel 5.8 Aantal en percentage ongeregistreerde respondenten naar hun reactie op een Verplicht keuze systeem, versie 3 en 4. Gewogen voor leeftijd.

	Versie 3 verplicht keuze systeem, 4 opties, zonder periode		Versie 4 verplicht keuze systeem, 4 opties, met periode	
	N = 145	%	N=159	%
Keuze 1: ik stel organen en weefsels na overlijden beschikbaar	37	25,5 (18,4% - 32,6%)	30	19,2 (12,8% - 24,9%)
Keuze 2: ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	54	37,5 (29,4% - 45,1%)	70	43,9 (36,3% - 51,8%)
Keuze 3: ik laat de beslissing over aan nabestaanden	42	29,1 (21,6% - 36,4%)	50	31,6 (24,2% - 38,7%)
Keuze 4: ik laat de beslissing over aan een specifiek persoon	11	7,9 (3,3% - 11,9%)	9	5,4 (2,1% - 9,3%)

In het verplichte keuze systeem versie 3 zou 25,5% zich laten registreren als donor en in versie 2 zou 19,2% zich als donor laten registreren. Deze verschillen zijn niet significant. Wel is het verschil in aantal donoren tussen verplichte keuze systeem versie 1 en versie 4 significant: versie 4 levert minder donoren op dan versie 1 onder de niet-geregistreerden. In tabel 5.8 staan de reacties van de niet-geregistreerde respondenten onder het verplichte keuze systeem versie 3 en 4 weergegeven.

Actieve Donorregistratie versie 1 (niet reageren is registratie als donor)

Tabel 5.9 Aantal en percentage ongeregistreerde respondenten naar hun reactie op een Actieve Donorregistratie, versie 1. Gewogen voor leeftijd.

	Versie 1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	
	N = 285	%
<i>Reacties die leiden tot registratie als donor:</i>		
Ik stuur het formulier niet terug	132	46,3
(Ik stuur het formulier niet terug maar had me niet gerealiseerd wat dat betekent, hoewel het niets verandert)	(66)	(23,3)
Ik stuur het formulier bij nader inzien wel terug:	- 33	- 11,6
Totaal niet terugsturen:	99	34,7
Ik stuur het formulier terug: ik kies Keuze 1: ik stel organen en weefsels na overlijden beschikbaar	46	16,3
Totaal	145	50,9
95% B.I.		(45,1% - 56,7%)
<i>Reacties die leiden tot registratie als niet donor:</i>		
Ik stuur het formulier terug, ik kies Keuze 2: ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	56	19,7
Ik stuur het formulier bij nader inzien wel terug: ik kies Keuze 2: ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	18	6,3
Totaal	74	26,0
95% B.I.		(20,9% - 31,1%)
<i>Reacties die leiden tot registratie waarin men het overlaat aan (specifieke) nabestaanden:</i>		
Ik stuur het formulier terug, ik kies Keuze 3: ik laat de beslissing over aan nabestaanden of Keuze 4: ik laat de beslissing over aan een specifiek persoon	51	17,9
Ik stuur het formulier bij nader inzien wel terug: ik kies Keuze 3: ik laat de beslissing over aan nabestaanden of Keuze 4: ik laat de beslissing over aan een specifiek persoon	14	4,9
Totaal	65	22,8
95% B.I.		(17,9% - 27,7%)

Significant de meeste intenties om zich als donor te laten *registreren* (onder de niet-geregistreerden) vindt plaats onder het ADR systeem versie 1. Dit percentage (50,9%) komt overeen met het percentage dat gevonden is in het onderzoek van Friele & Kerssens (2004, 49,6%, p.16). Het percentage antwoorden in het herhalingsonderzoek van 2007 ligt een stuk lager (38,7%, 95% B.I. is 34,2% - 43,4%, Friele & de Jong, 2007, p.16)

In dit onderzoek geven 186 niet-geregistreerde respondenten (65,3%) aan het formulier terug te sturen (tabel 5.9). In eerder onderzoek zijn dezelfde hoge percentages gevonden (78% in 2004; 85% in 2007; Friele & De Jong, 2007, p.16). Dit zijn hoge percentages en waarschijnlijk is het een overdreven weergave van de werkelijkheid door de inconsequentie tussen gedragsintentie en gedrag.

Het zou ook een gevolg kunnen zijn van het feit dat veel mensen niet goed begrijpen wat 'niet reageren' inhoudt. 75% van de respondenten die het formulier in eerste instantie niet terugsturen heeft zich niet gerealiseerd wat niet terugsturen betekent. 67,7% van de respondenten die uiteindelijk niet reageren, had zich niet gerealiseerd wat de gevolgen zijn

van het niet terugsturen van de brief. Hier blijkt wel uit dat het voor veel mensen belangrijk is dat er goed gecommuniceerd wordt wat het beslissingsysteem inhoudt.

Actieve Donorregistratie versie 2 (niet reageren is registratie dat nabestaanden beslissing nemen)

Tabel 5.10 Aantal en percentage ongeregistreerde respondenten naar hun reactie op een Actieve Donorregistratie, versie 2. Gewogen voor leeftijd.

	Versie 2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	
	N = 275	%
<i>Reacties die leiden tot registratie als donor:</i>		
Ik stuur het formulier terug: ik kies Keuze 1: ik stel organen en weefsels na overlijden beschikbaar	33	12,0
Ik stuur het formulier bij nader inzien wel terug: ik kies Keuze 1: ik stel organen en weefsels na overlijden beschikbaar	1	0,4
Totaal	34	12,4
95% B.I.		(8,5% - 16,3%)
<i>Reacties die leiden tot registratie als niet donor:</i>		
Ik stuur het formulier terug, ik kies Keuze 2: ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	44	16,0
Ik stuur het formulier bij nader inzien wel terug: ik kies Keuze 2: ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	14	5,1
Totaal	58	21,1
95% B.I.		(16,3% - 25,9%)
<i>Reacties die leiden tot registratie waarin men het overlaat aan (specifieke) nabestaanden:</i>		
Ik stuur het formulier niet terug	157	57,0
(Ik stuur het formulier niet terug maar had me niet gerealiseerd wat dat betekent, hoewel het niets verandert)	(79)	
Ik stuur het formulier bij nader inzien wel terug:	- 20	- 7,1
Totaal niet terugsturen:	137	49,8
Ik stuur het formulier terug, ik kies Keuze 3: ik laat de beslissing over aan nabestaanden of Keuze 4: ik laat de beslissing over aan een specifiek persoon	42	16,4
Ik stuur het formulier bij nader inzien wel terug: ik kies Keuze 3: ik laat de beslissing over aan nabestaanden of Keuze 4: ik laat de beslissing over aan een specifiek persoon	3	1,1
Totaal	182	66,2
95% B.I.		(60,6% - 71,8%)

Samen met het verplichte keuze systeem, versie 4 (19,2%), levert het ADR systeem, versie 2 (12,4%) de minste geregistreerde donoren op. 138 niet-geregistreerde respondenten (50%) denken het formulier terug te sturen. Dit percentage is lager dan onder het ADR systeem versie 1.

Opvallend is ook hier dat 62% van de respondenten die het formulier in eerste instantie niet terugsturen zich niet gerealiseerd had wat niet terugsturen betekent (zie tabel 5.10). 20% van deze groep besluit het formulier toch terug te sturen in tweede instantie, maar 79 (57,7%) van de respondenten die uiteindelijk niet reageren, had zich niet gerealiseerd wat de gevolgen zijn van het niet terugsturen van de brief. Ook hier is het belang van een goede communicatie duidelijk.

Bezwaar systeem

Tabel 5.11 Aantal en percentage ongeregistreeerde respondenten naar hun reactie op een Bezwaar systeem. Gewogen voor leeftijd.

	Bezwaar systeem	
	N = 559	%
<i>Reacties die leiden tot aanname dat iemand instemt met orgaandonatie</i>		
Ik stuur het formulier niet terug	291	52,1
Ik stuur het formulier bij nader inzien toch terug, ik wil toch mijn bezwaar laten registreren	- 40	- 7,2
(Ik stuur het formulier niet terug maar had me niet gerealiseerd wat dat betekent, hoewel het niets verandert)	(121)	(21,6)
Totaal	251	44,9
95% B.I.		(40,8% - 49,0%)
<i>Reacties die leiden tot registratie als niet-donor:</i>		
Ik stuur het formulier terug, hiermee wil ik mijn bezwaar laten registreren	268	47,9
Ik stuur het formulier bij nader inzien toch terug, ik wil toch mijn bezwaar laten registreren	40	7,2
Totaal	308	55,1
95% B.I.		(51,0% - 59,2%)

Samen met het ADR systeem versie 1 (50,9%) zou het bezwaarsysteem (44,9%) de meeste donoren opleveren. In dit geval zou het gaan om instemmingen met orgaandonatie en niet om registraties als donor. 55% van de respondenten die het formulier niet terugsturen had zich niet gerealiseerd wat dat inhoudt (zie tabel 5.11).

5.7 Extrapolatie van de onderzoeksgegevens naar de Nederlandse bevolking

In deze paragraaf wordt een combinatie gemaakt tussen het bestaande Donorregister en de manier waarop de niet-geregistreeerde respondenten van dit onderzoek denken te reageren op de verschillende systemen. Het is waarschijnlijk dat de bestaande registraties in het Donorregister gehandhaafd zouden worden op het moment dat een systeem ingevoerd zou worden.

Aangezien bij drie systemen de registratiemogelijkheid 'ik wil de beslissing aan mijn nabestaanden/specifiek persoon overlaten' niet bestaat, terwijl die registratiemogelijkheid nu nog wel bestaat, worden de respondenten die aangegeven hebben op dit moment zo geregistreerd te staan meegenomen met de gegevens van de niet-geregistreeerden. Dit is gebeurd bij het verplichte keuze systeem versie 1 en 2, en het bezwaarsysteem. In tabel 5.12 t/m 5.19 worden de extrapolaties weergegeven.

Toestemmingssysteem

Tabel 5.12 Geschatte percentages voor de Nederlandse bevolking naar vormen van registratie door extrapolatie van de onderzoeksgegevens bij invoering toestemmingssysteem.

Vorm van registratie	Volgens het Donorregister Januari 2008 (5,2 mln registraties)	Hoe reageren niet-geregistreerden (N = 559)		Extrapolatie (12,8 mln registraties)		
	%	%	95% B.I.*	%	95% B.I.*	Aantal**
Toestemming	57,1	22,5	(19,8% - 26,0%)	36,8	(33,0% - 41,0%)	4,68 mln
weigering	30,4	14,9	(11,9% - 17,8%)	21,2	(11,0% - 16,3%)	2,7 mln
Overlaten aan nabestaanden/ specifiek persoon	12,6	32,3	(28,3% - 36,1%)	24,2	(20,9% - 28,0%)	3,1 mln
Niet registreren		30,3	(26,4% - 34,0%)	17,9	(14,9% - 21,6%)	2,3 mln

* 95% B.I. : 95% Betrouwbaarheidsinterval

** mln = miljoen

Verplichte keuze systeem versie 1

Tabel 5.13 Geschatte percentages voor de Nederlandse bevolking naar vormen van registratie door extrapolatie van de onderzoeksgegevens bij invoering verplichte keuze, versie 1.

Vorm van registratie	Volgens het Donorregister Januari 2008 (5,2 mln registraties)	Hoe reageren niet-geregistreerden + geregistreerden die aan nabestaanden overlieten (N = 151)		Extrapolatie (12,8 mln registraties)		
	%	%	95% B.I.*	%	95% B.I.*	Aantal**
Toestemming	57,1	39,8	(31,9% - 47,6%)	48,9	(41,0% - 57,0%)	6,3 mln
weigering	30,4	60,2	(52,5% - 68,1%)	51,2	(43,0% - 59,0%)	6,5 mln

* 95% B.I. : 95% Betrouwbaarheidsinterval

** mln = miljoen

Verplichte keuze systeem 2

Tabel 5.14 Geschatte percentages voor de Nederlandse bevolking naar vormen van registratie door extrapolatie van de onderzoeksgegevens bij invoering verplichte keuze, versie 2.

Vorm van registratie	Volgens het Donorregister Januari 2008 (5,2 mln registraties)	Hoe reageren niet-geregistreerden + geregistreerden die aan nabestaanden overlieten (N = 160)		Extrapolatie (12,8 mln registraties)		
	%	%	95% B.I.*	%	95% B.I.*	Aantal**
Toestemming	57,1	37,6	(30,0% - 45,0%)	47,4	(39,8% - 55,2%)	6,1 mln
weigering	30,4	62,4	(55,0% - 70,0%)	52,6	(44,8% - 60,2%)	6,7 mln

* 95% B.I. : 95% Betrouwbaarheidsinterval

** mln = miljoen

Verplichte keuze systeem 3

Tabel 5.15 Geschatte percentages voor de Nederlandse bevolking naar vormen van registratie door extrapolatie van de onderzoeksgegevens bij invoering verplichte keuze, versie 3.

Vorm van registratie	Volgens het Donorregister Januari 2008 (5,2 mln registraties)			Hoe reageren niet-geregistreerden (N = 145)			Extrapolatie (12,8 mln registraties)		
	%	%	95% B.I.*	%	95% B.I.*	Aantal**			
Toestemming	57,1	25,5	(18,4% - 32,6%)	38,5	(30,7% - 46,5%)	4,9 mln			
weigering	30,4	37,5	(29,4% - 45,1%)	34,6	(26,7% - 42,2%)	4,4 mln			
Overlaten aan nabestaanden/ specifiek persoon	12,6	37,0	(28,7% - 44,4%)	27,1	(19,8% - 34,2%)	3,5 mln			

* 95% B.I. : 95% Betrouwbaarheidsinterval

** mln = miljoen

Verplichte keuze systeem 4

Tabel 5.16 Geschatte percentages voor de Nederlandse bevolking naar vormen van registratie door extrapolatie van de onderzoeksgegevens bij invoering verplichte keuze, versie 4.

Vorm van registratie	Volgens het Donorregister Januari 2008 (5,2 mln registraties)			Hoe reageren niet-geregistreerden (N = 159)			Extrapolatie (12,8 mln registraties)		
	%	%	95% B.I.*	%	95% B.I.*	Aantal**			
Toestemming	57,1	19,2	(12,8% - 24,9%)	34,6	(27,2% - 42,0%)	4,4 mln			
weigering	30,4	43,9	(36,3% - 51,8%)	38,4	(30,8% - 45,9%)	4,9 mln			
Overlaten aan nabestaanden/ specifiek persoon	12,6	37,0	(29,6% - 44,6%)	27,1	(20,1% - 33,9%)	3,5 mln			

* 95% B.I. : 95% Betrouwbaarheidsinterval

** mln = miljoen

Actieve Donorregistratie versie 1

Tabel 5.17 Geschatte percentages voor de Nederlandse bevolking naar vormen van registratie door extrapolatie van de onderzoeksgegevens bij invoering ADR systeem, versie 1.

Vorm van registratie	Volgens het Donorregister Januari 2008 (5,2 mln registraties)			Hoe reageren niet-geregistreerden (N = 285)			Extrapolatie (12,8 mln registraties)		
	%	%	95% B.I.*	%	95% B.I.*	Aantal**			
Toestemming	57,1	50,9	(45,1% - 56,7%)	53,4	(47,5% - 59,1%)	6,8 mln			
weigering	30,4	26,0	(20,9% - 31,1%)	27,8	(22,5% - 32,9%)	3,6 mln			
Overlaten aan nabestaanden/ specifiek persoon	12,6	22,8	(17,9% - 27,7%)	18,7	(14,4% - 23,5%)	2,4 mln			

* 95% B.I. : 95% Betrouwbaarheidsinterval

** mln = miljoen

Actieve Donorregistratie versie 2

Tabel 5.18 Geschatte percentages voor de Nederlandse bevolking naar vormen van registratie door extrapolatie van de onderzoeksgegevens bij invoering ADR systeem, versie 2.

Vorm van registratie	Volgens het Donorregister Januari 2008 (5,2 mln registraties)		Hoe reageren niet-geregistreerden (N = 275)		Extrapolatie (12,8 mln registraties)		
	%	%	%	95% B.I.*	%	95% B.I.*	Aantal**
Toestemming	57,1	12,4	12,4	(8,5% - 16,3%)	30,6	(25,1% - 36,0%)	3,9 mln
weigering	30,4	21,1	21,1	(16,3% - 25,9%)	24,9	(20,0% - 30,2%)	3,2 mln
Overlaten aan nabestaanden/ specifiek persoon	12,6	66,2	66,2	(60,6% - 71,8%)	44,4	(38,5% - 50,2%)	5,7 mln

* 95% B.I. : 95% Betrouwbaarheidsinterval

** mln = miljoen

Bezwaar systeem

Tabel 5.19 Geschatte percentages voor de Nederlandse bevolking naar vormen van registratie door extrapolatie van de onderzoeksgegevens bij invoering bezwaar systeem.

Vorm van registratie	Volgens het Donorregister Januari 2008 (5,2 mln registraties)		Hoe reageren niet-geregistreerden + geregistreerden die aan nabestaanden overlieten (N = 668)		Extrapolatie (12,8 mln registraties)		
	%	%	%	95% B.I.*	%	95% B.I.*	Aantal**
Toestemming (geen bezwaar geregistreerd)	57,1	46,4	46,4	(42,6% - 50,1%)	53,1	(49,2% - 56,8%)	6,8 mln
weigering (bezwaar geregistreerd)	30,4	53,6	53,6	(49,8% - 57,4%)	46,9	(43,2% - 50,8%)	6,0 mln

* 95% B.I. : 95% Betrouwbaarheidsinterval

** mln = miljoen

5.8 Reactie van nabestaanden op een donatievraag onder de verschillende systemen

Aan de respondenten is bij ieder systeem de vraag gesteld hoe ze zouden reageren als nabestaanden op de vraag om in te stemmen met orgaandonatie. Er is gevraagd hoe men zou reageren onder de omstandigheden van het systeem en/of beloning als hun partner-kind-familieelid overlijdt en de overledene

- a) staat geregistreerd als donor,
- b) heeft geregistreerd dat de nabestaanden de beslissing nemen,
- c) staat niet geregistreerd en heeft niets met u besproken.

De respondenten konden op iedere vraag of ze toestemming zouden geven voor donatie antwoorden met een 'ja' of 'nee'. Met deze drie situaties is geprobeerd een beeld te schetsen van wat kan ontstaan onder de verschillende systemen. Niet onder ieder systeem is de situatie hetzelfde. Als de overledene bijvoorbeeld onder een bezwaarsysteem geen bezwaar heeft laten registreren waarmee aangenomen wordt dat hij/zij toestemming wil geven voor orgaandonatie, zouden de nabestaanden minder overtuigd kunnen zijn van de wens van de

overledene om donor te zijn. Dit heeft weer effect op het aantal toestemmingen van de nabestaanden. Onder het huidige toestemmingssysteem daarentegen is de default dat men de beslissing aan de nabestaanden overlaat en is er actie vereist als men donor of niet-donor wil zijn. Hierdoor kunnen nabestaanden meer zekerheid voelen over de wens van de overledene om donor te zijn.

De drie mogelijke situaties komen niet onder ieder systeem voor. Onder het verplichte keuze systeem en het ADR systeem is het (ideaal gezien) niet mogelijk om niet geregistreerd te staan. Om verwarring bij de respondenten te voorkómen zijn niet alle drie de situaties onder ieder systeem voorgelegd.

Situatie a. 'de overledene staat geregistreerd als donor' werd voorgelegd onder het toestemmingssysteem, het verplichte keuze systeem en het ADR systeem. Situatie b. 'de overledene heeft geregistreerd dat de nabestaanden de beslissing nemen' komt voor onder het toestemmingssysteem, verplichte keuze versie 3 en 4, en het ADR systeem. Situatie c. 'de overledene staat niet geregistreerd en heeft niets met u besproken' werd voorgelegd aan de respondenten onder het toestemmingssysteem en het bezwaarsysteem.

Nabestaanden reactie op donatievraag als de overledene geregistreerd staat als donor

Het toestemmingssysteem creëert significant de meeste toestemmingen bij een donatievraag als de overledene geregistreerd staat als donor (tabel 5.20). Dit percentage (90%) komt overeen met het feitelijke toestemmingspercentage op dit moment in Nederland als een overledene geregistreerd staat als donor (92%, Friele et al., 2004). Het ligt significant hoger dan de percentages die gevonden worden in eerder onderzoek, waar de antwoordmogelijkheid 'geen idee' ingevoegd was. Als er naar weigeringspercentage gekeken wordt, blijkt dat dat percentage wel overeenkomt met eerder onderzoek (Brouwer & Friele, 2004, p. 93; Friele & de Jong, 2007, p. 39). Dit kan erop wijzen dat de mensen die aangaven geen idee te hebben, geneigd zouden zijn tot toestemming als ze gedwongen zouden worden tot een keuze.

Opvallend is dat de nabestaandentoeestemming onder het ADR systeem versie 1 (niet reageren is registratie als donor, 81,8%) niet significant lager ligt dan onder de andere systemen (behalve toestemmingssysteem). De default (geen actie) is hier registratie als donor en dat zou de kracht van een registratie als donor kunnen doen afnemen. Dit lijkt niet sterk te gebeuren in vergelijking met het verplichte keuze systeem en het ADR systeem versie 2.

Ten opzichte van het bezwaarsysteem is de nabestaandentoeestemming onder het ADR systeem wel significant hoger. Door de grote zorgvuldigheid van het ADR systeem werd dit voordeel ook verwacht. Er blijkt inderdaad een verschil te zijn tussen 'registratie als donor' en 'de aanname dat er ingestemd wordt met orgaandonatie'.

De nabestaandentoeestemming onder het ADR systeem versie 1 (81,8%) ligt significant hoger in dit onderzoek dan in het eerdere onderzoek (Friele & Kerssens, 2004; Friele & de Jong, 2007). Daar dacht 59,9% van de respondenten (gewogen) dat ze zouden instemmen met orgaandonatie. Het weigeringspercentage onder het ADR versie 1 lag toen significant hoger (21,6% - 26,7% versus 15,5% - 20,9% in dit onderzoek).

Tabel 5.20 Nabestaanden reactie op donatievraag als overledene geregistreerd staat als donor, gewogen voor leeftijd, geslacht en registratiestatus.

	Zou u instemmen met donatie als uw partner-kind-familieid overlijdt en hij-zij staat geregistreerd als donor onder deze omstandigheden?	
	ja	nee
Toestemmingssysteem (N = 1538)	90,0% (88,4% – 91,4%)	10,0% (8,5% – 11,5%)
Verplichte keuze systeem, versie 1: 2 opties, zonder periode (N = 366)	77,5% (73,3% – 81,9%)	22,5% (18,1% – 26,7%)
Verplichte keuze systeem, versie 2: 2 opties, met periode (N = 381)	80,8% (76,9% – 84,8%)	19,9% (15,2% – 23,2%)
Verplichte keuze systeem, versie 3: 4 opties, zonder periode (N = 393)	81,9% (78,1% – 85,7%)	18,1% (14,3% – 21,9%)
Verplichte keuze systeem, versie 4: 4 opties, met periode (N = 406)	81,4% (77,8% – 85,3%)	18,6% (14,7% – 22,2%)
Actief Donorregistratie systeem, versie 1: niet reageren = 'donor zijn' registratie (N = 774)	81,8% (79,1% – 84,5%)	18,2% (15,5% – 20,9%)
Actief Donorregistratie systeem, versie 2: niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie (N = 763)	80,4% (77,5% – 83,2%)	19,6% (16,8% – 22,5%)
Bezwaar systeem (N = 1538) (geen registratie is toestemming)	65,3% (63,0% – 67,7%)	34,7% (23,3% – 37,0%)

Nabestaanden reactie op donatievraag als de overledene heeft geregistreerd dat nabestaanden de beslissing nemen

Het toestemmingssysteem creëert significant meer toestemmingen (71,5%) dan het ADR systeem versie 2 (niet reageren is nabestaanden beslissen, 63,8%) bij een donatievraag als de overledene geregistreerd heeft dat de nabestaanden de beslissing nemen (tabel 5.21). Dit lijkt een logisch gevolg van het feit dat de default is dat nabestaanden de beslissing nemen, waarbij nabestaanden kunnen concluderen dat de overledene geen uitgesproken belang had bij het overlaten van de beslissing aan nabestaanden.

Er is geen eerder onderzoek bekend naar toestemmingspercentage bij registratie dat de nabestaanden de beslissing nemen.

Tabel 5.21 nabestaanden reactie op donatievraag als overledene heeft geregistreerd dat nabestaanden de beslissing nemen, gewogen voor leeftijd, geslacht en registratiestatus.

	Zou u instemmen met donatie als uw partner-kind-familieid overlijdt en hij-zij heeft geregistreerd dat nabestaanden de beslissing nemen, onder deze omstandigheden?	
	ja	nee
Toestemmingssysteem (N = 1538)	71,5% (69,3% – 72,8%)	28,5% (26,2% – 30,7%)
Verplichte keuze systeem, versie 3:	66,0%	34,0%

4 opties, zonder periode (N = 393)	(61,5% – 70,8%)	(29,4% – 38,8%)
Verplichte keuze systeem, versie 4: 4 opties, met periode (N = 406)	64,2% (59,6% – 69,0%)	35,8% (31,1% – 40,8%)
Actief Donorregistratie systeem, versie 1: niet reageren = 'donor zijn' registratie (N = 774)	67,7% (64,6% – 71,1%)	32,3% (29,0% – 35,6%)
Actief Donorregistratie systeem, versie 2: niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie (N = 763)	63,8% (60,4% – 67,2%)	36,2% (32,8% – 39,6%)

Nabestaanden reactie op donatievraag als de overledene niets heeft geregistreerd

Idealiter komt het alleen onder het toestemmingssysteem en het bezwaarsysteem voor dat een overledene niets geregistreerd heeft. Onder het bezwaarsysteem wordt er dan vanuitgegaan dat de overledene instemde met orgaandonatie. Onder het toestemmingssysteem wordt er nergens vanuit gegaan. Dit zijn twee verschillende uitgangspunten en het verschil komt naar voren in het huidige onderzoek.

Het bezwaarsysteem roept significant meer nabestaandentoeestemmingen op dan het toestemmingssysteem. Dit wordt ook gevonden in de eerdere onderzoeken (51,4% (2004) en 48,2% (2007) in Friele & de Jong, 2007, p. 39; 47% in Brouwer & Friele, 2004, p. 94). Het bezwaarsysteem waarbij ervan uitgegaan wordt dat een donor akkoord is met donatie bij het ontbreken van een bezwaar, heeft dus een (klein) positief effect op het aantal nabestaanden dat toestemming geeft voor donatie als een registratie ontbreekt.

Het toestemmingssysteem creëert iets meer nabestaandentoeestemmingen in dit onderzoek (44,5% zie tabel 5.22) dat in eerder onderzoek gevonden wordt (35,1% Brouwer & Friele, 2004, p. 93; 30,3% (2004) en 39,9% (2007) in Friele & de Jong, 2007, p.39). Het weigeringspercentage ligt daarentegen hoger (55,5%) dan in de eerdere onderzoeken waar 30,5% (2004), 26,8% (2004), en 40,6% (2007) respectievelijk gerapporteerd is. Het percentage mensen dat geen idee heeft ligt in die onderzoeken rond de 30%.

Tabel 5.22 nabestaanden reactie op donatievraag als overledene niets heeft geregistreerd, gewogen voor leeftijd, geslacht en registratiestatus.

	Zou u instemmen met donatie als uw partner-kind-familie lid overlijdt en hij-zij staat niet geregistreerd, en heeft niets met u besproken, onder deze omstandigheden?	
	ja	nee
	Toestemmingssysteem (N = 1538)	44,5% (42,0% – 46,0%)
Bezwaar systeem (N = 1538)	65,3% (63,0% – 67,7%)	34,7% (23,3% – 37,0%)

5.9 Combinatie van nabestaandentoeinstemmingen en registratiekeuze uit de extrapolatie

In dit onderzoek ligt de nadruk op twee factoren die een belangrijke invloed hebben op het uiteindelijke aantal donoren:

1) reactie van nabestaanden op een donatieverzoek, en 2) registratiekeuzes onder de beslissystemen.

In deze paragraaf worden deze twee factoren gecombineerd. In tabel 5.23 worden percentages gepresenteerd (samen met het 95% B.I.), waarin de gegevens uit de extrapolatie naar de Nederlandse bevolking worden gebruikt om voor ieder systeem te bekijken wat het resultaat zou zijn als de twee factoren gecombineerd worden.

Tabel 5.23 verhouding tussen nabestaandentoeinstemming en registratiekeuze na extrapolatie van de gegevens naar de Nederlandse bevolking, gewogen voor leeftijd,

	%
	van herkende donoren
	95% B.I. gebaseerd op N = niet-geregistreerde respondenten
Toestemmingssysteem (N = 559)	58,7% (54,6% – 62,8%)
Verplichte keuze systeem, versie 1: 2 opties, zonder periode (N = 126)	37,8% (28,9% – 45,7%)
Verplichte keuze systeem, versie 2: 2 opties, met periode (N = 129)	38,2% (29,6% – 46,4%)
Verplichte keuze systeem, versie 3: 4 opties, zonder periode (N = 145)	49,9% (42,1% – 58,4%)
Verplichte keuze systeem, versie 4: 4 opties, met periode (N = 159)	45,6% (38,2% – 53,7%)
Actief Donorregistratie systeem, versie 1: niet reageren = 'donor zijn' registratie (N = 285)	56,4% (50,7% – 62,3%)
Actief Donorregistratie systeem, versie 2: niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie (N = 275)	52,7% (46,8% – 58,6%)
Bezwaar systeem (N = 559) (geen registratie is toestemming)	34,7% (30,4% – 38,3%)

Uit de tabel blijkt dat het percentage donoren onder het toestemmingssysteem (58,7%), het ADR systeem versie 1 (niet reageren is registratie als donor, 56,4%) en 2 (niet reageren is registratie dat nabestaanden de beslissing nemen, 52,7%) het hoogste is. Deze systemen verschillen niet significant van elkaar wat betreft donoren en het aantal donoren ligt niet significant hoger dan het verplichte keuze systeem versie 3 of 4 (49,9%; 45,6%).

Wel leveren het toestemmingssysteem en het ADR systeem versie 1, onder de voorwaarden van dit onderzoek, significant meer donoren op dan het verplichte keuze systeem versie 1 (37,8%), versie 2 (38,2%), en het bezwaarsysteem (34,7%).

Dit betekent dat in dit onderzoek de twee versies van het ADR systeem én het toestemmingsstelsysteem evenveel donoren opleveren.

Als we voorzichtig een vergelijking proberen te maken met de huidige stand van zaken valt op dat er vooral een toename is van het aantal registraties onder het toestemmingsstelsysteem. Van de niet-geregistreerde respondenten geeft 69,7 % aan zich bij 'invoering' van het toestemmingsstelsysteem *wel* te willen registreren. 32,3% van de respondenten die zich nu wel willen registreren zou een toestemming laten registreren. Van de totale groep niet-geregistreerden zou 22,5% zich als donor willen laten registreren.

In eerdere onderzoeken werden niet alle gegevens meegenomen (bijvoorbeeld gegevens over hoe nabestaanden reageren bij een registratie dat de beslissing aan nabestaanden wordt overgelaten onder het ADR?), en daarom is het moeilijk om de resultaten van dit onderzoek met eerdere onderzoeken te vergelijken. Wel blijkt het percentage toestemmingen van nabestaanden als de overledene geregistreerd staat als donor hoger te liggen in dit onderzoek (81,8%, zie tabel 5.20) dan in eerder onderzoek (59,9, BI = 57,0% – 62,7% in voorbeeld 5 in Friele & De Jong, 2007, p. 39)

5.10 Reactie van nabestaanden op een donatievraag onder de verschillende beloningen

Nabestaanden blijken minder toestemmingen te geven voor donatie als de overledene een beloning heeft gekregen. Significant meer nabestaandentoeestemmingen voor donatie worden gegeven onder de systemen *zonder* beloningen. In tabel 5.24 staat het percentage toestemming en weigering per beloning weergegeven. Als de overledene niets geregistreerd had, of er is een registratie dat de nabestaanden de beslissing nemen, is er geen verschil tussen de beloningen (ook geen effect van de beloning: 'geen' beloning).

Alleen onder het verplichte keuze systeem versie 1 (twee keuzemogelijkheden, korte periode), en versie 3 (vier keuzemogelijkheden, korte periode) wordt significant meer toestemming gegeven als de nabestaanden een waardering krijgen. Maar dit leidt niet tot extra donoren.

Ook hier geldt dus dat een beloning geen positief effect heeft op de keuzes die mensen denken te maken.

Tabel 5.24. Percentages nabestaandenreactie op donatievraag als overledene geregistreerd staat als donor, gewogen voor leeftijd, geslacht en registratie. N = 6159,546^a.

		Stel dat u nu zou moeten kiezen, wat zou dan uw keuze zijn?					
		a.	b.	c.	d.	e.	f.
		waardering voor registratie	waardering voor nabestaanden	kortere/langere wachttijd	korting op zorg verzekering	vergoeding/zelf betalen transplantatie kosten	GEEN beloning
Hoe zou u reageren als uw partner-kind-familie lid overlijdt	ja	76,5%	75,8%	78,2%	78,2%	78,5%	82,5%

en hij-zij staat geregistreerd als donor onder deze omstandigheden ? Zou u instemmen met donatie?	nee	23,5%	24,2%	21,8%	21,8%	21,5%	17,5%
---	-----	-------	-------	-------	-------	-------	-------

TOTAAL		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
--------	--	--------	--------	--------	--------	--------	--------

---

^a Het aantal valide waarnemingen verschilt van de totale optelsom in deze tabel, omdat de percentages in de cellen afgerond zijn.

6. DISCUSSIE EN CONCLUSIES

In dit onderzoek naar beslissystemen en beloningen met betrekking tot orgaandonatie staan drie vragen centraal: (1) het verkrijgen van inzicht in het maatschappelijk draagvlak voor de verschillende beslissystemen en beloningen, (2) het verkrijgen van inzicht in de effectiviteit van de beslissystemen en beloningen, en (3) het verkrijgen van inzicht in andere factoren die een belangrijke invloed op de uitkomst kunnen uitoefenen.

Inzicht in de effectiviteit van de beslissystemen en beloningen betekent inzicht in de vraag of het wijzigen van een beslissysteem of het instellen van een beloning zou kunnen leiden tot een groter aantal donoren en donaties per jaar dan op dit moment het geval is. Het aantal te verwachten donaties wordt bepaald door de registraties in combinatie met de instemming van de nabestaanden. Hiervoor is inzicht nodig in het gedrag van personen als potentiële donoren en in het gedrag van personen als nabestaanden die benaderd worden met een donatieverzoek.

In dit onderzoek is gepoogd een antwoord te geven op deze vraag door aan mensen zelf te vragen hoe zij denken te reageren onder de verschillende omstandigheden. Deze informatie geeft een schatting van hoe mensen in werkelijkheid zouden reageren, waarmee een basis gelegd kan worden voor een oordeel over de opbrengst van de systemen en beloningen, vergeleken met het huidige systeem. De beste schatting kan gemaakt worden op basis van de verhouding tussen de oordelen en keuzes die personen maken *binnen* dit onderzoek. Toch blijft het belangrijk om in gedachten te houden dat er allerlei factoren meespelen die bepalen dat mensen zich in de werkelijkheid niet op dezelfde manier gedragen als ze in dit onderzoek aangeven.

Bovendien moet benadrukt worden dat beslissystemen en beloningen niet in een vacuüm bestaan. Het is waarschijnlijk dat er interactie effecten zullen optreden bij een interventie. De resultaten uit de analyses nemen de context niet mee. Wel wordt gepoogd een beeld te schetsen van deze context.

In de volgende paragraaf worden de belangrijkste resultaten van dit onderzoek besproken door antwoord te geven op de onderzoeksvragen.

6.1 Wat is het maatschappelijk draagvlak, dat wil zeggen steun van de bevolking, voor de verschillende beslissystemen?

In dit onderzoek zijn aan 1547 mensen vragen gesteld over orgaandonatie. Het toestemmingssysteem wordt het meest aanvaardbaar gevonden (52,9% vindt het aanvaardbaar). Het wordt vooral aanvaardbaar gevonden door jonge, geregistreerde respondenten. Voor het ADR systeem versie 1 (niet reageren is registratie als donor) en 2 (niet reageren is registratie dat de nabestaanden de beslissing nemen) is ook behoorlijke steun (42,0% vindt versie 1 aanvaardbaar; 39,3% vindt versie 2 aanvaardbaar). Dit zijn vooral de geregistreerde Nederlanders van 15 tot 45 jaar. Zie Tabel 5.3.

Voor het bezwaarsysteem bestaat minder steun dan in eerdere onderzoeken is gevonden: 35,6% vindt het aanvaardbaar. Voor de varianten van het verplichte keuze systeem is heel weinig steun: tussen 27,5% en 30,3% van de respondenten vinden deze systemen aanvaardbaar en circa 50% vindt deze systemen onaanvaardbaar. Geconcludeerd kan worden dat er draagvlak is voor alle systemen behalve de verplichte keuze systemen.

6.2 Wat is het maatschappelijk draagvlak voor de invoering van beloningen?

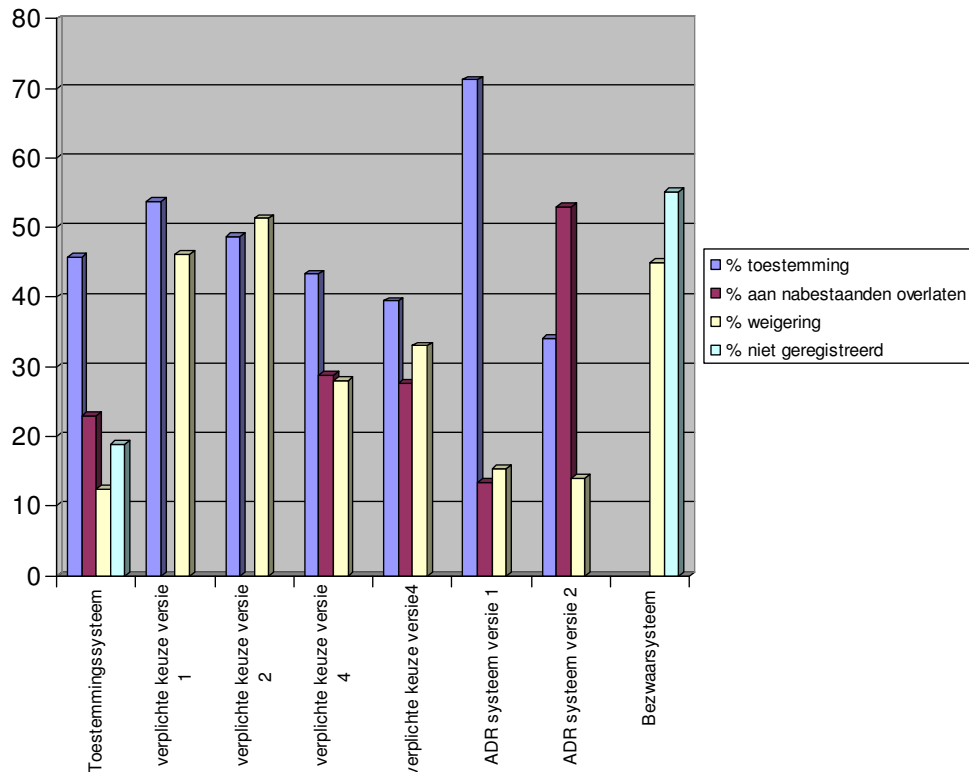
Er bestaat nauwelijks draagvlak voor invoering van een beloning. Respondenten vinden een verkorting (/verlenging) van de wachttijd voor transplantatie bij registratie van toestemming (/weigering) de meest aanvaardbare beloning, maar zelfs deze beloning wordt maar weinig aanvaardbaar gevonden. Slechts 35,7% van de respondenten vindt deze beloning aanvaardbaar en 44,3% vindt deze beloning onaanvaardbaar. Een verkorting (/verlenging) van de wachttijd voor transplantatie wordt door 31,6% van de respondenten aanvaardbaar gevonden, maar ook hier vindt een hoger percentage (46,7%) van de respondenten de beloning onaanvaardbaar. (Zie Tabel 5.1). Wel volgt hieruit dat respondenten een niet-financiële beloning meer aanvaardbaar vinden dan een financiële beloning.

Voor alle beloningen geldt dat een hoog percentage van de respondenten, lopend van 44,3% tot 63,7%, de beloningen onaanvaardbaar vindt. Deze percentages zijn in alle gevallen significant hoger dan de percentages van respondenten, lopend van 16,5% tot 35,7%, die de beloningen aanvaardbaar vindt.

6.3 Wat zijn de consequenties van de verschillende beslissystemen voor het registratiegedrag in het algemeen?

Allereerst valt op dat slechts 18,9% zich niet zou laten registreren als het huidige systeem "geïntroduceerd" zou worden. Van alle respondenten zou 81,1% zich wel laten registreren. Op dit moment is 59,4% niet geregistreerd. Verderop in deze paragraaf wordt hier dieper op ingegaan.

Onder alle respondenten, zowel geregistreerden als niet-geregistreerden, zou het ADR systeem versie 1 (niet reageren = registratie als donor) de meeste toestemmingen opleveren (71,2%, zie Figuur 6.1 en Tabel 5.5). Bovendien zou dit aantal kunnen oplopen doordat het gedrag vaak niet overeenkomt met de gedragsintentie. Dat zou een negatieve invloed kunnen uitoefenen op de nabestaandentoeestemmingen, omdat het voor nabestaanden onduidelijk is of de toestemming van de overledene om donor te zijn tot stand is gekomen door een actieve danwel passieve instemming.

Figuur 6.1 registratie keuze onder de verschillende systemen voor alle respondenten, gewogen voor leeftijd, geslacht en registratie

Eén van de risico's die aan het ADR systeem kleven is dat er veel gebruik gemaakt zou worden van de (uitgebreid aangedragen) mogelijkheid om een weigering te laten registreren. In dit onderzoek blijkt dit niet het geval te zijn. Net zoals onder het toestemmingsstelsel en het ADR systeem versie 2 (niet reageren is overlaten aan nabestaanden) zou ongeveer 14% een weigering laten registreren. Dit komt overeen met de huidige situatie (12,4%). Bij de andere systemen (bezwaarsysteem en verplichte keuzesystemen) zijn de weigeringpercentages hoger. Aan de andere kant is het niet voor alle respondenten even duidelijk wat het ADR systeem inhoudt, en wat het betekent als men niet reageert op de brief: zowel onder de gehele steekproef als onder de niet-geregistreerden geven veel respondenten aan dat ze niet begrepen hebben wat 'niet terugsturen van de brief' inhoudt. De percentages respondenten die aangaven zich niet gerealiseerd te hebben wat dit betekent, liggen rond de 60% bij de twee versies van het ADR systeem, en tussen de 30% en de 50% onder de bezwaarsystemen. Dit zijn percentages van de respondenten die niet reageren op de brief.

Onder het ADR systeem versie 2 zou het laagste aantal respondenten een toestemming laten registreren (34,1%) maar ook rapporteren respondenten onder dit systeem weinig weigeringen (13%) (Tabel 5.5).

Onder het toestemmingsstelsel zou 45,7% zich laten registreren als donor. Ook onder de verplichte keuzesystemen versies 1 en 2 vinden we soortgelijke percentages (53,8% en 48,7%), maar bij deze systemen zijn de weigeringpercentages significant hoger. Onder het bezwaarsysteem zou 44,9% van de respondenten een weigering laten registreren, wat betekent dat we ervan mogen uitgaan dat 55,1% van de respondenten zou instemmen met orgaandonatie (Tabel 5.5).

6.4 Wat zijn de consequenties van de verschillende beslissystemen voor het registratiegedrag van niet-geregistreerde Nederlanders?

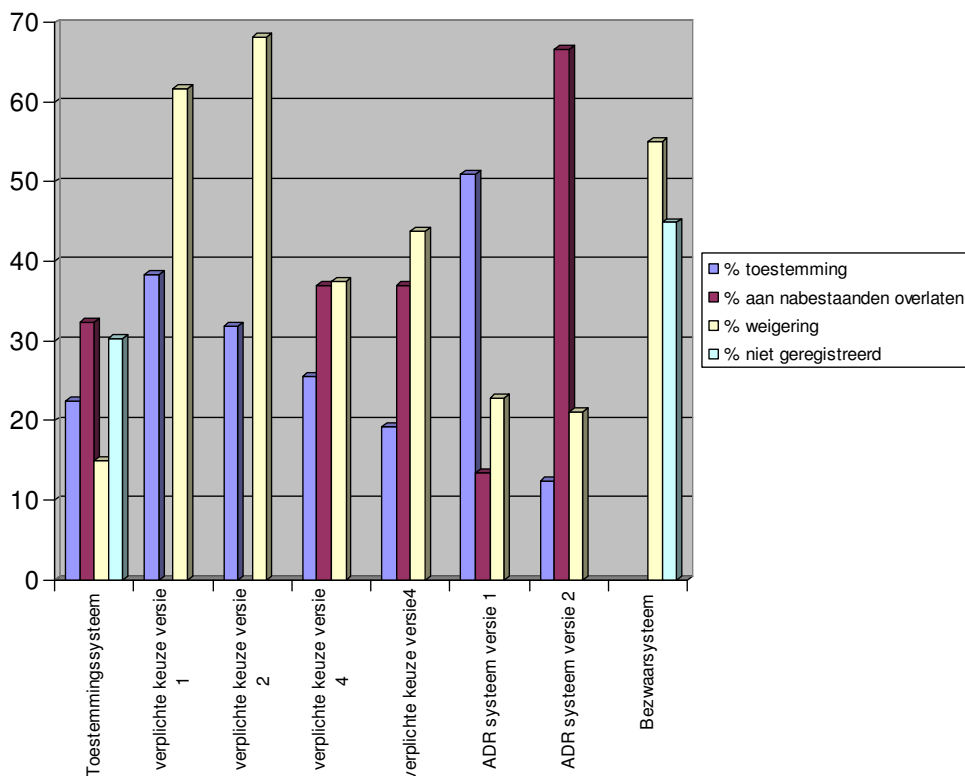
Als op dit moment (februari 2008) in Nederland een systeemwijziging zou worden doorgevoerd, is het waarschijnlijk dat de huidige registraties in het Donorregister gehandhaafd blijven. Om een schatting te maken over het effect van een systeemwijziging werd in het huidige onderzoek het gedrag van de niet-geregistreerden apart geanalyseerd.

Opvallend is dat slechts 30,3% van de respondenten zich niet zou registreren onder het 'hypothetische' toestemmingssysteem. 22,5% van de niet-geregistreerden zou een toestemming willen laten registreren. Als dit zich zou voordoen in de werkelijkheid, zou het een grote toename van toestemmingen betekenen. Geconcludeerd mag worden dat er nog winst te behalen valt binnen het huidige beslissysteem. De vraag is alleen *wat* er zou moeten gebeuren en *tegen welke kosten*, om deze groep zover te krijgen zich te laten registreren. Bovendien kan het zo zijn dat deze mensen (niet-geregistreerden die zich als donor zouden willen laten registreren) hun keuze hebben laten weten aan familieleden. In dit onderzoek blijkt dat 48% (van deze respondenten) meent dat familieleden op de hoogte zijn van hun keuze, nl. instemming met orgaandonatie. Onder deze groep zal het aantal nabestaandentoeestemmingen dan ook hoger liggen.

Onder niet-geregistreerde respondenten is de intentie om te doneren minder groot in vergelijking met geregistreerde respondenten, maar het verschil tussen de systemen is groter: vooral ADR systeem versie 1 (niet reageren betekent registratie als donor) levert veel donorregistraties op. (50,9%) van de niet-geregistreerden zou zich willen registreren als donor als dit systeem ingevoerd zou worden (Tabel 5.9). Dit percentage zou in de praktijk hoger kunnen blijken te zijn, omdat 65,3% van de niet-geregistreerden denkt te reageren op de brief. Uit eerder onderzoek blijkt dit een hoog percentage te zijn (bijv. Delhij et al., 2001), hoewel het lager ligt dan in de onderzoeken naar het ADR systeem (Friele & Kerssens, 2004; Friele & De Jong, 2007) gevonden werd (75% en 85%). Het is waarschijnlijk dat deze percentages een overschatte weergave van de werkelijkheid zijn, door eerder genoemde gedragsintentie - gedrag inconsequenties. Mochten er minder mensen reageren op de brief, dan zullen meer toestemmingsregistraties plaatsvinden, maar dat zou ten koste kunnen gaan van de geloofwaardigheid van de registratietoestemmingen, waardoor op langere termijn de nabestaandentoeestemmingen kunnen dalen.

ADR systeem versie 2 (niet reageren betekent registratie dat nabestaanden de beslissing nemen) heeft het laagste percentage respondenten (12,4%) met de intentie zich als donor te registreren (Tabel 5.10). Bij dit systeem worden weinig weigeringen geregistreerd (21,1%) en laat het hoogste percentage de beslissing over aan de nabestaanden (66,2%).

Het bezwaarsysteem scoort even goed als het ADR systeem versie 1, wat betreft instemmingen met orgaandonaties (44,9% instemmingen, géén registraties) (Tabel 5.11). In figuur 6.2 staan de percentages van de registratiekeuzes voor niet-geregistreerde respondenten weergegeven.

Figuur 6.2. registratie keuze onder de verschillende systemen voor de niet-geregistreerde respondenten, gewogen voor leeftijd.

6.5 Welke invloed hebben de verschillende beloningen op het registratiegedrag in het algemeen?

Er is op twee manieren nagegaan of de verschillende beloningen invloed uitoefenen op het registratiegedrag van de respondenten. Allereerst is de vraag direct gesteld aan de respondenten. Hieruit bleek dat respondenten weinig invloed toekennen aan beloningen. Iedere beloning werd door circa 65% van de respondenten (helemaal) niet van invloed gevonden.

Toch zijn er verschillen in hoe weinig van invloed de beloningen worden geacht. De “meeste” invloed kennen respondenten toe aan ‘een verkorting van/langere wachttijd voor transplantatie’ en een ‘vergoeding voor/zelf betalen van transplantatiekosten’.

Vervolgens werd gekeken of dit inderdaad bleek uit de registratiekeuzes die mensen maken: Er zijn geen verschillen gevonden tussen keuzes die mensen maken door beloningen die ze zouden krijgen. Er bestaat bij het registratiegedrag geen significant verschil tussen het wel of niet krijgen van een beloning.

Geconcludeerd kan worden dat geen enkele beloning een invloed uitoefent op de (registratie) keuzes die mensen denken te maken.

6.6 Welke invloed hebben de verschillende beloningen op het registratiegedrag van niet-geregistreerde Nederlanders?

Er zijn geen significante verschillen gevonden tussen niet-geregistreerden en geregistreerden, noch wat betreft de invloed die ze toekennen aan de verschillende beloningen, noch wat betreft de verschillen in registratiekeuze die gemeten worden. Niet-geregistreerden kennen de meeste invloed toe aan 'een verkorting van/langere wachttijd voor transplantatie' en een 'vergoeding voor/zelf betalen van transplantatiekosten' (hoewel weinig invloed) en dat blijkt ook uit hun registratiekeuzes in dit onderzoek. Geconcludeerd kan worden dat een beloning geen effect heeft op de registratiekeuzes die niet-geregistreerde Nederlanders denken te maken.

6.7 Hoe zullen nabestaanden reageren op een donatieverzoek onder de condities van de verschillende beslissystemen?

Als de overledene geregistreerd staat als donor, worden de meeste nabestaanden-toestemmingen gegeven onder het toestemmingssysteem (90%) (Tabel 5.20). Onder het bezwaarsysteem worden de minste nabestaandentoeestemmingen gegeven (65,3%, bij geen registratie maar aanname dat iemand instemt). De ADR systemen versies 1 en 2 (81,8% en 80,4%) blijken significant hoger te scoren dan het bezwaarsysteem (65,3%), wat betekent dat er inderdaad een verschil blijkt te zijn tussen 'registratie als donor' en 'de aanname dat er ingestemd wordt met orgaandonatie'.

Opvallend is dat de nabestaandentoeestemming onder het ADR systeem versie 1 (niet reageren betekent registratie als donor, 81,8%) niet significant lager ligt dan onder de andere systemen (behalve het toestemmingssysteem). De default (geen actie) is hier 'registratie als donor' en dat zou de kracht van een registratie als donor kunnen doen afnemen ten opzichte van bijvoorbeeld het ADR systeem versie 2 (niet reageren betekent registratie dat nabestaanden de beslissing nemen).

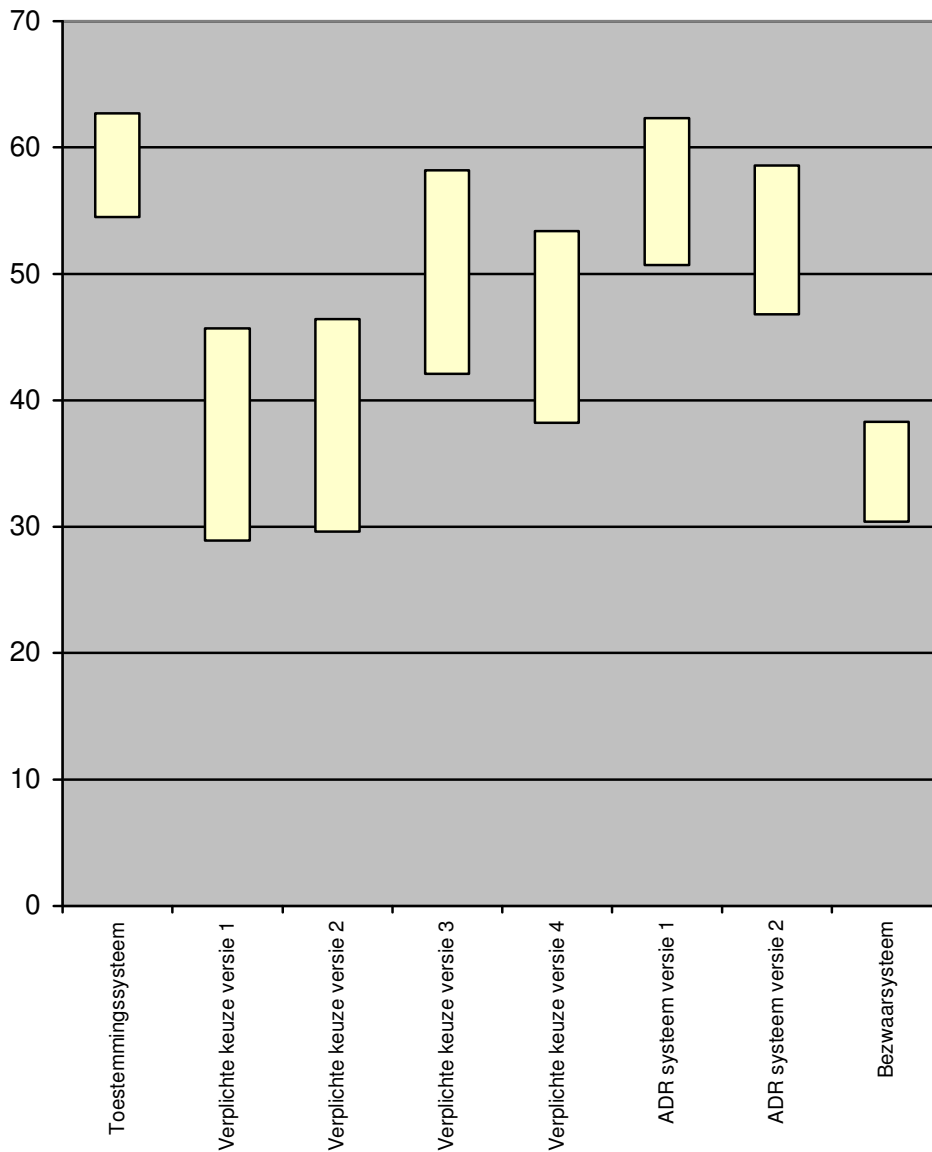
Als de overledene geregistreerd heeft dat de nabestaanden de beslissing nemen, daalt het percentage toestemmingen. Onder het ADR systeem versie 2 wordt minder toestemming gegeven (63,8%) dan onder het toestemmingssysteem (71,5%) (Tabel 5.21).

Idealiter komt alleen onder het toestemmingssysteem en het bezwaarsysteem de situatie voor dat een overledene niets geregistreerd heeft. Onder het bezwaarsysteem wordt er dan vanuit gegaan dat de overledene instemde met orgaandonatie. Onder het toestemmingssysteem volgt geen aanname. Deze verschillende uitgangspunten komen tot uiting in het huidige onderzoek doordat er bij het ontbreken van een registratie nabestaanden significant meer toestemmingen geven onder het bezwaarsysteem (65,3%) dan onder het toestemmingssysteem (44,5%).

6.8 Combinatie van nabestaandentoeestemming en registratiekeuze

In dit onderzoek ligt de nadruk op twee factoren die een belangrijke invloed hebben op het uiteindelijke aantal donoren. Deze factoren zijn: 1) de reactie van nabestaanden op een donatieverzoek, en 2) de registratiekeuze onder de beslissystemen.

In paragraaf 5.9 zijn de scores op deze twee factoren gecombineerd. De combinatie van deze gegevens staan weergegeven in Tabel 5.23. In Figuur 6.3 worden de gegevens getoond in een staafdiagram gebaseerd op de onder- en bovengrenzen van de betrouwbaarheidsintervallen.

Figuur 6.3. 95% betrouwbaarheidsinterval (B.I.) van geëffectueerde donoren voor de geëxtrapoleerde gegevens, gebaseerd op de steekproef van niet-geregistreerde respondenten, gewogen voor leeftijd.

Het blijkt dat de percentages donoren onder het toestemmingssysteem (58,4%), het ADR systeem versie 1 (niet reageren betekent registratie als donor, 56,4%) en het ADR systeem versie 2 (niet reageren betekent registratie dat nabestaanden de beslissing nemen, 52,7%) het hoogste zijn. Deze systemen verschillen onderling niet significant van elkaar en het aantal donoren ligt niet significant hoger dan het verplichte keuze systeem versie 3 of 4 (49,9%; 45,6%).

Wel leveren deze systemen, significant meer donoren op dan het verplichte keuze systeem versie 1 (37,8%), versie 2 (38,2%), en het bezwaarsysteem (34,7%).

Dit betekent dat in dit onderzoek de beide versies van het ADR systeem én het toestemmingssysteem de meeste donoren opleveren. Als we voorzichtig een vergelijking proberen te maken met de huidige stand van zaken valt op dat er vooral een toename is van het aantal registraties onder het toestemmingssysteem. Dus zowel succesvolle promotiecampagnes voor het nieuwe systeem als succesvolle promotiecampagnes voor het huidige systeem kan een stijging veroorzaken van geëffectueerde donoren

6.9 Hoe zullen nabestaanden reageren op een donatieverzoek onder de condities van de verschillende beloningen?

Op het moment dat de overledene geregistreerd staat als donor, worden er, over de systemen heen, significant meer nabestaandentoesemmingen voor donatie gegeven als er *geen* beloning wordt gegeven. Als de overledene niets geregistreerd heeft, of er is geregistreerd dat de nabestaanden de beslissing nemen, zijn er geen verschillen.

Alleen onder de verplichte keuze systemen versie 1 (twee keuzemogelijkheden, korte periode) en versie 3 (vier keuzemogelijkheden, korte periode) wordt significant meer toestemming gegeven als de nabestaanden een waardering krijgen.

Ook hier geldt dus dat een beloning *geen* positief effect heeft op de keuzes die mensen denken te maken, behalve onder een verplichte keuze systeem

6.10 Zijn er andere factoren die een belangrijke invloed op de uitkomst zouden kunnen uitoefenen? Zo ja, welke zijn dat en hoe groot is die invloed?

Zoals gezegd is een promotiecampagne nodig om een beslissysteem onder de aandacht van de mensen te brengen en hen aan te zetten tot een registratie. Ook als er geen registratie vereist is, zijn promotiecampagnes nodig om mensen duidelijk te maken wat de consequenties zijn van geen registratie. Deze promotiecampagnes kunnen generiek van aard zijn (voor iedereen hetzelfde) of er kan een gesegmenteerde aanpak worden gekozen waarbij voor verschillende doelgroepen (leeftijd, opleidingsniveau) verschillende campagnes worden gebruikt. Campagnedoelstellingen zijn hierbij: bewustzijn, kennis, attitude, gedrag en tevredenheid. Bewustzijn (awareness) is een doelstelling waarbij orgaandonatie "op de agenda" wordt geplaatst van openbare discussie. Kennis is een doelstelling waarbij informatie wordt overgedragen over de voordelen (eventueel ook nadelen) van en procedures met betrekking tot orgaandonatie. Attitude is een doelstelling waarbij gunstige opvattingen over orgaandonatie wordt bevorderd door informatie, testimonials en andere technieken. Gedrag is de uiteindelijke doelstelling waarbij het zich laten registreren wordt aangemoedigd en waarbij gewezen wordt op de gevolgen van niet-registratie. Tevredenheid is een doelstelling waarbij mensen die zich al hebben geregistreerd, worden ondersteund en bevestigd (reinforcement) in de beslissing die ze hebben genomen.

Sociodemografische kenmerken van het donorenbestand zoals leeftijd zijn belangrijk om de "kwaliteit" van de donororganen te kunnen inschatten. Een hoog percentage 65+ onder de donoren, zoals in Spanje het geval is, kan een ongunstige indicatie zijn van de bruikbaarheid van de donororganen. In het algemeen is de levenswijze van de donoren (roken, drinken,

drugsgebruik, enz.) ook een indicator van de kwaliteit van de donororganen. Van de levenswijze van donoren zijn doorgaans geen gegevens bekend.

Sociodemografische achtergrondkenmerken van de respondenten die een systeemkeuze hebben gemaakt en zich wel of niet hebben laten registreren, kunnen helpen de campagnes effectiever te maken doordat de doelgroepen beter bekend en bereikbaar worden. Als we meer weten over het mediagebruik van doelgroepen, kunnen deze doelgroepen door een effectievere mediaplanning beter, efficiënter en kosteneffectiever bereikt worden.

Naast de genoemde bereiks- en effectdoelstellingen zijn er ook inhoudelijke kenmerken van een promotiecampagne die bepalend kunnen zijn voor het succes van de campagne. Als inhoudelijke factoren kunnen worden genoemd: framing en regulatory focus (preventie- en promotiefocus), betrokkenheid van andere partijen, effectiviteit van processen bij huisartsen en in ziekenhuizen, medisch registratiesysteem en medisch dossier

6.11 Hoe kunnen de resultaten van dit onderzoek ingepast worden in de kennis die al bestaat over de mogelijke effecten van invoering van alternatieve beslissystemen in Nederland?

Maarse en Istanto (februari 2008, p. 44) concluderen uit hun onderzoek dat we geen al te hoog gespannen verwachtingen dienen te koesteren van de effecten van de overgang van een toestemming- naar een bezwaarsysteem alleen. De beste benadering omvat een veelheid van beleidsmaatregelen, waarvan de systeemverandering er slechts één is. Maarse en Istanto (februari 2008) leggen sterke nadruk op de overige (vaak operationele) factoren die de verschillen tussen systemen kunnen minimaliseren. Deze operationele factoren hebben te maken met de organisatie van het donatieproces, inclusief de capaciteit, de gemiddelde leeftijd van donoren, de ontwikkeling van de relevante mortaliteit (verkeersongevallen en CVA), de benadering van de nabestaanden en de publieke voorlichting over donorschap (Maarse en Istanto, februari 2008). Voorts is er het "sociaal compensatiemechanisme" van levende (nier) donoren, waarin Nederland hoog scoort in vergelijking met andere Europese landen. levende (nier) donoren compenseren voor een deel het tekort aan donornieren verkregen van overleden donoren.

In dit onderzoek vinden we de hoogste percentages donoren bij het toestemmingssysteem en de beide ADR systemen, zijnde zorgvuldige bezwaarsystemen. Deze systemen verschillen onderling niet significant. Bovendien worden deze systemen het meest aanvaardbaar gevonden. De verplichte keuze systemen en het bezwaarsysteem leveren significant minder donoren en een lagere aanvaardbaarheid op.

Een verbeterde uitvoering van het huidige toestemmingssysteem of de invoering van het ADR systeem versie 1 (meer nog dan ADR systeem versie 2) leveren de meeste donoren en de meeste aanvaardbaarheid op. Het toevoegen van beloningen leidt volgens dit onderzoek niet tot hogere opbrengsten in registraties en donaties.

6.12 Conclusies

Dit onderzoek laat zien dat het onwaarschijnlijk is dat het invoeren van een prikkel of beloning een positief effect zal hebben op het aantal orgaandonaties per jaar. Beloningen ondervinden weinig steun en leveren geen extra registraties op. Bovendien is er zelfs een negatief effect geconstateerd op het aantal toestemmingen dat wordt gegeven door de nabestaanden op het moment dat zij benaderd worden met een donatieverzoek, bij een 'donor'-registratie van de overledene.

Indien men in Nederland zou willen kiezen voor een systeemwijziging van het huidige toestemmingssysteem naar een onzuiver bezwaarsysteem, dan zou een wijziging naar het ADR systeem, zoals voorgesteld door het NIGZ (niet reageren betekent registratie als donor, d.w.z. versie 1 in dit onderzoek) voor de hand liggen. Het lijkt de beste resultaten op te leveren in vergelijking met een gewoon bezwaarsysteem en een verplichte keuze systeem. Uit het huidige en eerdere onderzoeken blijkt dat veel mensen denken te reageren op de brief met de bedoeling om zich te registreren. Er is grond om te concluderen dat het onwaarschijnlijk is dat alle respondenten hun gedragsintenties omzetten in daadwerkelijk gedrag. Als er minder acties worden ondernomen betekent dat in het geval van het toestemmingssysteem minder registraties (en minder registraties als donor). In het geval van het ADR systeem versie 1 (niet reageren betekent registratie als donor; de default is 'donor zijn') zou dat méér registraties als donor opleveren.

Toch bestaat in deze steekproef het meeste draagvlak voor het (huidige) toestemmingssysteem. Bovendien levert het toestemmingssysteem het grootste aantal donoren op, hoewel niet significant verschillend van de ADR systemen. Dit resultaat was redelijk verrassend en hieruit blijkt dat een deel van de niet-geregistreerde Nederlanders bereid zou zijn om zich te registreren onder het huidige toestemmingssysteem. In combinatie met het hoge aantal nabestaandentoeestemmingen onder dit beslissysteem heeft dit verschijnsel ertoe geleid dat de resultaten van het toestemmingssysteem, op het moment dat het gepresenteerd werd aan respondenten als een nieuw systeem, zoveel positiever zijn dan de huidige situatie uitwijst.

Als we kijken naar de *aard* van de registraties in plaats van naar het *relatieve aantal* registraties, blijkt dat het ADR systeem versie 1 de meeste toestemmingsregistraties onder niet-geregistreerden oplevert. Ook het aantal toestemmingen van nabestaanden is relatief hoog onder dit systeem.

De vraag blijft dan ook staan of het mogelijk is om in de huidige situatie met het huidige beslissysteem het aantal registraties zo sterk te verhogen als uit dit onderzoek blijkt. Er zou dan ook een afweging gemaakt moeten worden tussen de kosten van extra communicatie- en promotiecampagnes om de registraties onder het huidige systeem te verhogen en de kosten van de invoering van een actief donorregistratie systeem (en bijkomende promotiecampagnes) waarmee de registraties ten opzichte van de huidige situatie verhoogd zouden kunnen worden.

Dit onderzoek heeft geen eenduidig antwoord op het feit of er wel of niet een systeemwijziging zou moeten plaatsvinden. Wel zijn er aanwijzingen dat een wijziging van het huidige beslissysteem naar het ADR systeem versie 1, waarbij niet reageren betekent dat men geregistreerd wordt als donor, een strategie kan zijn om het aantal donoren te vergroten. Dit onderzoek geeft aanwijzingen dat een strategie om het aantal donoren te vergroten, zonder dat het beslissysteem veranderd wordt, ook tot de effectieve mogelijkheden behoort.

LITERATUUR

- Abadie, A., & Gay, S. (2006). The impact of presumed consent legislation on cadaveric organ donation: A cross-country study. *Journal of Health Economics* 25, 599–620.
- Anderson, C. J. (2003). The Psychology of Doing Nothing: Forms of Decision Avoidance Result From Reason and Emotion, *Psychological Bulletin*, 129, 1, 139–167.
- Arnold, R. M., Bryce, C. L., Caplan, A., Nathan, H. M., Siminoff, L. A., & Ubel, P. A. (2005). Do incentives matter? Providing benefits to families of organ donors. *American Journal of transplantation*, 5, 2999 – 3008.
- Baron, J., & Ritov, I. (1994). Reference points and omission bias. *Organizational behaviour and human decision processes* 59, 475 – 498.
- Bartlett, M. S. (1954). A note on the multiplying factors for various chi square approximations. *Journal of the Royal Statistical Society*, 16 (Series B), 296–298.
- Brouwer, W. & Friele, R. D. (2004). Nederlanders over orgaandonatie. In R. D. Friele, J.K.M. Gevers, R. Coppen, A.J.G.M. Janssen, W. Brouwer, & R.L. Marquet. (2004) *Tweede evaluatie van de wet op de orgaandonatie*, Den Haag: ZonMW.
- Cattell, R.B. (1966). The scree test for number of factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1, 245–276.
- Cosse, T. J. & Weisenberger, T., (2000), Words versus actions about organ donation: A four-Year tracking study of attitudes and self-reported behavior. *J Busn Res* (50), 297-303.
- Coppen, R., Friele, R. D., Marquet, R. L., Gevers, J. K. M., (2005), Opting-out systems: no Guarantee for higher donation rates, *Transplantation International*, 18, 1275-1279.
- Delhij, F., Kalverda, M., & Castenmiller, P. (2001). *Onderzoek herinneringsmailing donorregistratie*, Den Haag: SGBO.
- Eénvandaag (28 juni 2007). Uitslag enquête 'nier te koop'. *Eénvandaag Opinipanel*. Retrieved 10 november 2007 from: www.eenvandaag.nl/opiniepanel.
- Frey, B. S. (1993) Motivation as a limit to pricing, *Journal of Economic Psychology*, 14, 635-664.
- Frey, B. S. (1994) How intrinsic motivation is crowded out and in. *Rationality and Society*, 6, 3, 334-352.
- Friele, R. D., Gevers, J.K.M., Coppen, R., Janssen, A.J.G.M., Brouwer, W., & Marquet, R.L., (2004). *Tweede evaluatie van de wet op de orgaandonatie*, Den Haag: ZonMW.
- Friele, R. D. & Kerssens, J. J. (2004), *Actieve donorregistratie? Een onderzoek naar de Mogelijke reacties op de introductie van een actieve donorregistratie*, Utrecht: NIVEL
- Friele, R. D., Blok, G. A., Gevers, J. K. M., Coppen, R., & Smit, M. C. (2006) *Derde evaluatie van de Wet op de Orgaandonatie*, Den Haag: ZonMw.

- Friele, R. D. & De Jong, J. D. (2007). *Actieve Donorregistratie? Een herhalingsonderzoek naar de mogelijke reactie op de introductie van het actief donorregistratie systeem*. Utrecht: Nivel.
- Hartogh, G. den (2003). *Gift of bijdrage? Over morele aspecten van orgaandonatie*. Den Haag: Rathenau Instituut.
- Hertog, J., & McLeod, D. (2001). A multiperspectival approach to framing analysis: A field guide. In S. Reese, O. Gandy & A. Grant (red.), *Framing public life: perspectives on media and our understanding of the social world* (pp. 139-161). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Higgins, E. T. (1997). Beyond pleasure and pain, *American Psychologist*, 52, 12, 1280-1300.
- Ipsos Facto. (2000). *Evaluatie WOD; communicatie en voorlichting*, Houten: Ipsos facto.
- Istamto, T. (2007). *Effects of Changing to Presumed Consent on Waiting Time for Kidney Transplantation*. Maastricht: Master thesis.
- Jakubowska-Winecka, A., W. Rowinski, Z. Włodarczyk, and S. Wójtowicz (2006). Extreme attitudes toward organ transplantation: how do supporters and opponents of this method of treatment differ in Poland. *Transplantation Proceedings*, 38, 11-13.
- Johnson, E. J., Bellman, S., & Lohse, G. L. (2002). Defaults, Framing and Privacy: Why Opting In-Opting Out. *Marketing Letters* 13, 1, 5–15.
- Johnson, E. J. & Goldstein, D. (2003), Do defaults save lives? *Science*, 302, 1338-1339. Retrieved from: www.sciencemag.org.
- Johnson, E. J. & Goldstein, D. (2004), Defaults and donation decisions. *Transplantation*, 78, 12, 1713-1716.
- Kahneman, D., Knetsch, J.L., & Thaler, R. H. (1991). Anomalies: the endowment effect, loss aversion and the status quo bias. *Journal Economic Perspectives*, 5(1), 193-206.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1984; 2000). *Choices, values, and frames*. New York: Cambridge university press.
- Kahneman, D., & Miller, D. T. (1986). Norm theory: Comparing reality to its alternatives. *Psychological Review*, 93, 2, 136-153.
- Lockwood, P., Jordan, C.H., & Kunda, Z. (2002). Motivations by Positive or Negative Role Models: Regulatory Focus Determines Who Will Best Inspire Us. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83 (4), 854–864.
- Loewenstein, G. (2000), Preferences, behaviour, and welfare - Emotions in Economic Theory and Economic Behavior, *The American Economic Review*, 90, 2, 426 – 432.
- Loomes, G., & Sugden, R. (1982) Regret Theory: An Alternative Theory of Rational Choice Under Uncertainty *The Economic Journal*, 92, 368, 805-824.
- Luce, M. F. (1998). Choosing to Avoid: Coping with Negatively Emotion-Laden Consumer Decisions *The Journal of Consumer Research*, 24, 4, 409-433.

- Maarse, H., & Istamto, T. (februari 2008). *Derde Concept: De invloed van beslissystemen op de beschikbaarheid van donororganen: een internationale vergelijking*. Maastricht: university of Maastricht.
- Maher, T. (2001). Framing: an emerging paradigm or a phase of agenda setting? In S. Reese, O. Gandy, & A. Grant (red.), *Framing public life: perspectives on media and our understanding of the social world* (pp. 83-94). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Nederlandse Transplantatie Stichting, cijfers 2008, retrieved from: www.transplantatiestichting.nl.
- Radecki, C. & Jaccard, J. (1999). Signing an Organ Donation Letter: The Prediction of Behavior From Behavioral Intentions. *Journal of Applied Social Psychology*, 29, 9, 1833-1853.
- Ratner, R. K. & Miller, D. T. (2001), The norm of self-interest and its effects on social action, *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 1, 5-16.
- Samuelson, W., & Zeckhauser, R. (1988). Status quo bias in decision making. *Journal of risk and uncertainty*, 1, 7 – 59.
- Siminoff, L. A., Gordon, N., Hewlett, J., & Arnold, R. M., (2001). Factors influencing families' consent for donation of solid organs for transplantation. *Jama*, 286, 1, 7-77.
- Siminoff, L. A., & Lawrence, R. H. (2002). Knowing patients' preference about organ donation: does it make a difference? *Journal Trauma*, 53, 754-760.
- Siminoff, L. A., Burant, C., & Youngner, S. J. (2004). Death and organ procurement: public beliefs and attitudes. *Soc Sci Med*, 59, 11, 2325-2334.
- Thurstone, L. L. (1947). *Multiple factor analysis*. Chigago: University of Chicago Press.
- Van Dijk, G. & Hilhorst, M. T., (2007). *Financiële Stimulering van orgaandonatie. Een ethische verkenning. Signalering ethiek en gezondheid 2007/3*. Den Haag: Centrum voor ethiek en gezondheid.
- Van Raaij, W. F. & Verhallen, T. M. M. (1985). A behavioral cost-benefit approach to the explanation and prediction of behavior. In H. Brandstätter & E. Kirchler (red.), *Economic Psychology. Proceedings of the 10th IAREP Colloquium* (pp. 37-53). Linz: Trauner Verlag.
- Verzijden, D., & Schothorst, Y. (2003). *Orgaandonatie: Alternatieve Beslissystemen*. Den Haag: Veldkamp/Rathenau Instituut.

BIJLAGE 1

Weging van de onderzoeksgegevens

Tabel I.a. Aantallen en percentage van de Nederlandse bevolking vanaf 18 jaar naar geslacht en opname in het donorregister (bron: CBS, 11 Februari 2008).

Bevolking vanaf 18 jaar	Raadpleegbare registraties	Totaal %	niet geregistreerd	Totaal %	Totaal
Mannen	2.381.284	18.6%	3.883.801	30.36%	6.265.085
Vrouwen	2.815.855	22.01%	3.712.600	29.02%	6.528.455
Totaal	5.197.141	40.62%	7.596.401	59.38%	12.793.540

Tabel I.b. Aantallen en percentage van de respondenten naar geslacht en opname in het donorregister

Respondenten vanaf 18 jaar	geregistreerd	Totaal %	Niet-geregistreerd	Totaal %	Totaal
Mannen	493	31.87%	348	22.50%	841
Vrouwen	477	30.83%	229	14.80%	706
Totaal	970	62.70%	577	37.30%	1547

Tabel I.c. Weegfactoren naar geslacht en opname in het donorregister (%Nederlandse bevolking gedeeld door %respondenten)

	geregistreerd	Niet-geregistreerd
Mannen	.58	1.35
Vrouwen	.71	1.96

Tabel I.d. Aantallen en percentage van de Nederlandse bevolking vanaf 18 jaar naar leeftijd

Bevolking vanaf 18 jaar	aantal	Totaal %
tot 35 jaar	3.416.311	26,7
35 - 44 jaar	2.605.300	20.4
45 - 54 jaar	2.367.997	18.5
55 - 64 jaar	2.035.580	15.9
65 jaar en ouder	2.368.352	18.5

Tabel I.e. Aantallen en percentage van de respondenten naar leeftijd

Respondenten vanaf 18 jaar	aantal	Totaal %
tot 35 jaar	281	18,2
35 - 44 jaar	256	16,5
45 - 54 jaar	318	20,6
55 - 64 jaar	355	22,9
65 jaar en ouder	337	21,8

Tabel I.f. Weegfactoren naar leeftijd (%Nederlandse bevolking gedeeld door %respondenten)

tot 35 jaar	1.47
35 - 44 jaar	1.24
45 - 54 jaar	.90
55 - 64 jaar	.69
65 jaar en ouder	.85

BIJLAGE 2

Ongewogen gegevens en toetsen.

Geregistreeerde huidige keuze

Effect van huidige keuze op zekerheid:

$$F(3,969) = 31,610, p < .001$$

Niet-donoren (4,32) en wel-donoren (4,68) zijn zekerder van hun keuze dan mensen die de beslissing overlaten aan nabestaanden (3,72) of een specifiek persoon (3,71) ($p < .001$)

En donoren (4,68) zijn zekerder van hun keuze dan niet-donoren (4,32; $p < .001$).

Niet geregistreeerde huidige voorkeur

Effect van huidige keuze op zekerheid:

$$F(2,567) = 109,702, p < .001$$

Twijfelaars (2,75) zijn significant onzekerder over hun keuze dan mensen die hun organen zouden willen doneren (3,94) en mensen die hun organen niet zouden willen doneren (4,12; $p < .001$ en $p < .001$)

II.1 (bij paragraaf 4.2) Redenen voor de keuze

Er zijn significante verschillen tussen respondenten die zich geregistreerd hebben als 'donor', als 'niet-donor', en 'aan nabestaanden overlaten', voor iedere reden. Deze verschillen worden aangegeven in tabel 4.2 door middel van de superscripts: Als er *binnen* een reden een ander rangnummer bij de percentages is gevoegd, verschillen deze gemiddelden significant.

Op alle geregistreeerden, verschillen in keuze, variantie analyse: met F-toetsen:

$$Av1 F(2,969) = 562,517, p < .001$$

$$Av2 F(2,969) = 46,930, p < .001$$

$$Av3 F(2,969) = 47,735, p < .001$$

$$Av4 F(2,969) = 379,299, p < .001$$

$$Av5 F(2,969) = 118,160, p < .001$$

$$Av6 F(2,969) = 111,118, p < .001$$

$$Av7 F(2,969) = 55,438, p < .001$$

$$Av8 F(2,969) = 99,547, p < .001$$

$$Av9 F(2,969) = 29,342, p < .001$$

$$Av10 F(2,969) = 53,657, p < .001$$

$$Av11 F(2,969) = 43,735, p < .001$$

Tabel II.a (bij tabel 4.2) Geregistreerden: redenen voor keuze (% (sterk) van toepassing), ongewogen voor leeftijd

	Ik stel weefsels en organen beschikbaar (N = 747)	Ik stel weefsels en organen niet beschikbaar (N = 114)	Ik laat de beslissing over aan nabestaanden/ specifiek persoon (N = 109)	Alle geregistreerden (N =)
1. Na mijn dood kunnen met mijn organen andere mensen geholpen worden	96,8 ¹	18,4 ³	71,6 ²	84,7
2. Ik maak de beslissing gemakkelijker voor mijn nabestaanden	76,4 ¹	18,4 ³	38,5 ²	70,6
3. Mijn nabestaanden zullen me respecteren als ik toestemming geef voor orgaandonatie	66,0 ¹	24,6 ²	59,6 ¹	60,4
4. Ik heb zelf niets meer aan mijn lichaam als ik dood ben, dus waarom zou ik geen donor zijn	92,2 ¹	14,9 ³	57,8 ²	79,3
5. Ik ben tegen orgaandonatie vanwege mijn geloof of levensovertuiging	1,1 ³	24,6 ¹	5,5 ²	4,3
6. Het idee dat er in mijn lichaam wordt gesneden na mijn dood vind ik een vervelende gedachte	9,5 ³	57,0 ¹	20,2 ²	16,3
7. Ik ben bang dat mijn lichaam na orgaandonatie niet meer toonbaar is	4,1 ³	21,1 ¹	7,3 ²	6,5
8. Ik ben bang dat ik dood word verklaard, terwijl ik nog leef	5,8 ³	39,5 ¹	26,6 ²	12,1
9. Ik laat me niet dwingen door de overheid	26,6 ²	58,8 ¹	33,9 ²	31,2
10. Ik vind het een naar onderwerp, ik wil er niet over nadenken	3,2 ²	21,1 ¹	11,9 ¹	6,3
11. Als ik straks sterf is een beslissing die ik nu neem achterhaald	3,6 ²	16,7 ¹	13,8 ¹	6,3

¹ = per reden op deze groep het sterkst van toepassing

² = per reden op deze groep het tweede sterkst van toepassing

³ = per reden op deze groep het minst sterk van toepassing

Er zijn significante verschillen tussen respondenten die geneigd zijn donor te willen zijn, geen donor willen zijn en respondenten die nog twijfelen. Deze verschillen worden aangegeven in tabel II.a door middel van de superscripts: Als er *binnen* een reden een ander rangnummer bij de percentages is gevoegd, verschillen deze gemiddelden significant.

Op alle niet geregistreerden: verschillen in keuze, variantie analyse: met F-toetsen.

Av1 $F(2,574) = 138,763, p < .001$

Av2 $F(2,574) = 25,010, p < .001$

Av3 $F(2,574) = 30,595, p < .001$
 Av4 $F(2,574) = 163,824, p < .001$
 Av5 $F(2,574) = 44,604, p < .001$
 Av6 $F(2,574) = 42,363, p < .001$
 Av7 $F(2,574) = 10,601, p < .001$
 Av8 $F(2,574) = 11,833, p < .001$
 Av9 $F(2,574) = 18,405, p < .001$
 Av10 $F(2,574) = 29,508, p < .001$
 Av11 $F(2,574) = 13,949, p < .001$

Tabel II.b (bij tabel 4.3) Niet-geregistreerden: redenen voor keuze (% (sterk) van toepassing, ongewogen voor leeftijd

	Ik zou mijn organen (gedeeltelijk) willen doneren (N = 198)	Ik zou mijn organen niet willen doneren (N = 139)	Ik twijfel (N = 240)	Alle niet-Geregistreerden (N = 577)
1. Na mijn dood kunnen met mijn organen andere mensen geholpen worden	81,8 ¹	16,5 ³	47,1 ²	51,6
2. Ik maak de beslissing gemakkelijker voor mijn nabestaanden	64,1 ¹	42,4 ²	32,5 ²	45,8
3. Mijn nabestaanden zullen me respecteren als ik toestemming geef voor orgaandonatie	58,1 ¹	24,5 ³	43,3 ²	43,8
4. Ik heb zelf niets meer aan mijn lichaam als ik dood ben, dus waarom zou ik geen donator zijn	79,8 ¹	9,4 ³	29,2 ²	41,8
5. Ik ben tegen orgaandonatie vanwege mijn geloof of levensovertuiging	7,6 ²	20,1 ¹	3,3 ³	6,6
6. Het idee dat er in mijn lichaam wordt gesneden na mijn dood vind ik een vervelende gedachte	18,7 ³	51,8 ¹	46,3 ¹	38,1
7. Ik ben bang dat mijn lichaam na orgaandonatie niet meer toonbaar is	8,6 ³	21,6 ¹	14,2 ¹	14,0
8. Ik ben bang dat ik dood word verklaard, terwijl ik nog leef	22,2 ³	30,2 ¹	32,5 ¹	28,4
9. Ik laat me niet dwingen door de overheid	35,4 ³	63,3 ¹	55,4 ¹	50,4
10. Ik vind het een naar onderwerp, ik wil er niet over nadenken	11,1 ³	25,9 ¹	20,8 ¹	18,7
11. Als ik straks sterf is een beslissing die ik nu neem achterhaald	8,1 ³	14,4 ¹	19,6 ¹	14,4

¹ = per reden op deze groep het sterkst van toepassing

² = per reden op deze groep het tweede sterkst van toepassing

³ = per reden op deze groep het minst sterk van toepassing

Geregistreerden versus niet-geregistreerden

GLM repeated measures: $F(10,1537) = 163,824$, $p < .001$, dus er zijn verschillen in de beoordeling van de redenen.

Verschillen in registratiestatus, variantie analyse: met F-toetsen:

Av1 $F(1,1546) = 225,564$, $p < .001$, geregistreerden (4,33) > niet-geregistreerden (3,42)
 Av2 $F(1,1546) = 88,523$, $p < .001$, geregistreerden (3,92) > niet-geregistreerden (3,29)
 Av3 $F(1,1546) = 37,533$, $p < .001$, geregistreerden (3,64) > niet-geregistreerden (3,20)
 Av4 $F(1,1546) = 222,092$, $p < .001$, geregistreerden (4,19) > niet-geregistreerden (3,20)
 Av5 $F(1,1546) = 57,598$, $p < .001$, geregistreerden (1,26) < niet-geregistreerden (1,63)
 Av6 $F(1,1546) = 178,275$, $p < .001$, geregistreerden (1,91) < niet-geregistreerden (2,86)
 Av7 $F(1,1546) = 132,643$, $p < .001$, geregistreerden (1,53) < niet-geregistreerden (2,17)
 Av8 $F(1,1546) = 168,334$, $p < .001$, geregistreerden (1,80) < niet-geregistreerden (2,66)
 Av9 $F(1,1546) = 126,337$, $p < .001$, geregistreerden (2,46) < niet-geregistreerden (3,39)
 Av10 $F(2,574) = 275,569$, $p < .001$, geregistreerden (1,54) < niet-geregistreerden (2,47)
 Av11 $F(2,574) = 211,371$, $p < .001$, geregistreerden (1,67) < niet-geregistreerden (2,50)

Tabel II.c (bij 4.4) Redenen. geregistreerden versus niet-geregistreerden. Ongewogen voor leeftijd
 In hoeverre is de reden op u van toepassing?

	Geregistreerden (N = 970)		Niet-geregistreerden (N = 577)		t-toets
	Gemidd.	S. D.	Gemidd.	S. D.	
1. Na mijn dood kunnen met mijn organen andere mensen geholpen worden	4,33	1,099	3,42	1,245	$t = 14,554$, $p < .001$
2. Ik maak de beslissing gemakkelijker voor mijn nabestaanden	3,92	1,283	3,29	1,242	$t = 9,409$, $p < .001$
3. Mijn nabestaanden zullen me respecteren als ik toestemming geef voor orgaandonatie	3,64	1,395	3,20	1,233	$t = 6,320$, $p < .001$
4. Ik heb zelf niets meer aan mijn lichaam als ik dood ben, dus waarom zou ik geen donor zijn	4,19	1,244	3,20	1,309	$t = 14,711$, $p < .001$
5. Ik ben tegen orgaandonatie vanwege mijn geloof of levensovertuiging	1,26	,819	1,63	1,043	$t = -7,144$, $p < .001$
6. Het idee dat er in mijn lichaam wordt gesneden na mijn dood vind ik een vervelende gedachte	1,91	1,309	2,86	1,425	$t = -13,068$, $p < .001$
7. Ik ben bang dat mijn lichaam na orgaandonatie niet meer toonbaar is	1,53	,971	2,17	1,190	$t = -10,943$, $p < .001$

8. Ik ben bang dat ik dood word verklaard, terwijl ik nog leef	1,80	1,181	2,66	1,388	$t = -12,459, p < .001$
9. Ik laat me niet dwingen door de overheid	2,46	1,660	3,39	1,431	$t = -11,669, p < .001$
10. Ik vind het een naar onderwerp, ik wil er niet over nadenken	1,54	,979	2,47	1,203	$t = -15,764, p < .001$
11. Als ik straks sterf is een beslissing die ik nu neem achterhaald	1,67	1,060	2,50	1,134	$t = -14,291, p < .001$

II.2 (paragraaf 4.3) Emoties bij de keuze

Tabel II.d. Correlaties tussen de emotie-items. N = 1547, ongewogen gegevens

		v14bv1 Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaan donatie.	v14bv2 Ik zal spijt krijgen als ik me niet registreer als donor.	v14bv3 Ik zal spijt krijgen als ik me wel registreer als donor.	v14bv4 Ik voel me schuldig als ik me niet registreer als donor.	v14bv5 Ik voel me schuldig als ik me wel registreer als donor.
v14bv1 Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaandonatie.	Pearson Correlatie	1	,602(**)	-,533(**)	,453(**)	-,395(**)
	Sig. (2-zijdig)		,000	,000	,000	,000
v14bv2 Ik zal spijt krijgen als ik me niet registreer als donor.	Pearson Correlatie		1	-,424(**)	,627(**)	-,260(**)
	Sig. (2-zijdig)			,000	,000	,000
v14bv3 Ik zal spijt krijgen als ik me wel registreer als donor.	Pearson Correlatie			1	-,203(**)	,647(**)
	Sig. (2-zijdig)				,000	,000
v14bv4 Ik voel me schuldig als ik me niet registreer als donor.	Pearson Correlatie				1	-,107(**)
	Sig. (2-zijdig)					,000
v14bv5 Ik voel me schuldig als ik me wel registreer als donor.	Pearson Correlatie					1
	Sig. (2-zijdig)					

** Correlatie is significant op het 0.01 level (2-zijdig).

geregistreerden:

Verschillen in keuze, variantie analyse: met F-toetsen

Bv1 $F(2, 969) = 598,784, p < .001$

Bv 2 $F(2, 969) = 147,377, p < .001$

Bv 3 $F(2, 969) = 127,472, p < .001$

Bv 4 $F(2, 969) = 60,524, p < .001$

Bv 5 $F(2, 969) = 44,365, p < .001$

Post-hoc vergelijkingen, met scheffé toets

Bv1 donoren (4,58) > nabestaanden (3,63) > niet-donoren (1,97)

Bv 2 donoren (3,90) > nabestaanden (2,91) > niet-donoren (1,96)

Bv 3 donoren (1,43) < nabestaanden (2,13) < niet-donoren (2,86)

Bv 4 donoren (3,29) > nabestaanden (2,84) > niet-donoren (1,88)

Bv 5 donoren (1,43) < nabestaanden (1,83) < niet-donoren (2,21)

niet-geregistreerden:

Verschillen in keuze, variantie analyse: met F-toetsen

Bv1 $F(2, 576) = 183,961, p < .001$

Bv 2 $F(2, 576) = 183,961, p < .001$

Bv 3 $F(2, 576) = 26,695, p < .001$

Bv 4 $F(2, 576) = 35,713, p < .001$

Bv 5 $F(2, 576) = 12,414, p < .001$

Post-hoc vergelijkingen, met scheffé toets

Bv1 (gedeeltelijke) donoren (3,78) > twijfelaars (2,80) > niet-donoren (1,86)

Bv2 (gedeeltelijke) donoren (2,80) > twijfelaars (2,43) > niet-donoren (1,65)

Bv3 (gedeeltelijke) donoren (2,19) < twijfelaars (2,63) < niet-donoren (3,03)

Bv4 (gedeeltelijke) donoren (2,64) = twijfelaars (2,41) > niet-donoren (1,65)

Bv5 (gedeeltelijke) donoren (1,91) < twijfelaars (2,27) = niet-donoren (2,45)

niet-geregistreerden versus wel geregistreerden:

Verschillen in registratiestatus, variantie analyse: met F-toetsen:

Bv1 $F(1, 1546) = 407,753, p < .001$, geregistreerden (4,15) > niet-geregistreerden (2,19)

Bv1 $F(1, 1546) = 298,100, p < .001$, geregistreerden (3,54) > niet-geregistreerden (2,37)

Bv1 $F(1, 1546) = 241,110, p < .001$, geregistreerden (1,68) > niet-geregistreerden (2,57)

Bv1 $F(1, 1546) = 114,101, p < .001$, geregistreerden (3,06) > niet-geregistreerden (2,31)

Bv1 $F(1, 1546) = 137,987, p < .001$, geregistreerden (1,58) > niet-geregistreerden (2,19)

Tabel II.e (bij tabel 4.7). Emoties. Ongewogen voor leeftijd geregistreerden versus niet-geregistreerden

	Geregistreerden (N = 970)		Niet-geregistreerden (N = 577)	
	Gemidd.	S. D.	Gemidd.	S. D.
Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaandonatie. (1 = helemaal geen goed gevoel, 5 = heel goed gevoel)	4,15	1,173	2,91	1,167
Ik zal spijt krijgen als ik me niet registreer als donor. (1 = helemaal geen spijt, 5 = heel veel spijt)	3,54	1,417	2,37	1,054
Ik zal spijt krijgen als ik me wel registreer als donor. (1 = helemaal geen spijt, 5 = heel veel spijt)	1,68	1,086	2,57	1,099
Ik voel me schuldig als ik me niet registreer als donor. (1 = helemaal niet schuldig, 5 = heel schuldig)	3,06	1,443	2,31	1,143
Ik voel me schuldig als ik me wel registreer als donor. (1 = helemaal niet schuldig, 5 = heel schuldig)	1,58	,959	2,19	1,049

II.3 (bij paragraaf 4.4) Attitude, affect, kennis en betrokkenheid

- (bij paragraaf 4.4.1) Algemene attitude

geregistreerden:

Verschillen in keuze, variantie analyse, met F-toets
 $F(2, 969) = 240,517, p < .001$

Post-hoc vergelijkingen met gebruik van de Scheffé toets gaven aan dat alle gemiddelde scores significant van elkaar verschillen:
 Donoren (4,86) > nabestaanden (4,57) > niet-donoren (3,46)

niet-geregistreerden:

Verschillen in keuze, variantie analyse, met F-toets
 $F(2, 576) = 93,235, p < .001$

Post-hoc vergelijkingen met gebruik van de Scheffé toets gaven aan dat alle gemiddelde scores significant van elkaar verschillen.
 Donoren (4,55) > twijfelaars (3,99) > niet-donoren (4,55)

Geregistreerden versus niet-geregistreerden:

Verschillen in registratiestatus, variantie analyse: met F-toetsen:

$F(1, 1546) = 210,881, p < .001$, geregistreerden (4,66) > niet-geregistreerden (4,01)

- **(bij paragraaf 4.4.2) Affect**

Algemeen versus specifiek:

1. Er zijn geen verschillen in hoe positief respondenten zich voelen over orgaandonatie in het algemeen en over de eigen beslissing over orgaandonatie ($M = 4,16, SD = 1,06$) dan over de eigen beslissing over orgaandonatie ($M = 4,12, SD = 1,11$) ($t(1546) = 1,751, p = .080$)

2. Respondenten voelen zich significant minder gerust over orgaandonatie in het algemeen ($M = 3,82, SD = 1,152$) dan over de eigen beslissing over orgaandonatie ($M = 3,98, SD = 1,135$) ($t(1546) = -6,533, p < .001$)

3. Respondenten voelen zich significant minder gemakkelijk over orgaandonatie in het algemeen ($M = 3,67, SD = 1,188$) dan over de eigen beslissing over orgaandonatie ($M = 3,81, SD = 1,214$), ($t(1546) = -5,924, p < .001$)

4. Respondenten voelen zich significant minder vrolijk over orgaandonatie in het algemeen ($M = 3,41, SD = 1,019$) dan over de eigen beslissing over orgaandonatie ($M = 3,55, SD = 1,076$), ($t(1546) = -6,430, p < .001$)

geregistreerden:

verschillen in keuze, variantie analyse: met F-toetsen

$V2v1 F(2, 969) = 358,611, p < .001$

$V2v2 F(2, 969) = 178,890, p < .001$

$V2v3 F(2, 969) = 190,607, p < .001$

$V2v4 F(2, 969) = 58,542, p < .001$

$V3v1 F(2, 969) = 217,980, p < .001$

$V3v2 F(2, 969) = 112,895, p < .001$

$V3v3 F(2, 969) = 126,227, p < .001$

$V3v4 F(2, 969) = 64,506, p < .001$

Post-hoc vergelijkingen, met scheffé toets

$V2v1$ donoren (4,75) > nabestaanden (4,23) > niet-donoren (2,88)

$V2v2$ donoren (4,43) > nabestaanden (3,67) > niet-donoren (2,76)

$V2v3$ donoren (4,34) > nabestaanden (3,46) > niet-donoren (2,66)

$V2v4$ donoren (3,80) > nabestaanden (3,32) > niet-donoren (2,78)

$V3v1$ donoren (4,81) > nabestaanden (3,96) > niet-donoren (3,46)

$V3v2$ donoren (4,62) > nabestaanden (3,75) > niet-donoren (3,55)

$V3v3$ donoren (4,50) > nabestaanden (3,58) > niet-donoren (3,25)

$V3v4$ donoren (4,03) > nabestaanden (3,44) > niet-donoren (3,01)

Niet-geregistreerden:

verschillen in keuze, variantie analyse: met F-toetsen

$V2v1 F(2, 576) = 94,734, p < .001$

$V2v2 F(2, 576) = 67,190, p < .001$

$V2v3 F(2, 576) = 68,871, p < .001$

$V2v4 F(2, 576) = 25,863, p < .001$

$V3v1 F(2, 576) = 72,609, p < .001$

$V3v2 F(2, 576) = 54,462, p < .001$

V3v3 $F(2, 576) = 48,634, p < .001$

V3v4 $F(2, 576) = 28,913, p < .001$

Post-hoc vergelijkingen, met scheffé toets

V2v1 (gedeeltelijke) donoren (4,31) > twijfelaars (3,50) > niet-donoren (2,94)

V2v2 (gedeeltelijke) donoren (3,90) > twijfelaars (3,05) > niet-donoren (2,78)

V2v3 (gedeeltelijke) donoren (3,69) > twijfelaars (2,78) = niet-donoren (2,56)

V2v4 (gedeeltelijke) donoren (3,37) > twijfelaars (2,89) > niet-donoren (2,73)

V3v1 (gedeeltelijke) donoren (4,04) > twijfelaars (3,15) > niet-donoren (2,86)

V3v2 (gedeeltelijke) donoren (3,87) > twijfelaars (3,00) = niet-donoren (2,89)

V3v3 (gedeeltelijke) donoren (3,66) > twijfelaars (2,76) = niet-donoren (2,73)

V3v4 (gedeeltelijke) donoren (3,43) > twijfelaars (2,86) = niet-donoren (2,80)

Geregistreerden versus niet-geregistreerden

Verschillen in registratiestatus, variantie analyse: met F-toetsen:

V2v1 $F(1, 1546) = 260,958, p < .001$, geregistreerden (4,47) > niet-geregistreerden (3,64)

V2v2 $F(1, 1546) = 238,354, p < .001$, geregistreerden (4,15) > niet-geregistreerden (3,28)

V2v3 $F(1, 1546) = 311,105, p < .001$, geregistreerden (4,04) > niet-geregistreerden (3,04)

V2v4 $F(1, 1546) = 121,664, p < .001$, geregistreerden (3,62) > niet-geregistreerden (3,05)

V3v1 $F(1, 1546) = 548,614, p < .001$, geregistreerden (4,56) > niet-geregistreerden (3,38)

V3v2 $F(1, 1546) = 453,662, p < .001$, geregistreerden (4,39) > niet-geregistreerden (3,28)

V3v3 $F(1, 1546) = 449,296, p < .001$, geregistreerden (4,25) > niet-geregistreerden (3,06)

V3v4 $F(1, 1546) = 233,208, p < .001$, geregistreerden (3,85) > niet-geregistreerden (3,04)

Tabel II.f (bij tabel 4.8). Vergelijking affect van geregistreerden (N = 970) versus niet-geregistreerden (N = 577), beschrijvingsmaten (ONgewogen voor leeftijd)

	Geregistreerden (N = 970)		Niet-geregistreerden (N = 577)	
	Gemidd.	S. D.	Gemidd.	S. D.
Hoe voelt u zich bij orgaandonatie in het algemeen? 1 (= negatief) tot 5 (= positief)	4,47	,928	3,64	1,061
Hoe voelt u zich bij orgaandonatie in het algemeen? 1 (= ongerust) tot 5 (= gerust)	4,15	1,074	3,28	1,071
Hoe voelt u zich bij orgaandonatie in het algemeen? 1 (= ongemakkelijk) tot 5 (= gemakkelijk)	4,04	1,084	3,04	1,084
Hoe voelt u zich bij orgaandonatie in het algemeen? 1 (= somber) tot 5 (= vrolijk)	3,62	1,039	3,05	,875

Hoe voelt u zich bij uw eigen beslissing over orgaandonatie? 1 (= negatief) tot 5 (= positief)	4,56	,865	3,38	1,084
Hoe voelt u zich bij uw eigen beslissing over orgaandonatie? 1 (= ongerust) tot 5 (= gerust)	4,39	,941	3,28	1,089
Hoe voelt u zich bij uw eigen beslissing over orgaandonatie? 1 (= ongemakkelijk) tot 5 (= gemakkelijk)	4,25	1,025	3,06	1,139
Hoe voelt u zich bij uw eigen beslissing over orgaandonatie? 1 (= somber) tot 5 (= vrolijk)	3,85	1,045	3,04	,931

- **(bij paragraaf 4.4.3) Betrokkenheid en bewustzijn**

Geregistreerden:

Verschillen in keuze, Variantie analyse: met F-toetsen

V4 $F(2,969) = 68,987, p < .001$

V5 $F(2,969) = 131,613, p < .001$

V6 *Pearson* chi kwadraat = 103,271, $p < .001$

V7 $F(2,969) = 22,547, p < .001$

Met scheffé en chi kwadraat toetsen:

V4 donor (3,48) > nabestaanden (2,80) > geen donor (2,23)

V5 donor (4,54) > nabestaanden (4,17) > geen donor (3,36)

V6 donor (78,8% ja) > nabestaanden (67,9% ja) > geen donor (49,1% ja)

V7 donor (2,80) < nabestaanden (3,27) = geen donor (3,46)

Niet-geregistreerden:

Verschillen in keuze, variantie analyse: met F-toetsen

V4 $F(2, 576) = 32,553, p < .001$

V5 $F(2, 576) = 66,624, p < .001$

V6 *Pearson* chi kwadraat (4) = 90,607, $p < .001$

V7 $F(2, 576) = 5,024, p = .007$

Niet-geregistreerden Post-hoc, met scheffé en chi kwadraat toetsen:

V4 donor (2,53) > twijfel (2,08) > geen donor (1,68)

V5 donor (4,27) > twijfel (3,93) > geen donor (3,14)

V6 donor (67,2% ja) > twijfel (46,6% ja) > geen donor (20,9% ja)
 V7 donor (3,06) = twijfel (3,20), donor (3,06 < niet donor (3,43), twijfel (3,20) = geen donor (3,43)

Geregistreerden versus niet-geregistreerden

Verschillen in registratiestatus, variantie analyse: met F-toetsen en chi-kwadraat toetsen:
 V4 $F(1, 1546) = 342,176, p < .001$ geregistreerden (3,25) > niet-geregistreerden (2,14)
 V5 $F(1, 1546) = 116,946, p < .001$ geregistreerden (4,36) > niet-geregistreerden (3,86)
 V6 *Pearson* chi kwadraat (2) = 102,815, $p < .001$ geregistreerden (72,4%) > niet-geregistreerden (46,6%)
 V7 $F(1, 1546) = 21,499, p < .001$ geregistreerden (2,93) < niet-geregistreerden (3,21)
 V8 *Pearson* chi kwadraat (2) = 102,815, $p < .001$ geregistreerden (70,9) > niet-geregistreerden (48,2)

Tabel II.g (bij tabel 4.9a).Vergelijking betrokkenheid en bewustzijn van geregistreerden versus niet-geregistreerden, beschrijvingsmaten (ONGewogen voor leeftijd)

	Geregistreerden (N = 970)		Niet-geregistreerden (N = 577)	
	Gemidd.	S. D.	Gemidd.	S. D.
Hoe betrokken bent u bij orgaandonatie?	3,25	1,217	2,14	1,019
In hoeverre vindt u een tekort aan organen wel of niet een probleem?	4,36	,830	3,86	,985
Hebt u het gevoel dat de overheid in Nederland voldoende aandacht heeft voor orgaandonatie?	2,93	1,151	3,21	1,080

Tabel II.h (bij tabel 4.9b).Vergelijking rol van de overheid en spreken over orgaandonatie van geregistreerden en niet-geregistreerden, percentages (ONGewogen voor leeftijd).

		Geregistreerden (N = 970)	Niet-geregistreerden (N = 577)
		Vindt u dat de overheid zich bezig moet houden met orgaandonatie?	ja
	nee	17,8%	33,6%
	weet niet	9,8%	19,8%
Hebt u in het afgelopen jaar wel eens met anderen gesproken over orgaandonatie?	ja	70,9%	48,2%
	nee	25,7%	44,4%
	weet niet meer	3,4%	7,5%

- **(bij paragraaf 4.4.4) Kennis en verantwoordelijkheid**

Geregistreerden:

Verschillen in keuze, variantie analyse: met F-toetsen:

V9v1 $F(2,969) = 19,599, p < .001$

V9v2 $F(2,969) = 269,936, p < .001$

V9v3 $F(2,969) = 189,248, p < .001$

V9v4 $F(2,969) = 131,438, p < .001$

Met scheffé en chi kwadraat toetsen:

V9v1 donor (3,02) > nabestaanden (2,60) = geen donor (2,50)

V9v2 donor (4,52) > nabestaanden (3,77) > geen donor (2,50)

V9v3 donor (3,90) > nabestaanden (3,06) > geen donor (1,75)

V9v4 donor (1,74) < nabestaanden (2,54) < geen donor (3,22)

Niet-geregistreerden:

Verschillen in keuze, variantie analyse: met F-toetsen:

V9v1 $F(2, 576) = 5,228, p = .006$

V9v2 $F(2, 576) = 67,845, p < .001$

V9v3 $F(2, 576) = 63,295, p < .001$

V9v4 $F(2, 576) = 26,466, p < .001$

Niet-geregistreerden Post-hoc, met scheffé en chi kwadraat toetsen:

V9v1 donor (2,56) > twijfel (2,30) = geen donor (2,26)

V9v2 donor (3,75) > twijfel (3,18) > geen donor (2,31)

V9v3 donor (3,11) > twijfel (2,51) > geen donor (1,91)

V9v4 donor (2,35) < twijfel (2,91) = geen donor (3,19)

Geregistreerden en niet-geregistreerden samen, gesplitst op keuze:

Verschillen in keuze, variantie analyse en non-parametrische analyse: met F-toetsen en Kruskal-Wallis test:

V9v1 $F(3,1546) = 38,145, p < .001$

V9v2 $F(3,1546) = 288,924, p < .001$

V9v3 $F(3,1546) = 234,040, p < .001$

V9v4 $F(3,1546) = 146,378, p < .001$

V15a *Chi-kwadraat* (3) = 20,948, $p < 0,001$

V15b *Chi-kwadraat* (3) = 11,986, $p = 0,007$

Met scheffé, chi kwadraat en Mann-Whitney U toetsen:

V9v1 donor (2,93) > nabestaanden (2,60) = geen donor (2,37) = twijfel (2,30), nabestaanden (2,60) > twijfel (2,30)

V9v2 donor (4,36) > nabestaanden (3,77) > twijfel (3,18) > geen donor (2,40)

V9v3 donor (3,74) > nabestaanden (3,06) > twijfel (2,51) > geen donor (1,84)

V9v4 donor (1,87) < nabestaanden (2,54) < twijfel (2,91) < geen donor (3,21)

V15a twijfel (1,92) < geen donor (2,02) = donor (2,05) < nabestaanden (2,21),

V15b donor (2,14) = nabestaanden (2,00) = twijfel (1,94) = niet-donor (1,94), donor (2,14) > niet-donor (1,94) en twijfel (1,94)

Geregistreerden versus niet-geregistreerden

Verschillen in registratiestatus, en non-parametrische analyse: met F-toetsen en Mann-Whitney U test:

V9v1 $F(1, 1546) = 101,458, p < .001$ geregistreerden (2,91) > niet-geregistreerden (2,38)

V9v2 $F(1, 1546) = 286,363, p < .001$ geregistreerden (4,20) > niet-geregistreerden (3,17)

V9v3 $F(1, 1546) = 226,834, p < .001$ geregistreerden (3,56) > niet-geregistreerden (2,57)

V9v4 $F(1, 1546) = 175,901, p < .001$ geregistreerden (2,00) < niet-geregistreerden (2,79)

V15a $Z = -6,209, p < .001$ geregistreerden (2,12) > niet-geregistreerden (1,89)

V15b $Z = -2,229, p = .026$ geregistreerden (2,09) > niet-geregistreerden (1,97)

Tabel II.i (bij tabel 4.10) Vergelijking kennis en verantwoordelijkheid van geregistreerden versus niet-geregistreerden, beschrijvingsmaten (ongewogen)

	Geregistreerden (N = 970)		Niet-geregistreerden (N = 577)	
	Gemidd.	S. D.	Gemidd.	S. D.
Ik denk dat ik meer dan gemiddeld weet over orgaandonatie.	2,91	1,021	2,38	,994
Ook mijn organen zouden kunnen bijdragen om een tekort aan organen te verminderen.	4,20	1,106	3,17	1,239
Ik voel me medeverantwoordelijk om een tekort aan organen te verminderen.	3,56	1,335	2,57	1,068
Instemmen met orgaandonatie brengt veel risico's met zich mee.	2,00	1,103	2,79	1,155

II.4 (bij paragraaf 4.5) Bekendheid keuze nabestaanden

Geregistreerden en niet-geregistreerden samen, gesplits op keuze:

Nonparametrische analyse, chi kwadraat toetsen

V8 *Pearson* chi kwadraat (6) = 137,204, $p < .001$

V16 *Pearson* chi kwadraat (6) = 201,691, $p < .001$

V17 *Pearson* chi kwadraat (6) = 65,907, $p < .001$

V18 *Pearson* chi kwadraat (6) = 38,754, $p < .001$

Met scheffé en chi kwadraat toetsen:

V8 donor (72,6% ja) > nabestaanden (65,1% ja) > geen donor (41,5% ja) = twijfel (43,3% ja)
 V16 donor (82,2% ja) = nabestaanden (74,3% ja) > geen donor (61,3% ja) > twijfel (37,9% ja)
 V17 donor (71,2% ja) = nabestaanden (68,8% ja) = geen donor (66,8%) > twijfel (50,0%)
 V18 donor (95,3% ja) > nabestaanden (89,0% ja) = twijfel (87,1% ja) = geen donor (85,3% ja)

Geregistreerden vs. niet-geregistreerden

Verschillen in registratiestatus, nonparametrische analyse: met Chi kwadraat toetsen:

V8 *Pearson* chi kwadraat (2) = 102,815, $p < .001$ geregistreerden (70,9) > niet-geregistreerden (48,2)
 V16 *Pearson* chi kwadraat (2) = 318,294, $p < .001$ geregistreerden > niet geregistreerden
 V17 *Pearson* chi kwadraat (2) = 138,345, $p < .001$ geregistreerden > niet geregistreerden
 V18 *Pearson* chi kwadraat (2) = 22,212, $p < .001$ geregistreerden > niet geregistreerden

Tabel II.j (bij tabel 4.11). Vergelijking bekendheid keuze naasten van geregistreerden versus niet-geregistreerden, percentages (ongewogen).

		Geregistreerden (N = 970)	Niet-geregistreerden (N = 577)
Hebt u in het afgelopen jaar wel eens met anderen gesproken over orgaandonatie?	ja	70,9%	48,2%
	nee	25,7%	44,4%
	weet niet meer	3,4%	7,5%
Is uw naaste familie (bijvoorbeeld partner, kinderen, ouders) bekend met uw keuze ten aanzien van orgaandonatie?	ja	87,0%	45,1%
	nee	7,1%	37,8%
	weet niet	5,9%	17,2%
Bent u op de hoogte van de keuze van uw partner?	ja	73,9%	55,5%
	Nee	4,2%	23,7%
	Heb geen partner	21,9%	20,8%
Vindt u dat bij overlijden van deze persoon, de nabestaanden de wil van	Ja	94,5%	87,9%

de overledene moeten respecteren?			
	Nee	,4%	1,2%
	Niet altijd	5,1%	10,9%

II.5 (bij paragraaf 4.6) Framing en regulatory focus

II.6 (bij paragraaf 5.1) Aanvaardbaarheid van de beloningen

Zowel tussen beloning c1 (2,73) en c2 (2,60) ($p = .90$) als tussen beloning e1 (2,40) en e2 (2,50) ($p = .92$) is geen significant verschil op aanvaardbaarheid. Formulering heeft dus geen effect op aanvaardbaarheid.

Er blijkt een significant effect van beloning op aanvaardbaarheid: De aanvaardbaarheid van de beloningen is significant verschillend. $F(6,4074) = 12.887$, $p < .001$

Met post-hoc (Scheffé) toetsen werd gekeken *waar* deze verschillen zitten:

Tabel II.k homogeneous subsets, post-hoc rangorde van gemiddeldes aanvaardbaarheid beloningen waarbij (1 = helemaal niet aanvaardbaar, 5 = helemaal aanvaardbaar), ongewogen

regeling	N	Subset for alpha = .05		
		1	2	3
Waardering voor registratie	813	2,21		
Waardering voor nabestaanden	837	2,31	2,31	
Zelf betalen van transplantatiekosten	391	2,36	2,36	
Eenmalige korting op de premie van de zorgverzekering	806	2,47	2,47	
Vergoeding van transplantatiekosten	410	2,50	2,50	2,50
Een langere wachttijd voor transplantatie	433		2,70	2,70
Een verkorting van de wachttijd voor transplantatie	385			2,84
Sig.		,080	,346	,834

UITLEG: de gemiddelden verschillen NIET van elkaar, als ze in dezelfde subset (genummerde kolom) staan, wel als ze in een andere kolom staan, De gemiddelden die in meerdere subsets voorkomen verschillen NIET van de gemiddelden in die betreffende subsets.

Een verkorting van de wachttijd voor transplantatie (als donor) wordt meer aanvaardbaar gevonden dan de andere beloningen ($p < .005$), maar even aanvaardbaar als een langere wachttijd voor transplantatie (als niet-donor) en even aanvaardbaar als de vergoeding voor transplantatiekosten ($p > .05$).

Waardering voor registratie wordt significant minder aanvaardbaar gevonden dan een langere wachttijd en een verkortings van de wachttijd ($p < .001$)

II.7 (bij paragraaf 5.2.1) Invloed van beloningen

Er is een significant verschil tussen de invloed die mensen toekennen aan de beloningen: $F(6,4074) = 24,990, p < .001$

Met een post-hoc (Scheffé) toetsen werd gekeken *waar* deze verschillen zitten:

Tabel II.L Scheffé toetsen invloed van beloningen

regeling	N	Subset for alpha = .05			
		1	2	3	4
Waardering voor registratie	813	1,57			
Eenmalige korting op de premie van de zorgverzekering	806	1,76	1,76		
Waardering voor nabestaanden	837		1,92	1,92	
Vergoeding van transplantatiekosten	410			2,15	2,15
Een verkortings van de wachttijd voor transplantatie	385			2,16	2,16
Zelf betalen van transplantatiekosten	391				2,20
Een langere wachttijd voor transplantatie	433				2,24
Sig.		,398	,718	,143	,955

UITLEG: de gemiddelden verschillen NIET van elkaar, als ze in dezelfde subset (genummerde kolom) staan, wel als ze in een andere kolom staan, De gemiddelden die in meerdere subsets voorkomen verschillen NIET van de gemiddelden in die betreffende subsets.

De waardering voor registratie (1,57) wordt significant het minste van invloed geacht. De invloed is minder dan alle beloningen behalve de eenmalige korting op de premie van de zorgverzekering (1,76). Het meest van invloed vinden respondenten een langere wachttijd voor transplantatie (2,24), het zelf betalen van transplantatiekosten (2,20) (deze zijn significant anders dan waardering voor registratie, eenmalige korting, en waardering voor nabestaanden) samen met een verkortings van de wachttijd voor transplantatie (2,16) en vergoeding van de transplantatiekosten (2,15).

Er is geen verschil tussen niet-geregistreerden en geregistreerden wat betreft de invloed die ze toekennen aan de verschillende beloningen: variantieanalyse met F-toets. Registratie x beloning: $F(6,4074) = 1,522, p = ,167$

- **(Bij paragraaf 5.2.2) Invloed van beloning op (registratie) keuze**

vloed van beloning op de keuze onder de systemen:

Nonparametrische analyse, chi kwadraat toetsen

Geheel *Pearson* chi kwadraat (14) = 14,501, $p = .413$

Invloed van beloning op de keuze onder de systemen, gesplitst per systeem:

Nonparametrische analyse, chi kwadraat toetsen

Toestemmingssysteem: *Pearson* chi kwadraat (28) = 22,472, $p = ,759$

Verplichte keuze systeem, versie 1: *Pearson* chi kwadraat (7) = 12,270, $p = ,092$

Verplichte keuze systeem, versie 2: *Pearson* chi kwadraat (7) = 10,933, $p = ,142$

Verplichte keuze systeem, versie 3: *Pearson* chi kwadraat (21) = 15,761, $p = ,783$

Verplichte keuze systeem, versie 4: *Pearson* chi kwadraat (21) = 28,575, $p = ,125$

Actieve donorregistratie systeem, versie 1: *zou u reageren?* *Pearson* chi kwadraat (7) = 5,933, $p = ,548$

Actieve donorregistratie systeem, versie 1: *registratiekeuze* *Pearson* chi kwadraat (21) = 30,709, $p = ,079$

Actieve donorregistratie systeem, versie 2: *zou u reageren?* *Pearson* chi kwadraat (7) = 16,667, $p = ,220$

Actieve donorregistratie systeem, versie 2: *registratiekeuze* *Pearson* chi kwadraat (21) = 23,713, $p = ,307$

Bezwaar systeem *zou u reageren (ook in tweede instantie)?* *Pearson* chi kwadraat (7) = 7,565, $p = ,373$

Invloed van wel of geen beloning op de keuze onder de systemen, gesplitst per systeem:

Nonparametrische analyse, chi kwadraat toetsen

Toestemmingssysteem: *Pearson* chi kwadraat (4) = 6,165, $p = ,187$

Verplichte keuze systeem, versie 1: *Pearson* chi kwadraat (1) = ,229, $p = ,632$

Verplichte keuze systeem, versie 2: *Pearson* chi kwadraat (1) = ,016, $p = ,899$

Verplichte keuze systeem, versie 3: *Pearson* chi kwadraat (3) = ,299, $p = ,960$

Verplichte keuze systeem, versie 4: *Pearson* chi kwadraat (3) = 2,818, $p = ,421$

Actieve donorregistratie systeem, versie 1: *zou u reageren?* *Pearson* chi kwadraat (1) = ,759, $p = ,384$

Actieve donorregistratie systeem, versie 1: *registratiekeuze* *Pearson* chi kwadraat (3) = ,348, $p = ,951$

Actieve donorregistratie systeem, versie 2: *zou u reageren?* *Pearson* chi kwadraat (1) = 9,855, $p = ,929$

Actieve donorregistratie systeem, versie 2: *registratiekeuze* *Pearson* chi kwadraat (3) = ,452, $p = ,202$

Bezwaar systeem *zou u reageren (ook in tweede instantie)?* *Pearson* chi kwadraat (1) = ,001, $p = ,969$

Ook onder niet-geregistreerden is er geen significante invloed van beloning op

(registratiekeuze): *Pearson* chi kwadraat (14) = 12,536, $p = ,563$

Verskil toestemmingssysteem x verplichte keuze versie 1: *Pearson* chi kwadraat (4) = 200,354, $p < ,001$

Vershil toestemmingssysteem x verplichte keuze versie 2: *Pearson* chi kwadraat (4) = 200,354, $p < ,001$
Vershil toestemmingssysteem x verplichte keuze versie 3: *Pearson* chi kwadraat (12) = 473,383, $p < ,001$
Vershil toestemmingssysteem x verplichte keuze versie 4: *Pearson* chi kwadraat (12) = 504,965, $p < ,001$
Vershil toestemmingssysteem x ADR versie 1: *Pearson* chi kwadraat (8) = 476,891, $p < ,001$
Vershil toestemmingssysteem x ADR versie 2: *Pearson* chi kwadraat (8) = 662,625, $p < ,001$
Vershil toestemmingssysteem x bezwaarsysteem: *Pearson* chi kwadraat (4) = 370,067, $p < ,001$

Vershil verplichte keuze versie 1 x ADR versie 1: *Pearson* chi kwadraat (2) = 28,485, $p < ,001$
Vershil verplichte keuze versie 1 x ADR versie 2: *Pearson* chi kwadraat (2) = 76,654, $p < ,001$
Vershil verplichte keuze versie 1 x bezwaarsysteem: *Pearson* chi kwadraat (1) = 62,340, $p < ,001$

Vershil verplichte keuze versie 2 x ADR versie 1: *Pearson* chi kwadraat (2) = 55,335, $p < ,001$
Vershil verplichte keuze versie 2 x ADR versie 2: *Pearson* chi kwadraat (2) = 98,689, $p < ,001$
Vershil verplichte keuze versie 2 x bezwaarsysteem: *Pearson* chi kwadraat (1) = 107,791, $p < ,001$

Vershil verplichte keuze versie 3 x ADR versie 1: *Pearson* chi kwadraat (3) = 62,305, $p < ,001$
Vershil verplichte keuze versie 3 x ADR versie 2: *Pearson* chi kwadraat (3) = 45,271, $p < ,001$
Vershil verplichte keuze versie 3 x bezwaarsysteem: *Pearson* chi kwadraat (3) = 104,929, $p < ,001$

Vershil verplichte keuze versie 4 x ADR versie 1: *Pearson* chi kwadraat (3) = 46,978, $p < ,001$
Vershil verplichte keuze versie 4 x ADR versie 2: *Pearson* chi kwadraat (3) = 37,228, $p < ,001$
Vershil verplichte keuze versie 4 x bezwaarsysteem: *Pearson* chi kwadraat (3) = 82,197, $p < ,001$

Vershil ADR versie 1 x bezwaarsysteem: *Pearson* chi kwadraat (2) = 202,447, $p < ,001$

Vershil ADR versie 2 x bezwaarsysteem: *Pearson* chi kwadraat (2) = 170,305, $p < ,001$

II.8 (bij paragraaf 5.3) Aanvaardbaarheid van de beslissystemen

Met een ANOVA werd getoetst of er verschillen zijn tussen de systemen wat betreft aanvaardbaarheid. Er bleek een verschil te bestaan. $F(7,6187) = 39.069, p < .001$

Met een post-hoc (Scheffé) toets werd gekeken waar de verschillen zich bevinden:

Tabel II.m homogeneous subsets, post-hoc rangorde van gemiddeldes aanvaardbaarheid systemen waarbij 1 = helemaal niet aanvaardbaar, 5 = helemaal aanvaardbaar), ongewogen.

versiesysteem	N	subset for alpha = .05				
		1	2	3	4	5
B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	390	2,62				
B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	393	2,64				
B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	396	2,67				
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	368	2,79	2,79			
Bezwaar systeem	1547		3,01	3,01		
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	784			3,15		
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	763			3,19	3,19	
A toestemmingssysteem	1547					3,50
Sig.		,743	,489	,693	1	1

UITLEG: de gemiddelden verschillen NIET van elkaar, als ze in dezelfde subset (genummerde kolom) staan, wel als ze in een andere kolom staan,

De gemiddelden die in meerdere subsets voorkomen verschillen NIET van de gemiddelden in die betreffende subsets.

Rangorde van aanvaardbaarheid:

Het toestemmingssysteem (3,50) is significant meer aanvaardbaar dan de andere systemen ($p < .000$)

Versie 1 ADR (3,19) = versie 2 ADR (3,15) , en deze twee zijn significant meer aanvaardbaar dan de andere systemen ($p < .000$), behalve het bezwaarsysteem (3,01).

Het bezwaar systeem (3,01) is significant meer aanvaardbaar dan versies 2,3 en 4 van het verplichte keuze systeem (respectievelijk 2,79, 2,64, en 2,62), maar niet significant meer aanvaardbaar dan versie 1 van het verplichte keuze systeem (2,79), die zelf niet verschilt van de andere versies van verplichte keuze.

Effect van leeftijd op aanvaardbaarheid

$F(5, 6329) = 38,684, p < .001$

Jonge mensen (25 – 44) (3,24; 3,29) > middengroep (15-24 en 45 – 54) > ouderen (55 jaar en ouder)

Vrouwen vinden de systemen aanvaarbarder dan mannen

$F(1, 6329) = 20,871, p = .001$

En lager opgeleiden vinden de systemen minder aanvaardbaar dan hoger opgeleiden (

$F(1, 6329) = 7,757, p < .001$

II.9 (bij paragraaf 5.4) Gevoel en systemen

Beloning heeft geen effect op gevoel:

Variante analyse, met F-toetsen:

v1: $F(7, 6187) = ,520, p = .82$

v2: $F(7, 6187) = 1,331, p = .23$

v3: $F(7, 6187) = 2,040, p = .06$

v4: $F(7, 6187) = 1,175, p = .31$

v5: $F(7, 6187) = 1,724, p = .10$

Dus kunnen alle respondenten met elkaar vergeleken worden op de gevoelsvariabelen.

Tabel II.n. Correlaties tussen de emotie-items. N = 6160, ongewogen gegevens

		v1 Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaan donatie.	v2 Ik zal spijt krijgen als ik me niet registreer als donor.	v3 Ik zal spijt krijgen als ik me wel registreer als donor.	v4 Ik voel me schuldig als ik me niet registreer als donor.	v5 Ik voel me schuldig als ik me wel registreer als donor.
v1 Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaandonatie.	Pearson Correlatie	1	,565(**)	-,262(**)	,383(**)	-,219(**)
	Sig. (2-zijdig)		,000	,000	,000	,000
v2 Ik zal spijt krijgen als ik me niet registreer als donor.	Pearson Correlatie		1	-,122(**)	,577(**)	-,072(**)
	Sig. (2-zijdig)			,000	,000	,000
v3 Ik zal spijt krijgen als ik me wel registreer als donor.	Pearson Correlatie			1	,144(**)	,669(**)
	Sig. (2-zijdig)				,000	,000
v4 Ik voel me schuldig als ik me niet registreer als donor.	Pearson Correlatie				1	,181(**)
	Sig. (2-zijdig)					,000
v5 Ik voel me schuldig als ik me wel registreer als donor.	Pearson Correlatie					1
	Sig. (2-zijdig)					

** Correlatie is significant op het 0.01 level (2-zijdig).

Tabel II.o Emoties bij de systemen, gemiddeldes en percentages, gewogen voor leeftijd, geslacht en Registratie.

	N	Gemidd.	S. D.
--	---	---------	-------

v1 Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaandonatie. 1 = helemaal geen goed gevoel 5 = heel goed gevoel	toestemmingssysteem	1538	3,43	1,315
	Versie 1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	366	3,01	1,465
	Versie 2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	381	2,92	1,520
	Versie 3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	393	2,98	1,436
	Versie 4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	406	2,84	1,518
	Versie 1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	774	3,47	1,438
	Versie 2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	763	3,47	1,389
	Bezwaar systeem	1538	3,11	1,443
	v2 Ik zal spijt krijgen als ik me niet registreer als donor. 1 = helemaal geen spijt 5 = heel veel spijt	toestemmingssysteem	1538	2,76
Versie 1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode		366	2,63	1,346
Versie 2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode		381	2,48	1,395
Versie 3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode		393	2,58	1,377
Versie 4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode		406	2,58	1,344
Versie 1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie		774	2,84	1,452
Versie 2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie		763	2,90	1,390
Bezwaar systeem		1538	2,68	1,363

v3 Ik zal spijt krijgen als ik me wel registreer als donor. 1 = helemaal geen spijt 5 = heel veel spijt	toestemmingssysteem	1538	2,11	1,140
	Versie 1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	366	2,24	1,277
	Versie 2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	381	2,19	1,277
	Versie 3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	393	2,20	1,236
	Versie 4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	406	2,32	1,243
	Versie 1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	774	3,08	1,450
	Versie 2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	763	3,03	1,331
	Bezwaar systeem	1538	2,18	1,225
	v4 Ik voel me schuldig als ik me niet registreer als donor. 1 = helemaal niet schuldig 5 = heel schuldig	toestemmingssysteem	1538	2,64
Versie 1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode		366	2,52	1,340
Versie 2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode		381	2,37	1,362
Versie 3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode		393	2,20	1,236
Versie 4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode		406	2,50	1,322
Versie 1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie		774	3,24	1,438
Versie 2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie		763	3,26	1,393
Bezwaar systeem		1538	2,55	1,335
v5 Ik voel me schuldig als ik me wel registreer als		toestemmingssysteem	578	2,03

donor.			
1 = helemaal niet schuldig			
5 = heel schuldig			
Versie 1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	366	2,12	1,187
Versie 2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	381	2,05	1,194
Versie 3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	393	2,09	1,219
Versie 4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	406	2,17	1,205
Versie 1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	774	2,73	1,387
Versie 2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	763	2,73	1,335
Bezwaar systeem	1538	2,04	1,135

Effect van systeem op gevoel, variantie analyse met F-toetsen;

v1: $F(7, 6187) = 13,407, p < .001$
v2: $F(7, 6187) = 2,361, p = .021$
v3: $F(7, 6187) = 134,128, p < .001$
v4: $F(7, 6187) = 51,960, p < .001$
v5: $F(7, 6187) = 106,440, p < .001$

De gevoelsvragen waren significant verschillend onder de verschillende systemen.

Met post-hoc toetsen (Scheffé) werd getoetst waar die verschillen zich bevinden

Zie tabel II.p

Tabel II.p homogeneous subsets, post-hoc rangorde van gemiddeldes van de gevoelens bij de systemen, ongewogen gegevens.

versiexsysteem		N	Subset for alpha = .05		
			1	2	3
a4v1 Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaandonatie.	B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	406	2,84		
	B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	381	2,92		

B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	393	2,98		
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	366	3,01		
D Bezwaar systeem	1537	3,11	3,11	
A toestemmingssysteem	1537		3,43	3,43
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	774			3,47
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	763			3,47
Sig.		,164	,056	1,000

versiexsysteem		N	Subset for alpha = .05		
			1	2	3
v2 Ik zal spijt krijgen als ik me niet registreer als donor.	B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	381	2,48		
	B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	393	2,58	2,58	
	B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	406	2,58	2,58	
	B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	366	2,63	2,63	2,63
	D Bezwaar systeem	1537	2,68	2,68	2,68
	A toestemmingssysteem	1537	2,76	2,76	2,76
	C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	774		2,84	2,84
	C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	763			2,90
	Sig.		,123	,151	,118

versiexsysteem		N	Subset for alpha = .05	
			1	2
V3 Ik zal spijt krijgen als ik me wel registreer als donor.	A toestemmingssysteem	1537	2,11	
	D Bezwaar systeem	1537	2,18	
	B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	381	2,19	
	B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	393	2,20	

	B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	366	2,24	
	B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	406	2,32	
	C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	763		3,03
	C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	774		3,08
	Sig.		,352	1,000
	versiexsysteem	N	Subset for alpha = .05	
			1	2
v4 Ik voel me schuldig als ik me niet registreer als donor.	B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	381	2,37	
	B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	393	2,45	
	B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	406	2,50	
	B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	366	2,52	
	D Bezwaar systeem	1537	2,55	
	A toestemmingssysteem	1537	2,64	
	C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	774		3,24
	C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	763		3,26
	Sig.		,133	1,000
	versiexsysteem	N	Subset for alpha = .05	
			1	2
v5 Ik voel me schuldig als ik me wel registreer als donor.	A toestemmingssysteem	1537	1,98	
	D Bezwaar systeem	1537	2,04	
	B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	381	2,05	
	B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	393	2,09	
	B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	366	2,12	

B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	406	2,17
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	774	2,73
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	763	2,73
Sig.		,494 1,000

Verschillen tussen geregistreerden en niet-geregistreerden, variantie analyse met F-toetsen:

v1: $F(7, 6187) = 580,921$, $p < .001$

v2: $F(7, 6187) = 421,838$, $p < .001$

v3: $F(7, 6187) = 66,585$, $p < .001$

v4: $F(7, 6187) = 591,643$, $p < .001$

v5: $F(7, 6187) = 26,821$, $p < .001$

Geregistreerden: effect van systeem op gevoel variantie analyse met F-toetsen:

v1: $F(7,3879) = 17,530$, $p < .001$

v2: $F(7,3879) = 7,132$, $p < .001$

v3: $F(7,3879) = 199,267$, $p < .001$

v4: $F(7,3879) = 46,927$, $p < .001$

v5: $F(7,3879) = 181,469$, $p < .001$

Niet-geregistreerden, effect van systeem op gevoel variantie analyse met F-toetsen:

A4v1: $F(7,2307) = 30,859$, $p < .001$

A4v2: $F(7,1293) = 19,421$, $p < .001$

A4v3: $F(7,1293) = 2,253$, $p = .03$

A4v4: $F(7,1293) = 11,683$, $p < .001$

A4v5: $F(7,1293) = 0,481$, $p = .85$

Met post-hoc toetsen (Tukey HSD en Scheffé) werd getoetst waar die verschillen zich bevinden

Geregistreerden:

A4v1: Beter gevoel bij toestemming onder het toestemmingssysteem (4, 10) dan onder het ADR systeem versie 1 (3,43), versie 2 (3,47) en verplichte keuze versie alle versies (3,55)

A4v2: meer spijtervaring bij geen registratie bij toestemmingssysteem (3,33) dan ADR systeem versie 2 (2,88)

A4v3: meer spijtervaring bij wel registreren als donor onder ADR systeem versie 1 (3,50) en versie 2 (3,43) dan onder de andere systemen (van 1,69 t/m 1,94)

A4v4: meer schuldgevoel bij niet registreren als donor onder ADR systeem versie 1 (3,91) en versie 2 (3,94) dan onder de andere systemen (van 2,76 t/m 3,07)

A4v5: meer schuldgevoel bij wel registreren als donor onder ADR systeem versie 1 (3,26) en versie 2 (3,26) dan onder de andere systemen (van 1,60 t/m 1,85)

Niet-geregistreerden

A4v1: beter gevoel onder ADR versie 1 (3,43) en versie 2 (3,54) dan de andere systemen

A4v2: meer spijtervaring bij geen registratie als donor onder ADR systeem versie 1 (2,81) en versie 2 (2,91) dan onder het verplichte keuze systeem versie 3 (2,12), versie 1 (2,19), versie 2 (2,19) en bezwaar systeem (2,28)

A4v3: geen verschil in spijtervaring tussen de systemen

A4v4: meer schuldgevoel bij niet registreren als donor onder ADR systeem versie 1 (2,71) en versie 2 (2,72) dan onder de andere systemen (van 2,76 t/m 3,07) (maar wel lager dan geregistreerden)

A4v5: geen verschillen in schuldgevoel tussen de systemen bij wel registreren als donor ($p = .20$)

(zie tabel II.q)

De gewogen (voor leeftijd) beschrijvingen van de post-hoc vergelijkingen:

Geregistreerden ervaren een beter gevoel onder het toestemmingssysteem (4,12) dan onder de andere systemen. Niet-geregistreerden daarentegen ervaren een beter gevoel onder het ADR systeem versie 1 (3,44) en 2 (3,51)

Geregistreerden ervaren de meeste spijt bij niet registreren als donor onder het toestemmingssysteem (3,35) (ten opzichte van het ADR systeem versie 1 en 2). Niet-geregistreerden daarentegen ervaren meer spijt als ze zich niet zouden registreren onder het ADR systeem versie 1 (2,80) en 2 (2,93) dan onder de andere systemen

Geregistreerden en niet-geregistreerden vertonen hetzelfde patroon wat betreft schuldgevoel bij niet registreren als donor. Allebei ervaren ze de meeste schuld onder het ADR systeem versie 1 (3,96 en 2,70) en 2 (3,99 en 2,23). Wel ervaren niet-geregistreerden minder schuldgevoel bij niet registreren over alle systemen heen.

Tot zover de emoties die een positief effect hebben op registratie als donor. Respondenten beantwoorden ook twee vragen over emoties met een negatief effect op registratie als donor, namelijk spijt en schuldgevoelens bij wel registratie als donor onder de systemen.

Het bleek dat geregistreerden meer spijt en schuld ervaren bij wel registreren onder het ADR systeem versie 1 en 2 (spijt: ADR1: 3,58, ADR2: 3,49; schuld: ADR1: 3,28 en ADR2: 3,27). Niet-geregistreerden ervaren geen verschillen in spijt- en schuldgevoelens bij wel registreren als donor onder de systemen (minder schuldgevoel dan spijtgevoel)
Bovendien ervaren niet-geregistreerden minder schuld en spijt dan geregistreerden.

Tabel II.q effect van systeem op gevoel, geregistreerden en niet-geregistreerden, ongewogen

V1. Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaandonatie		geregistreerden	
		Subset for alpha = .05	
versiexsysteem	N	1	2
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	497	3,43	
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	473	3,47	

B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	260	3,52	
B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	223	3,57	
B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	251	3,63	
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	236	3,67	
D Bezwaar systeem	970	3,80	3,80
A toestemmingssysteem	970		4,10
Sig.		,091	,286

V1. Ik heb een goed gevoel als ik toestemming geef voor orgaandonatie		Niet-geregistreerden		
		Subset for alpha = .05		
versieksysteem	N	1	2	3
B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	167	2,42		
B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	133	2,47	2,47	
B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	145	2,49	2,49	
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	132	2,53	2,53	
D Bezwaar systeem	577	2,59	2,59	
A toestemmingssysteem	577		2,90	
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	290			3,43
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	287			3,54
Sig.		,962	,106	,998

V2. Ik zal spijt krijgen als ik me niet registreer als donor		geregistreerden	
		Subset for alpha = .05	
	N	1	2
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	497	2,88	
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	473	2,91	

B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	260	2,99	2,99
B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	251	3,12	3,12
B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	223	3,19	3,19
D Bezwaar systeem	970	3,21	3,21
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	236	3,22	3,22
A toestemmingssysteem	970		3,33
Sig.		,233	,218

V2. Ik zal spijt krijgen als ik me niet registreer als donor		Niet-geregistreerden	
		Subset for alpha = .05	
versiexsysteem	N	1	2
B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	213	2,06	
B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	229	2,17	
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	213	2,20	
B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	261	2,23	
D Bezwaar systeem	893	2,27	
A toestemmingssysteem	893	2,32	
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	455		2,81
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	437		2,91
Sig.		,311	,985

V3. Ik zal spijt krijgen als ik me wel registreer als donor		geregistreerden	
		Subset for alpha = .05	
versiexsysteem	N	1	2
A toestemmingssysteem	970	1,69	
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	236	1,77	
D Bezwaar systeem	970	1,84	
B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	251	1,87	

B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	260	1,91	
B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	223	1,94	
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	497		3,43
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	473		3,50
Sig.		,383	,999

V3. Ik zal spijt krijgen als ik me <u>wel</u> registreer als donor			
Niet-geregistreerden			
Subset for alpha = .05			
versiexsysteem	N	1	
B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	229	2,42	
B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	213	2,42	
A toestemmingssysteem	893	2,43	
D Bezwaar systeem	893	2,44	
B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	261	2,54	
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	213	2,57	
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	437	2,67	
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	455	2,72	
Sig.		,193	

V4. Ik voel me schuldig als ik me <u>niet</u> registreer als donor			
geregistreerden			
Subset for alpha = .05			
versiexsysteem	N	1	2
B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	260	2,76	
B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	251	2,80	

B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	223	2,96	
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	236	2,97	
D Bezwaar systeem	970	3,00	
A toestemmingssysteem	970	3,07	
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	473		3,91
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	497		3,94
Sig.		,293	1,000

V4. Ik voel me schuldig als ik me <i>niet</i> registreer als donor		Niet-geregistreerden	
		Subset for alpha = .05	
versiexsysteem	N	1	2
B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	213	2,06	
B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	229	2,18	
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	213	2,19	
D Bezwaar systeem	893	2,21	
B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	261	2,24	
A toestemmingssysteem	893	2,32	
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	437		2,71
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	455		2,72
Sig.		,352	1,000

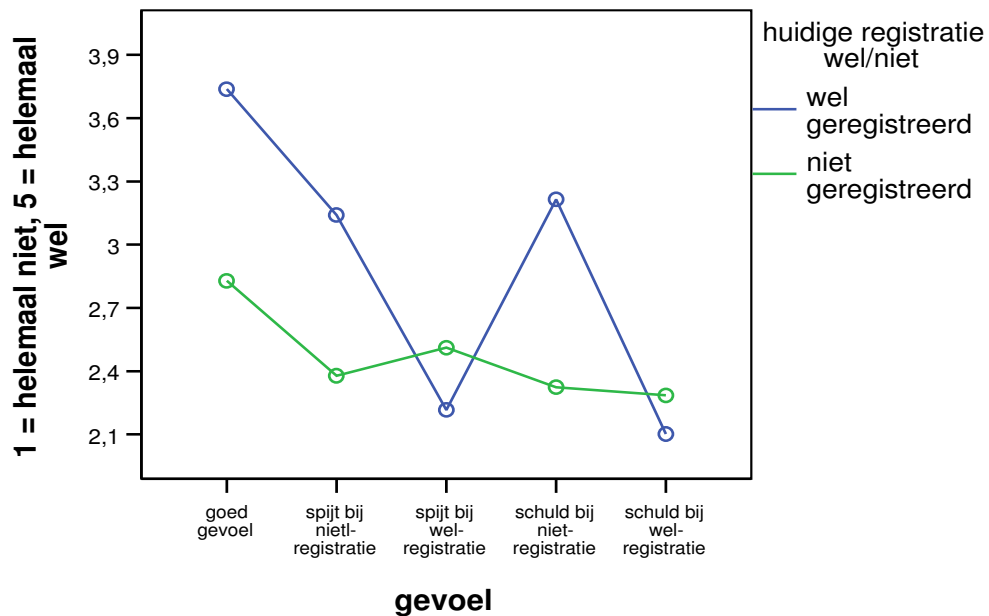
V5. Ik voel me schuldig als ik me <i>wel</i> registreer als donor		geregistreerden	
		Subset for alpha = .05	
versiexsysteem	N	1	2
A toestemmingssysteem	970	1,60	
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	236	1,72	
D Bezwaar systeem	970	1,74	
B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	251	1,80	

B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	260	1,84	
B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	223	1,85	
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	497		3,26
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	473		3,26
Sig.		,344	1,000

**V5. Ik voel me schuldig
als ik me wel registreer
als donor**

versiexsysteem	Niet-geregistreerden	
	N	1
B2 verplicht keuzesysteem, 2 opties, met periode	213	2,22
D Bezwaar systeem	893	2,26
A toestemmingssysteem	893	2,27
B3 verplicht keuzesysteem, 4 opties, zonder periode	229	2,29
C1 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'donor zijn' registratie	455	2,31
C2 Actief Donorregistratie systeem, niet reageren = 'aan nabestaanden overlaten' registratie	437	2,32
B4 verplicht keuzesysteem, 4 opties, met periode	261	2,34
B1 verplicht keuze systeem, 2 opties, zonder periode	213	2,41
Sig.		,715

UITLEG: de gemiddelden verschillen NIET van elkaar, als ze in dezelfde subset (genummerde kolom) staan, wel als ze in een andere kolom staan,
De gemiddelden die in meerdere subsets voorkomen verschillen NIET van de gemiddelden in die betreffende subsets.

Figuur II.a plot registratiestatus en gevoel, gewogen voor leeftijd

II.10 (bij paragraaf 5.5) Registratiekeuze onder de systemen.

Er zijn significante verschillen tussen de systemen wat betreft registratie:
Pearson chi kwadraat (14) = 1330,711, $p < ,001$

Er is geen verschil in (on)zekerheid tussen de systemen (F-toets):
 A4v1: $F(7,6187) = 1,396$, $p = .202$

Effect van keuze op zekerheid:

De zekerheid die mensen voelen is anders per (registratiekeuze die ze maken):
 variantieanalyse met F-toets

A4v1: $F(2,5868) = 181,737$, $p < .001$

Met post-hoc toets (scheffé) gekeken waar die verschillen zitten:

Donoren (4,23) zijn zekerder dan niet-donoren (3,87), die ook weer zekerder zijn dan personen die de beslissing aan nabestaanden overlaten (3,45)

II.11 (bij paragraaf 5.6) Reactie van niet-geregistreerden op de systemen

Tabel II.r. Verhouding eerder aangegeven voorkeur en registratie bij "invoering" van het toestemmingssysteem voor de niet-geregistreerde respondenten, gewogen voor leeftijd, N = 559,073.

		Stel dat u nu zou moeten kiezen, wat zou dan uw keuze zijn?				
		ik stel organen en weefsels na overlijden beschikbaar	ik stel organen en weefsels na overlijden niet beschikbaar	ik laat de beslissing over aan nabestaanden	ik laat de beslissing over aan een specifiek persoon	ik wil me niet registreren
Als u nu nadenkt over wat er zou moeten gebeuren met uw organen na uw dood, welke optie komt het meest in de buurt van wat u zou willen?	ik zou mijn organen (gedeeltelijk) willen doneren	84,9%	2,4%	34,9%	32,1%	11,2%
	ik zou mijn organen niet willen doneren	0,0%	73,5%	2,6%	14,3%	39,4%
	ik twijfel	15,1%	24,1%	62,5%	53,6%	49,4%
Totaal van "Als u nu nadenkt over wat er zou moeten gebeuren met uw organen na uw dood, welke optie komt het meest in de buurt van wat u zou willen?"		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
TOTAAL		22,5%	14,8%	27,2%	5,0%	30,4%

^a Het aantal valide waarnemingen verschilt van de totale optelsom in deze tabel, omdat de percentages in de cellen afgerond zijn.

II.12 (bij paragraaf 5.8) nabestaanden reacties op donatie vraag onder verschillende systemen

Nabestaanden reactie op donatievraag als de overledene geregistreerd staat als donor

Toestemmingssysteem is significant verschillend van:

Verplichte keuze, versie 1: *Pearson* chi kwadraat (1) = 118,166, $p < ,001$

Verplichte keuze, versie 2: *Pearson* chi kwadraat (1) = 80,979, $p < ,001$

Verplichte keuze, versie 3: *Pearson* chi kwadraat (1) = 127,084, $p < ,001$

Verplichte keuze, versie 4: *Pearson* chi kwadraat (1) = 149,208, $p < ,001$

ADR, versie 1: *Pearson* chi kwadraat (1) = 153,765, $p < ,001$

ADR, versie 2: *Pearson* chi kwadraat (1) = 250,124, $p < ,001$

II.13 (bij paragraaf 5.9) Reactie van nabestaanden op een donatievraag onder de verschillende beloningen

Nabestaanden reageren anders op een donatieverzoek (als overledene geregistreerd staat als donor), onder de verschillende beloningen:

Non-parametrische toets met chi kwadraat toets:

Pearson chi kwadraat (5) = 23,971, $p < ,001$

Nabestaanden reageren hetzelfde op een donatieverzoek (als overledene geregistreerd heeft dat nabestaanden beslissing nemen), onder de verschillende beloningen:

Non-parametrische toets met chi kwadraat toets:

Pearson chi kwadraat (5) = 2,603, $p = ,761$

Nabestaanden reageren hetzelfde op een donatieverzoek (als overledene niets geregistreerd heeft), onder de verschillende beloningen:

Non-parametrische toets met chi kwadraat toets:

Pearson chi kwadraat (5) = 10,040, $p = 0,074$

Tabel II.s.percentages nabestaandenreactie op donatievraag als overledene geregistreerd staat als donor, onder het verplichte keuze systeem versie 1, ongewogen, N = 366,158^a.

		Stel dat u nu zou moeten kiezen, wat zou dan uw keuze zijn?					
		a.	b.	c.	d.	e.	f.
		waardering voor registratie	waardering voor nabestaanden	kortere/langere wachttijd	korting op zorg verzekering	vergoeding/zelf betalen tranplantatie kosten	GEEN beloning
Hoe zou u reageren als uw partner-kind-familie lid overlijdt en hij-zij staat geregistreerd als donor onder deze omstandigheden ? Zou u instemmen met donatie?	ja	84,9%	92,7%	81,5%	77,8%	64,6%	85,6%
	nee	15,1%	7,3%	18,5%	22,2%	35,4%	14,4%
TOTAAL		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

^a Het aantal valide waarnemingen verschilt van de totale optelsom in deze tabel, omdat de percentages in de cellen afgerond zijn.

BIJLAGE 3

Scree plot, ongeroteerde factorladingen en geroteerde factorladingen.

Voordat de PCA werd uitgevoerd, werd gemeten of de data geschikt is voor factor analyse om hiermee de latente basisdimensies in deze schaal op te sporen. Inspectie van de correlatie matrix liet zien dat er meerdere coëfficiënten van .4 of meer waren. De Kaiser-Meyer-Okin waarde was .739, dat is groter dan de aanbevolen waarde van .6 (Kaiser, 1970; 1974) en de Bartlett's Test of Sphericity (Bartlett, 1954) was statistisch significant ($p < .001$). Factor analyse kon worden uitgevoerd.

De negen items van de Regulatory Focus Questionnaire (RFQ) schaal zijn onderworpen aan principale componenten analyse (PCA). PCA is een techniek om op basis van correlaties tussen variabelen de onderliggende (latente) factoren op te sporen, waardoor het aantal variabelen gereduceerd kan worden tot enkele onderling onafhankelijke latente basisfactoren of dimensies.

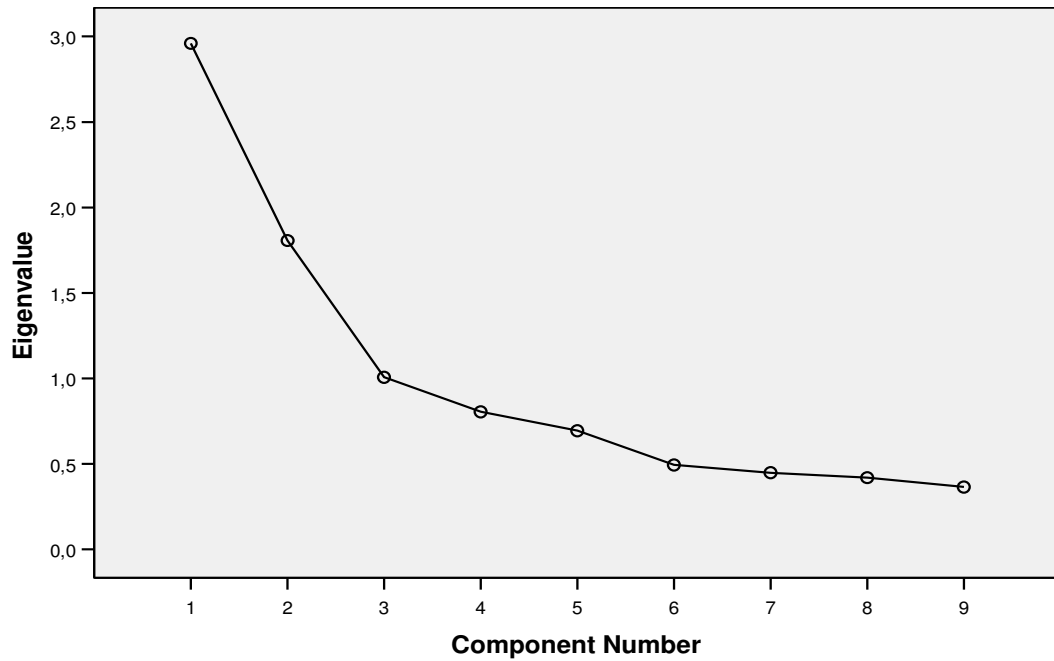
In bijlage 3 wordt de PCA besproken en worden de varimaxrotatie oplossingen getoond. Uit de analyses blijkt dat de promotie- en de preventiefocus twee onafhankelijke factoren zijn. Dit is consistent met eerder onderzoek naar de RFQ schaal. Deze twee nieuwe variabelen worden gebruikt voor verdere analyses.

Principale componenten analyse liet zien dat er drie latente componenten aanwezig zijn met eigenwaarden groter dan 1, die 64,148% van de variantie verklaren (32,9%, 20,1%, en 11,2% van de variantie respectievelijk). De derde factor heeft slechts één hoge lading. Het scree plot (figuur III.a) liet een duidelijk breekpunt zien na het tweede component. Met gebruik van Cattell's (1966) scree toets werd besloten om twee componenten aan te houden voor verdere analyse. Om de interpretatie van deze twee componenten te bevorderen, werd Varimax rotatie uitgevoerd. De rotatie oplossing met factorladingen hoger dan .4 wordt getoond in tabel III.b.

De rotatie oplossing toonde een simpele structuur (Thurstone, 1947), met beide componenten die een aantal hoge factorladingen laten zien en bijna alle variabelen laden substantieel op één component. De twee factoren oplossing verklaarde een totaal van 53% van de variantie, waarbij de eerste component 30,32% verklaart en de tweede component 22,64% verklaart. Zes promotie focus items laden hoog op de eerste component en vier preventie focus items laden sterk op de tweede component. De resultaten van deze analyse ondersteunen het gebruik van de promotie focus variabelen en de preventie focus variabelen als aparte schalen. Een item ("Ik ben vooral gericht op mijn taken, verantwoordelijkheden en verplichtingen") laadde tegen de verwachting in sterker op promotiefocus dan op preventiefocus, en één variabele ("Ik stel me vaak voor hoe ik mijn dromen en aspiraties zal verwezenlijken.") laadde boven .4 op beide schalen. Dit werd dan ook toegepast in de schalen die voor analyse werden gebruikt.

Scree Plot

Figuur III.a Scree plot

Tabel III.a. Ongeroteerde factorladingen bij Principale Componenten Analyse*

	Component		
	1	2	3
Normaal gesproken richt ik mij op het succes dat ik hoop te bereiken in de toekomst.	,759		
In het algemeen ben ik meer gericht op het bereiken van succes dan op het voorkómen van falen.	,707		
Ik ben meer gericht op het bereiken van winst dan op het voorkómen van verlies.	,704		
Over het algemeen ben ik gericht op het bereiken van positieve uitkomsten in mijn leven.	,656	-,427	

Ik stel me vaak voor hoe ik mijn dromen en wensen zal uitvoeren.	,611		
Ik denk vaak aan nare gebeurtenissen waarvan ik bang ben dat die mij zullen overkomen.		,756	
Ik denk geregeld aan hoe ik mislukkingen in mijn leven kan voorkómen.		,715	
Ik ben vooral gericht op het verhinderen van negatieve gebeurtenissen in mijn leven.		,474	
Ik ben vooral gericht op mijn taken, verantwoordelijkheden en verplichtingen.	,509		,669
% van de variantie verklaard	32,9%	20,07%	11,19%

* Alleen ladingen groter dan .4 worden getoond

Tabel III.b Varimax rotatie van de twee factoren oplossing voor de RFQ variabelen*

Variabele	Component 1 Promotie / succes	Component 2 Preventie / voorkómen van falen	Communality
In het algemeen ben ik meer gericht op het bereiken van succes dan op het voorkómen van falen.	,787		1
Over het algemeen ben ik gericht op het bereiken van positieve uitkomsten in mijn leven.	,778		1
Ik ben meer gericht op het bereiken van winst dan op het voorkómen van verlies.	,689		1
Normaal gesproken richt ik mij op het succes dat ik hoop te bereiken in de toekomst.	,663		1
Ik ben vooral gericht op mijn taken, verantwoordelijkheden en verplichtingen.	,596		1
Ik denk geregeld aan hoe ik mislukkingen in mijn leven kan voorkómen.		,809	1

Ik denk vaak aan nare gebeurtenissen waarvan ik bang ben dat die mij zullen overkomen.		,747	1
Ik ben vooral gericht op het verhinderen van negatieve gebeurtenissen in mijn leven.		,602	1
Ik stel me vaak voor hoe ik mijn dromen en wensen zal uitvoeren.	,420	,526	1
<hr/>			
% van de variantie verklaard	30,32%	22,64%	
<hr/>			

* Alleen ladingen groter dan .4 worden getoond